

ספר ירושלים העיר שזוברה

בירור סוגית קריאת המגילה בשכונת רמות
והחיבור שנעשה ע"י נתינת בתים בין רמות לירושלים
למען הסר ספק והיה המחנה אחד

ובסופו קונטרס
"דברי שלום ואמת"
כדי להתאחד ולקיים ימי הפורים בזמניהם

חיברתי בס"ד
יחזקאל בלאמו"ר הרה"ג בן ציון מוצפי שליט"א

מהדו"ק פורים תשע"ה
מהדורה שניה מורחבת ומתוקנת
פורים תשע"ו

תגובות והארות:

ניתן לשלוח לת.ד. 57941 י-ם

ניתן להשיג במהדורת מייל

ע"י בקשה למייל: A0583210400@GMAIL.COM

©

עימוד, כריכה ושערים:

ה. בן-דוד

054-8415852

תוכן העניינים

ז אקדמות מילין

ענף א - בדין חיבור על ידי בורגנין

יא מקור היתר צריפין ובורגנין

יד בתים ובורגנין שנעשו על דעת להתיר את העיר בלבד

כא בדברי הש"ס אי בעינן דיורין דוקא

דעת האבני נזר דאין צריך שיהיה בית דירה. דעת החת"ס דבורגנין א"צ בית דירה כאורוות. האם יש לחלק בין דין הילוך לעיבור. בדברי הירושלמי לענין סמוך ונראה בתקיעת שופר. בדעת הרב שבט הלוי זצ"ל.

לד בדעת מרן הראש"ל זלה"ה בענין הבורגנין

לז דין בורגנים העומדים לזמן והעומדים לפנותם לאחר זמן

מא בתי חרושת ובנייני משרדים האם מפסיקין את התחום

מז כשמודדין מרחקים לענין סמוך האם הכבישים הרחבים מפסיקים

ענף ב - שיש לצרף לנ"ד את שאר הטעמים שכתבו רבותינו הפוסקים בדין רמות שיקראו בט"ו בלבד

נג א. שמצד עצם התקנה יש לקרוא בט"ו

נח ב. שאין מודדים מהחומות כיום אלא מירושלים קמיתא

- ג. שבמגילה יש למדוד מיל בלבד ולא עיבור של שבעים אמה ס
- ד. עירוב העיר ע"י צורת הפתח וריבוע העיר האם מהני לדין מגילה סה
- ה. שיש לשכונת רמות דין של "נראה" עם ירושלים עיה"ק סז
- ו. שיש לצרף עוד ספיקות כדי להשוות מדותינו סט

ענה ג

האם יש מקום להחמיר ולקרוא בי"ד מספק עא

קונטרס דברי שלום ואמת

- פתיחה עט
- בסוגיית הגמ' באיסור לא תגודדו פ
- בדברי רבותינו הראשונים בנ"ד פב
- בדעת הרמב"ם בנ"ד פז
- עוד בדברי הפוסקים בשיטת הרמב"ם צא
- שבמגילה יש איסור לא תגודדו אפי' בב' בתי כנסת. שלדעת מרן הב"י בנ"ד הוי לא תתגודדו. דבחילוקי מנהגים בין העדות לא שייך איסור זה.
- שהרוב כופין למיעוט באיסור לא תתגודדו ק
- בענין אחרי רבים להטות בנ"ד קג
- אם בשל תורה שומעין ליחיד נגד רבים קה
- אחרי רבים להטות כשלא נשאו ונתנו יחדיו קיב
- דאין דעת היחיד מצטרפת אפי' לקים לי.

ק"ט	הסכמות הקהל למיגדר מילתא ומדינא - לכו"ע אזלי" בתר הרוב
קכב	העובר וקורא בי"ד במקום שקורין בט"ו לא יצא יד"ח
קכד	אם הוי בכלל "כל דאמר רחמנא לא תעביד" ולא מהני
קכח	הקורא בי"ד בפרהסיא לא יצא יד"ח משום מצוה הבאה בעבירה
	כשא"א לקיים את המצוה בלא שיעבור על איסור.
קלח	מצוה הבאה בעבירה דרבנן וע"י אחרמסקנות דמילתא

נספח - תצלומים ומדידות

	צילומי שכונת רמות והמרחקים לשכונות ירושלים.
	מרחק רמת שלמה משועפת, ושועפת מהגבעה הצרפתית.
	צילום העיר העתיקה משכונת רמות, ומקבר שמואל הנביא.
קמוג	מפת מיקום הבורגנין, וצילום הבורגנין.

וזאת למודעי

שאחר כל הדברים האלה, הן בכירור ההלכה, והן בעשיית הבורגנים, שמעתי ממו"ח הראש"ל הרה"ר ליי"ם עיה"ק, הגאון הגדול שליט"א, שרוח אחרת עימו, ודעתו דעת תורה לא נוחה בזה התיקון. ובא בדברים בקונטרס בשם דברי שלום ואמת לקיים דבריו.

וגם אני הקטן כתבתי מכבר, עלים מספר, כשם הזה. ועל כן משכתי ידי מעשות בפועל. כי לו משפט הבכורה.

ואמנם תורה היא וללמוד אני צריך. ואשר על כן העלנו את הדברים במגילת ספר, כדרכה של תורה, וחבוחר יבחר.

אך שאלתי ובקשתי, אם מצאתי חן בעיני הקורא. שמאחר וכל מטרת קונטרס זה הוא למען הרבות שלום שלום ואחדות בקרב בני השכונה, שיעשו כולם אגודה אחת.

לכל יחין מאן דהו לעשות מדברי תורה קרדום לחפור בו, וללמוד ע"מ לקנטר, או ח"ו לבזות ולזלזל בת"ח מכל צד שהוא, כי היא שהחריבה ביתינו ושרפה היכלינו. ועדיין לא נגאלנו. וימי הפורים ניתנו לגאולה, וע"מ לקיים ולקבל תורה. כאיש אחד וכלב אחד.

ויה"ר שיקויים בנו מאמר הכתוב "יהי שלום בחילך שלום בארמנותיך". אבי"ר.

ספר

ירושלים

העיר

שיזוברה

אקדמות מילין

ידוע הדבר ומפורסם הדבר שהבטיח הקב"ה ע"י הנביאים "ושבתי שבות עמי ישראל" (ירמיהו ל, ג. עמוס ט, יד). וב"ה בעינינו ראינו רבים השבים לגבולם. ובנו בתים ונטעו כרמים. בכל תחומי א"י, והעולה על כולם היא ירושלים עיר הקודש. שהובקעה העיר מפאת חוסר מקום. ויצאו בניה מחוץ לחומות העיר, ונבנו שכונות גדולות מהם מחוברות ומהם סמוכות, והצד השווה ששם העיר נקרא עליהם ונעשו כולם כחטיבה אחת. וכבר אמרו בגמ' בב"ב (עה:) שירושלים הקדומה שטחה היה ג' פרסאות על ג' פרסה, שהוא שטח גדול ונרחב, ועדיין לא הגיעו מעשינו למעשה אבותינו, ועתידה ירושלים שתתפשט עד שערי דמשק.

ואמנם אפילו ששם העיר נקרא עליה ועל כל שכונותיה, מ"מ עדיין יש מקום לדון האם לפי גדר ההלכה הם נחשבים כעיר אחת. הן לדיני עירוב. והן לדין קריאת המגילה. מפאת המרחקים הנמצאים בתווכ, ויש שרצו להשוות דיני קריאת המגילה. שהלכותיה עמומים בזה, לדיני עירוב ותחומים. שההלכה בזה ברורה. וכך התקבל אצל רוב בעלי ההוראה. ולפי שיש בהלכות מקרא מגילה דין של סמוך ונראה ואמרו בגמ' שיעור של מיל. והנה שיעור מיל הוא דין מצוי בהלכות תחום העיר ועירוב. ולפי זה כל שהשכונה תהיה רחוקה יותר אפילו שתקרא בשם העיר. מ"מ איננה בכלל דיני העיר. עד שתחובר

כהלכה, ואמנם יש מגדולי ירושלים שדנו בזה ואמרו שכל ששם העיר נקרא עליה. והם משתייכים לאותה העיר. הן לחובות וכגון תשלומי מס, והן לזכויותיהן שמקבלים שירות מאותה העיר, וכן הם נגררים אחריהם במקומות לימוד עבודה רפואה ועוד, ומכיוון שמעורבים זה בזה דבר יום ביומו נחשבים כולם בני אותה העיר. ובפרט לדין קריאת המגילה שיש להם לקרוא ביום אחד. מסיבות הלכתיות מובהקות. וכאשר יבואר להלן.

וכבר נאמר בקהלת (פ"א פ"ט) אין כל חדש תחת השמש, שכן למעלה ממאה שנה דנו בזה גדולי ירושלים כאשר נפרצו החומות העיר, וב"ה גדלה ירושלים עיה"ק והתפשטה מאד, ונבנו שכונות גדולות, והיו בתחילת דרכם מחלוקות כיצד יש לנהוג, וכגון בשכונת גבעת שאול. בית וגן. שהיו רחוקים מהעיר יותר משיעור מיל ושוב התקרבו ואמנם פחות ממיל והשוו בני השכונות מידותיהן לקרוא ביום אחד. ולא חששו להפרדה של שבעים אמה ואו כבישים וכל כיוצא בו, וגם שהיו רחוקים מיל. יש עדויות נאמנות שמרן בעל חזון איש. הסכים שלא יבדלו משאר בני העיר מכיוון שהם בני ערי אחת ומעורבים זה בזה ויקראו בט"ו וביום אחד.

אך שכונת רמות נבוכה. שמאז שנבנתה זה קרוב לארבעים שנה, לא נמצא עדיין יישוב למחלוקת זו, שבתחילת בניינה נחלקו הציבור. שיש שהיו קוראים בט"ו בלבד, והרוב היו קוראים בי"ד עם ברכה ובט"ו בלא ברכה, וזה קרוב לעשרים שנה שהמרחקים הופחתו, וקמו מספר ת"ח שרצו לפטור ספק זה, ועשו תיקון ע"י שעשו עירוב המחבר בין שכונת רמת שלמה לרמות. והדבר הוסכם ע"י רוב גדולי הדור, ומאז עברו רוב בני השכונה לקרוא בט"ו. ואמנם רבים ושלמים מבני התורה

הספרדים עדיין החזיקו במנהגם לקרוא בי"ד. והסיבה שיש מגרשים פנויים יותר משבעים אמה, בין רמות לעיר ונעשו אגודות, ונמצאנו חוטאים לתקנת ר' יהושע בן לוי שאמר במסכת מגילה, כרך וכל הסמוך ונראה עמו נידון ככרך. וכתבו שם המפרשים שטעמו הוא בכדי שלא נחלק בין המקומות הקרובים לכרך שאלו יקראו ביום י"ד ואלו ביום ט"ו, ונמצא שעוברים על לא תגודדו. ולכן קמו מספר אנשים יראי שמים שכל מטרתם לשם שמים בלבד, להסיר את הספק ולחבר את העיר והיה המקום אחד. ועשו תיקון ע"י שנתנו בתים ראויים מצד ההלכה בתווך, ועל ידי כך התחברה העיר. ואחרי תיקון זה הסכימו רוב ככל רבני השכונה הנותרים להצטרף לרוב הציבור ולקרא ביום אחד בט"ו בלבד, והדבר התקבל אצל ציבור בני התורה בשמחה רבה. שאין לך שמחה כהתרת הספיקות. ובזה נמחה שמו של עמלק, שעולה במספר ספק.

וידוע מתלמידי מרן הראשון לציון הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל, שכמה צער רב נצטער אותו צדיק, ובפרט לאחר שנת תשנ"ח שחלק מהציבור ברמות עבר לקרוא בט"ו, (ע"פ הוראת הגרי"ש אלישיב זצ"ל), ונעשו כאגודות אגודות, וביקש שיעשו מבנים קלים וניחום בין רמת שלמה לרמות א' בכדי לחבר את העיר, והעוסקים במלאכה בעירית ירושלים יזמו תכנון ותקצבו זאת, אך נטרפה השעה בעוונותינו הרבים, ולא יצא הדבר לפועל. והדברים ידועים ומפורסמים ואינם צריכים ראיה, שהרי העידו כן עדים נאמנים מרבני השכונה שדיברו איתו בזה. וגם בשנתו האחרונה הצטער על זה ביותר, וביקש לנסות לגדור את התחום, כדי שיהיה המחנה אחד. וכל התיקון שנעשה הוא ע"י תלמידיו הנאמנים, ועל פיו. ומה גם שבספריו כתב מספר

ירושלים העיר שחזרה

פעמים, שמכיוון שרמות מרוחקת במרחק של מיל בינה לירושלים, יש להם לקרוא בי"ד. וכיום נצטמצם הפער לפחות ממיל, (שכך גם בלא תיקון זה אפשר כבר לקרוא בט"ו וכמבואר לקמן), הרי שאנו מחזיקים בדעתנו דעת תורה. וברצונו רצון צדיק. שיש לאחד את השורות. ואם נמשיך להחזיק ולקרוא בי"ד. ונמתין אולי יהיה עוד חיבור, נראה שאין פתרון מעשי. שהרי אין מציאות שיבנו בתי דירה בשפת הכבישים ובתוכם, ואו בחורשות הקצרות שביניהם, שנעשו לצורך הכבישים.

ולכן הבה ונתחזקה לבל יעשה המחנה כתות, אחרי שבשנה האחרונה נשאר מעטים שהיו יראים לשנות ולהתאחד עם רוב ככל בני השכונה, וחשבו עצמם למחמירים, והחמירו בקל, והקלו בחמור. ולכך הוספנו נופך, בחמלת ה' עלינו, קונטרס מיוחד בשם "דברי שלום ואמת" ובו מבואר שעל פי ההלכה חייבין כולם לקרוא ביום אחד, והרבים הם המכריעים.

ועוד בארנו, שבן כרך שקרא בי"ד לא יצא ידי חובה לפי דעת רבים מהפוסקים, ולפי דברי הגמ' במסכת מגילה. ולפ"ז אין כאן חומרא, אלא הם צריכים להכריע שההלכה בזה היא שיש לקרוא ביום ט"ו.

ויה"ר שבזכות האיחוד שנעשה, יעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם, ונזכה לגאולה שלימה בבניין שלם במהרה בימינו, אמן.

ספר

ירושלים העיר שחזורה

ענף א

מקור היתר צריפין ובורגנין

(א) הנה מצינו בדברי חש"ס מקור נאמן דיש להעמיד לכתחילה בורגנין בכדי לעבר את העיר. ולחבר את התחומין להחשיבם לאחד ושיהיו מהלכין מזה לזה, ועל ידי זה מצטרפין עם העיר להיותה כאחד, ועי' בגמ' סוכה (דף ג.). דבית שאין בו ד' אמות על ד' אמות אין עושין אותו עיבור בין שתי עיירות, דאפי' כבורגנין לא משוינן ליה, מ"ט בורגנין חזו למלתיהו והאי לא חזי למלתייהו, ופרש"י בורגנין. צריף שעושין מערבה וקנים לשומרי פירות או לציידי עופות, ותניא בעירובין בכיצד מעברין (נה:): בורגנין מתעברים עמה ע"כ. וע"ש בתוס' ד"ה ואין עושין ע"ש, ומבואר מהסוגיא דבורגנין חלוקין משאר בתים דא"צ להיות ד"א על ד"א אלא מכיון שחזו למלתייהו והיינו להיות בה שומרים מהני לעבר את העיר, ואע"פ שעשוין מהוצין וערבה

שאין להן קבע, וגם אין בהן ד' אמות על ד' אמות מ"מ מכיון שחזו למלתייהו שפיר חשיבי לעבר את העיר ומבואר נמי דגדר שאר בתים הוא כל שיש בהן ד' אמות על ד"א הוו בתים גמורים לכל מילי.

וע"ע בגמ' עירובין (נה:), ת"ש אלו שמתעברים עמה נפש שיש בה ארבע אמות על ארבעה אמות וכו' והבורגנין שבתוכה והבית שבים הרי אלו מתעברים עמה. ע"כ.

ועוד שנינו בעירובין (כא.), א"ל רב חסדא למרי בריה דרב הונא בריה דרב ירמיה בר אבא אמרי אתיתו מברנש לבי כנישתא דדניאל דהוה תלתא פרסי בשבתא אמאי סמיכתו אבורגנין הא אמר אבוא דאבוא משמיה דרב אין בורגנין בבבל, נפק ואחוי ליה הנהו מתוותא דמבלען בשבעים אמה ושיריים ע"כ. ופרש"י, שמעתי שאומרים עליכם שאתם באין מברניש לבי כנישתא דדניאל בשבת, מקום היה בבי בבל ששם היה מתפלל דניאל, דכתיב וכוין פיתחן ליה בעלייתה. אמאי קא סמיכתו אבורגנין, שיש בורגנין מע' אמה לע' אמה. מתוותא, עירות חריבות שנשארו שם מחיצות מן הבתים, ואמרינן התם בפ' כיצד מעברין (נה:), נפש שלא נפרצה דהיינו מצבת קבר, מתעברת עם העיר ואע"פ שאינה בית ממש וכו'. ע"ש.

ומבואר דאע"פ שאין בורגנין בבבל משום דשכיחי גנבי ובדקי דמיא, ואין במציאות שיהיו קיימים. מ"מ אם יש מחיצות של בתים שנחרבו, אע"פ שאין בהן דירין, מתעברין עם העיר. וכן בא"י או במקום דלא שכיחי שטפי וגנבי, הרי הם מועילים להתחבר עם העיר להיותה אחת, וכמבואר בגמ' עירובין (שם), דהבורגנין שבתוך השדה מתעברין עימה. ע"ש. וכן אמרו

בירושלמי עירובין (פ"ה ה"א), דאמר רבי שמעון בן יוחאי יכול אני לעשות שיהיו מהלכין מצור לצידון, מטבריה לציפורי, ע"י מערות וע"י בורגנין וכו', ונותנים פגום לפגום וכו', ונותנים עיבור לעיבור וכו', א"ר פנחס מעשה בתלמיד וותיק למד עיבורו בשלוש שנים ומחצה לפני רבו ובא ועיבר את הגליל, ולא הספיק לעבר את הדרום עד שנטרפה השעה. עכ"ל הירו'. ועוד אמרי' התם, רבי חייא בריה דרבי שבתאי מקשי האיך היו יוצאין לבית מדרשו של משה (שהיה רחוק מיל ממחנה ישראל). ומשני, משה עשה להן לישראל שלשה צריפין ושלושה בורגנין. ופי' בקרבן העדה, דהו"ל כעיר אחת ובטלין כולהו אוהלים לגביהו, והו"ל המחנה כארבע אמות. ע"ש. וע"ע בתוס' עירובין (נז. ד"ה ר"ה אמר), דרגילים לעשות בורגנין ללכת מזו לזו כשרחוקים יותר מד' אלפים אמה וכו'. ע"ש. ובשו"ת מהר"ם בן חביב (סי' ג"ן) הביא דברי התוס'. ע"ש. הרי שעשו בורגנין להילוך בלבד, ועי"ז התעברה העיר.

הרי שמצינו מקור נאמן בדברי הש"ס בבלי וירושלמי דעשו מעשה ליתן בורגנין בין שתי תחומין בכדי לצרף ולחבר את העיר להיותה לאחד, ואע"פ שאין בהן ד' על ד', ואינם בתי דירה, וגם לא דרין בהן בנ"א. וכך נהגו מימות משה רבינו ע"ה, שע"י צריפין ובורגנין החשיב את מחנה ישראל (שהיה מאוהלים ואין להם דיני תחומין), להיות לאחד כד"א.

בורגנין שעשו על דעת להתיר את העיר בלבד

(ב) והנה בדגול מרבבה (או"ח סי' שצ"ח ס"ו) כתב, וזת"ד: ובורגנין א"צ להיות ד"א על ד"א, כן מוכח במסכת סוכה (ג:), ומוכח ברש"י שם ד"ה הא לא חזו למלתייהו, דכל בית עשוי לדירת קבע תמיד, וא"כ משמע דמה שהוא לדירת עראי חזו אף דליכא ד"א על ד"א, וא"כ בורגנין שהוא רק ללינות לילה ולאדם אחד לא בעינן ד"א. אבל זה פשוט דלא מחשב בורגנין אלא שעשוי באמת לצורך שומר השדה או פירות, דאל"כ האי בית שאין בו ד"א על ד"א אף דלא חזי למילתא מ"מ להוי כבורגנין, אלא ודאי כיון שאינו עשוי לדור בו לאו כלום. וא"כ מי שרוצה לעשות צריפין כל שבעים אמה כדי להרחיב את התחום, ואותן צריפין עשויים רק בשביל כן, ולא לשמור שדות או פירות לא כלום הוא, וזה פשוט מאד בעיני. עכ"ל. ומבואר מדבריו דבורגנין אם הם פחותים מד"א על ד"א, ואינם ראויים רק ע"י הדחק, מ"מ מעברים את העיר דחזו למילתייהו. ואמנם אם נעשו לשם להתיר את העיר, לא מהני מכיון שאין בהן ד"א על ד"א, ולכאורה משמע שאם יש בהן ד"א על ד"א מהני. ואע"פ שעשוי להתיר את התחום בלבד, וכן דייקו כמה אחרונים בדבריו, ואמנם אין בזה הוכחה גמורה. ודו"ק.

ומרן החזו"א (עירובין סי' ק"י אות כ"ג) כתב, כל בית שלא נבנה לדירה מתחילה אין מתעבר עמה כמו בית הכנסת וכיו"ב. ולכן אם יבנו בתים בשביל להאריך תחומם ואינם

מעותדים לדירת בני אדם, לא עדיפי מבית הכנסת אוצרות, ואין מתעברין עמה. ובשערי תשובה הביא משם הדגמ"ר דלא מהני לעשות בורגנין פחות מד"א כל שלא נעשה ללון בהם, ולהאמור אפי' בתים של ד"א לא מהני. עכ"ל. הרי שאפי' אם יתנו בתים ממש שיש בהן ד"א בעינן שיהיו ע"מ ללון בהן. אבל אם נותנים אותם רק בשביל להתיר את התחום לא. וכ"כ עוד בחזו"א (מגילה סי' קנ"ד ד'), גבי בתי ערי חומה, רבותינו הראשונים תלו הדבר ביישוב בני אדם ואין בית אלא מקום פיתא ולינה של בנ"א כדאמר בעירובין ע"ג א'. ודלא כטורי אבן ע"ש. ואמנם דברי מרן החזו"א עשירים במקום אחר, שכתב בנגעים (סימן ט אות ח), וז"ל: והנה לענין עיבור לעיר משמע דסגי בנבנה לדירה או שנתיחד פעם אחת לדירה. עכ"ל. הרי דס"ל שא"צ שיהיה בית דירה בפועל בפיתא ולינא, אלא סגי ביחוד לשם דירה ואפילו בפעם אחת, ואע"פ שעדיין לא דר בה, דכל כה"ג לא גרע מבורגנים של שומרי השדות שחזו למילתייהו, ואפילו שלא גרים בהן, מ"מ מתעברים עם העיר דעומדים למלתייהו. וכן הדין בבית דירה בעינן שיעמוד לצורך דירה, ולא מהני מה שראוי לדירה בלבד, וכמו שהתירו רבים מהפוסקים שדי בראוי לדירה.

ובשו"ת בית יצחק (או"ח סימן מ"ט אות ג'), הביא דברי הדגול מרבבה הנז' וכתב לחלוק ע"ד, דהנה מפשטא דסוגיות הש"ס והתוס' עירובין הנ"ל נשמע דהיו נותנין בורגנין אך ורק בשביל להתיר את התחום, ולעשותם כעיר אחת. שכתבו בתוס' דרגילין לעשות בורגנין ללכת מזו לזו, ודוחק גדול לומר שעושין בורגנין ללכת וגם לשמירה, דאם היו עושין בשביל שמירת פירות היו עושין בלא"ה, ושם בית עליה בצורה זו וכו'.

והגע בעצמך בימות החורף דליכא פירות או ליכא שומרים. וכי אינם יכולים ללכת מזו לזו, ועל כרחך הוי בית דחוי לשמירה, וה"ה היכא דלא היו שומרים מעולם. וכן אמרו בירושלמי וכו', משה עשה להם לישראל שלשה צריפין ושלשה בורגנין, ומסתברא דלא היו שומרים באותן בורגנין ואעפ"כ מהני. ומשום דבורגנין ע"ד להתיר את התחום מהנו. ע"ש. וע"ע להמהר"ם אריק זצ"ל בספרו מנחת פיתים (או"ח סי' שצ"ח), דדעתו נוטה כדברי הרב בית יצחק, שבורגנין שנעשו ע"ד להתיר אפי' שפחותים מד"א על ד"א מהנו. ע"ש. וכ"כ בשו"ת אבני נזר (או"ח ח"ב סימן ת"פ). ע"ש. ולכאורה כן מוכח מדברי רשב"י בירושלמי עירובין הנ"ל. ומאותו תלמיד וותיק שעובר את הגליל. ומפשטות הדברים נשמע, שמצור לצידון וכן כל הגליל שהוא שטח גדול ורב, לא היו באותן בורגנין שומרים כל היום וכל הלילה, וכן בודאי לא היה בכל אותם מקומות שדות וכרמים שהצריכו שומרים בכל שבעים אמה ושירים, אלא נעשו להתיר את התחום בלבד, ועכ"ז סמכו על היתר זה בשופי להתיר ולחבר את התחום. והם דברי רשב"י זיע"א, ופשט הסוגיא.

ומש"כ בחזו"א דאם אין שם בית דירה הרי זה לא גרע מבית אוצרות ובית הכנסת, שאינם מתעברים עם העיר, וא"כ הני בורגנין שאינם עשויים לדירת בנ"א, גריעי מביה"כ, ולכא' כ"ש שלא יתעברו עם העיר. הנה י"ל דבית האוצרות והעצים וכן בית הכנסת, אינם עשויים מעיקרא לדירת ותשמיש בנ"א ומשום כך פטורים נמי ממזוזה, דלא עומדים לדירת בנ"א. "ודירת בני אדם איננה דוקא מקום לינה ופיתא, אלא כל שהוא משמש לצורך תשמישי האדם נקרא בית דירה", ולכן האוצרות

שבשדות ובית הכנסת אינם בגדר בית דירה, ולא מתעברים. ומשום שבית האוצרות שבשדות ובית העצים, הם לצורך עצים בלבד, ואיננו בגדר תשמיש בנ"א. וה"ה ביהכ"נ איננו בגדרי תשמישי האדם שהם חולין, [כמבואר בשו"ע (או"ח סי' קנא) באורך שאסור לנהוג בביהכ"נ מנהג חולין. ע"ש], אלא קודש לה'. משא"כ בורגנין שאמרו, חזו למלתייהו להיות בהם שומר, דהרי הם עומדים לצורך שמירה. ואע"פ שאינו נמצא שם בפועל, מ"מ מכיון שעומד לכך או שנעשה ע"מ כן מהני. והתחדש בגמ' שאפילו שעומדים הבורגנים להתיר את התחום בלבד, מ"מ מכיוון שהם ראויים לדירה והם משמשים לצורך עיבור ועירוב, הרי זה "חזי למלתייהו", ומהני.

ובל שכן היכא שיש בו ד' אמות על ד"א ועשוי לשם דירת אדם, ואפילו שלא בקביעות, הר"ז חייב במזוזה, ודי בזה שהוא ראוי לדירת בנ"א, דיש בו שיעור בית דירה, מקרי בית. וא"צ שיהיה בתוכו חשמל, מים ושאר תפנוקי בני נשא, אלא כל שיש בו שיעור דירה, הרי זה בית. וכמו שמצינו לענין סוכה דדי בז' טפחים על ז' טפחים בגובה י' טפחים, וא"צ שיהיה שם כל הני מילי, ואע"פ ששיבתה ישיבת צער, מ"מ שפיר חשיב דירת עראי, ומשום דדי לה בשיעור שנתנו לה חז"ל. ודו"ק. וראיה ממה שמבואר בגמ' עירובין (נה:): גבי גדודיות, דכל שיש לו ג' מחיצות של ד"א על ד"א בגובה של עשרה טפחים, הרי זה מהני להתעבר עם העיר, ואע"פ שאין לו גג, הרי זה מתעבר עם העיר, להיותה אחד. ואע"פ שבימות הגשמים או בזמן החמה, א"א לדור שם כלל, וגם אין דרך בנ"א לדור בלא קורת גג. מ"מ מכיון שנעשה לדירת בנ"א, להיותם יושבים שם. אע"פ שלא זו הדרך בה ישכנו, מ"מ הרי זה שיעור בית המתעבר עם

העיר ומחבר התחום.

וע"ע בגמ' עירובין (נה:), ת"ש אלו שמתעברים עמה, נפש שיש בה ארבע אמות על ארבע אמות, והגשר, והקבר שיש בהן בית דירה, ובית הכנסת שיש בה בית דירה לחזן, ובית עבודת כוכבים שיש בה דירה לכומרים, והאורות, והאוצרות שבשדות ויש בהן בית דירה, והבורגנין שבתוכה, והבית שבים, הרי אלו מתעברין עמה וכו'. ופרש"י, נפש, בנין על הקבר, וסתמא לדירת שומר הקבר עבד, "הלכך אע"ג דלא דייר ביה בית דירה הוא. וכו'. ובית הכנסת, סתם ביהכ"נ לאו לדירה עבד, הלכך אי לית בה דירה לחזן הכנסת, לאו דירה היא". ע"ש. ומבואר דכל שנעשה מתחילה עבור בנ"א, אע"ג דלא דייר בה, מ"מ שם בית דירה עליו, ומתעבר עם העיר. והוא אשר דיברנו, שכל שהוא תשמיש לאדם, כמחסן ושאר צורכי האדם, נקרא בית דירה. וכן מצינו שכתב רש"י בעירובין (יח. ד"ה וחצר), דפסי ביראות ובור מים שבחצר, "הואיל ומימהן ראויים לשתית אדם תשמיש דירה מעלייתא הוא". ולקמיה (כד:) כתב, "דחזו לתשמישא – לשתייה, דאין לך דירה מעולה מזו". ע"ש. הרי שתשמישי אדם נקראים דירה, ונקראים כחלק מתחום העיר.

וכן נראה מדברי הגמ', שאמרו שם "הבית שבים" מתעבר. והקשו, למאי חזי. אמר רב פפא בית שעשוי לפנות בו כלים שבספינה. והנה כל הני לאו קיימי לבית דירה, אלא הוא מחסן של כלים בלבד. ולפי מש"כ אתי שפיר, שכל מקום שעומד לתשמיש האדם, ובפרט שהוא בית שיש בו ד' על ד', הרי זה בית גמור, ואע"פ שאין בו תשמישי דירה. שאם ת"ל שהבית שבים יש בו בית דירה, תיפוק ליה שמצד שדרים בו, הוא מעבר את העיר. ומדוע רב פפא צ"ל שהוא עשוי לפנות בו

כלים שבספינה. וזה ג"כ הטעם שרפת הבקר והלול מתעברים עם העיר, ואע"פ שלא שמענו שהוא מקום של דירת בני האדם, וכמו שאמרו בגמ' גבי הגשר והקבר ובית הכנסת, שהם מתעברים עם העיר בתנאי שיש בהן בית דירה. אלא על כרחך לומר כמו שבארנו, שהוא מקום תשמיש בנ"א, ולא כמו בית העצים, אלא נמצאים שם תדיר לצורך בנ"א ולצורך הבהמה.

ואין להקשות מהאוצרות שבשדות, ששנינו בסוגיא שאינן מתעברות עם העיר, וא"כ מדוע הבית שבים שהוא עשוי לפנות בו כלים שבספינה מתעבר עם העיר. די"ל דשאני "אוצרות שבשדות", שהם כמתבנים לאחסן בהם את התבן ואת הקש וכן שאר ירקות, וכן יש עושין אוצר מזבלה, לזבל בהם השדות, וכדשנינו במסכת שביעית (בפ"ג). ולכן האוצרות שבשדות שהם עומדים באופן עראי ורעוע, אינן מתעברין עם העיר, שאין להן שם בית, ואפילו לא חשובים כמחסנים, ותשמישי האדם. ודייקא נמי דנקטו בגמ' "אוצרות שבשדות" דוקא, שהן משמשים את יבול השדה בלבד, דהא אוצרות שבעיר חזו למלתייהו, ואע"פ שאין בהן בית דירה הרי הם מתעברין עם העיר, ולפי שהוא מתשמישי האדם. ומשא"כ הבית שבים אע"פ שהוא מחסן לצרכי הספינה, מ"מ הוי בית לפנינו. וצ"ל דמחסן מעבר את העיר ואין צריך שיהיה בית דירה, וכשם שחייב במזוזה כך מתחבר עם העיר, וכמו שנכתוב לקמן בשם מורנו הרב האור לציון זצ"ל.

ובן בירושלמי (עירובין פ"ה ה"א) אמרי, "הקצרין" – והוא בית הכובסים, וכן "האצטדין" – מקום משחקים, הרי הם מעברים את העיר. ואע"פ שלא דיירי בה אינשי, שהרי האצטדין ובית הכובסים אינם כבית דירה, מ"מ הרי הם בכלל תשמישי

האדם. ועכ"פ אינו ענין לנ"ד, ולפי שבכדי להתיר את התחום ולחבר, מהנו בורגנים שיש בהם ד"א על ד"א, הראויים לדירה בלבד. וכאשר יבואר לקמן בעזה"ת.

בדברי הש"ס אי בעינן דיורין דווקא

ג) ועוד אמרו בירושלמי (ס"פ כיצד מעברין הל' ח'), מה דיורין ממש או אפי' ראויים לדיורים – והיינו האם בעינן שיהיה בה בית דירה בפועל או אפי' ראויה לדירה, מן מה דמר רבי יצחק בר נחמן בשם רבי חנינא את רואה את כאילו היא מלאה מים וטיט. וכתב הקרבן העדה דש"מ דהוא בשאינה ראויה לדירה, אבל ראויה לדיורין אפי' אין בה עכשיו דיורין, נחשבת כד' אמות.

וע"ע במשנה עירובין (ס"פ כיצד מעברין סא:), א"ר עקיבא אי אתם מודים לי בנותן את עירובו במערה, שאין לו אלא ממקום עירובו אלפים אמה. אמרו לו אימתי, בזמן שאין בה דיורין, אבל יש בה דיורין מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. ובגמ', מאי אין בה דיורין, אינה ראויה לדירה, וכו'. והא במערת צדקיהו קתני וכו'. ופרש"י, ואין שם דיורין, דהא של מלך היתה. א"נ השתא לית ביה דיורין. ע"ש. וע' בש"ע (סי' שס"ו ס"ג), גבי המניח עירובי חצרות אין מניחים אותו בחצר אלא בבית "שראוי לדירה" ע"ש.

וע"ע בגמ' שם (פה:), ובתוס' (ד"ה בית התבן), וזת"ד: דלענין הנחת עירוב לא בעי אלא דחזי לדירה וכו', ולענין לאסור בעירוב בעינן מקום דירה. והיינו דוקא כשדר שם בשבת, או מקום פיתא, או לינה. ע"ש. וע"ע בש"ע (סי' תח ס"ב), דהמניח עירובו (לענין עירוב תחומין), אפי' בעיר חריבה או מערה

הראויה לדירורין, מהלך את כולה וחוצה לה אלפיים אמה לכל רוח. ע"ש. הרי שמצינו נמי בהל' עירובין, בעירובי חצרות ובתחומין, להחשיב את כל העיר כד"א, דלא בעינן שיהיו בה דירורין ממש. ולכאורה ה"ה והוא הטעם לענין עיבור העיר. והטעם מבואר בדברי התוספות, שבעירובין צריכין אנו מקום מוגדר שיש בו ארבע אמות, שיהיה ראוי לדירה, וכל שיש בו כשיעור הזה הרי זה כמקום מוגדר, וכחלק בלתי נפרד מהעיר, הן לענין עירובי תחומין, והן לענין מקום הנחת העירוב, דשפיר חשיב מקום. אבל לענין דין לאסור בעירוב, בעינן בית דירה בפועל.

וכל מה שאמרו בגמ' (עירובין עד:), דבעינן מקום פיתא או מקום לינא דיחשב כבית, היינו לענין שיתופי חצרות. אבל לענין תחום העיר, כל מקום שיש בו ד' על ד' מצרפו. וראיה לכך, דהא מצינו גבי עיבור העיר, דנפש שע"ג הקבר מתעברת עם העיר, ואע"פ שאין שם דירה קבועה, וכן בבתי הכובסין, והאצטדין, והבית שבים, וכן עיר שחרבה ונפלו המחיצות. וכדאמרו בגמ' שם (כא.), גבי הני מתוותא, דמתעברים עם העיר. ופרש"י שם, עיירות חריבות ונשאר מחיצות מהבתים. ואמרו התם (נה:), נפש שלא נפרצה [דהיינו מצבת קבר], מתעברת עם העיר, "ואע"פ שאינה בית ממש". וכ"כ רש"י שם (בדף נה:), וכנ"ל. וכ"ז משום שכל שהוזמן והוכן לבית דירה, ואפילו אם אין בו שימוש של לינה או פיתא, כל כה"ג ודאי שמתעבר עם העיר. ואע"פ שחרב המקום, או שאין בו תדיר דירורין, מ"מ שם בית דירה עליו, לענין עיבור העיר. וכמש"כ מרן בש"ע (שצ"ח ס"ה): כל בית דירה שהוא יוצא מהעיר. וכתב במשנה ברורה (שם סקי"ט), אע"פ שאין דרין בה. אחרונים.

ע"ש. הרי חזינן מדברי רש"י תוס' ופשטא דסוגייא בבלי וירושלמי, וכן דעת מרן בשו"ע, והמשנה ברורה, דאין צריכין שיהיה בו דיורין ממש אלא לענין לאסור בעירוב. משא"כ לענין תחומין, דבשם בית דירה תלוי הדבר, וא"צ שיהיו דרין בה. ואפי' שחרבה, אם עומדת חלקה בג' מחיצות מהני. ולכאורה למה מהני, והרי העיר חרבה ומבלי יושבת, ואין כאן דיורין כלל, ומה איכפת לן מה שישבו בו מקדמת דנא. אלא צ"ל, דמ"מ דירה קלושה היא, והיא מקום מוגדר שיש בו ארבע אמות, והוזמן לדירה, ובכה"ג מתעברת עם העיר.

דעת האבני נזר דאין צריך שיהיה בית דירה
 ושוב ראיתי ושמה ליבי, שכן כתב להדיא בשו"ת אבני נזר (או"ח ח"ב סימן ת"פ), דלענין סוכה די בז' טפחים בגובה י' טפחים, ואע"פ שאינו יכול לטייל שם, ואיננה ככל בית דירה והו"ל מצטער, מ"מ מכיון דחזי לאכילה ושתיה ושינה, יוצאים בה. "וה"ה לענין שאר בתים דעירובין ומזוזה, כל שיש בו ד' על ד' הוא ראוי לדירת אדם לאכילה ושינה, ופחות מכן לא הוי בית". ובית התבן דחייב במזוזה, הוא משום שהבית ראוי לכל הדברים. ואם לא היה ראוי רק לתבן, פשוט יותר מבעיתא בכותחא דלא מקרי בית, אך משום דראוי לדירה שיש בה ד' על ד', "רק שאינו דר בו". ולענין מזוזה בעינן נמי ביתך, וכשהנשים מתקשטות בו הו"ל ביתך. ועל כן המניח עירובו בבית התבן הרי זה עירוב, ומשום דראוי לדירה. אך בית התבן אינו אוסר, משום דדירת בעלים לאו שמה דירה לאסור, רק שיהיה הבעלים שם. ובזה נחלקו אם מקום פיתא או מקום לינה גורם. ובית שבים ג"כ צריך שיהיה בו ד' על ד', וכמש"כ בב"י ובמג"א. וא"כ הוא ראוי לדירה, רק שאין דרים בו. שאם לא כן

[ובעינן שידורו שם], הרי פשוט בלא"ה שמתעבר עמה, ולא היה צריך להשמוענו אלא שאין דרין בו רק שמפנין הכלים מהספינה. ודומה לבית התבן, דמיקרי בית לכל מילי. ובית הכנסת אינו מתעבר עמה, הואיל ואינו ראוי לדור בו מחמת קדושתו. עכת"ד עש"ב.

ומבואר מדבריו, דכל מקום שיש בו ד' אמות על ד' אמות, הוא ראוי בפועל לדירת בני אדם. ואפילו שלא עומד לדירה, ואם יבוא לדור שם יהיה במקום דחק וצער, כבית התבן ובית שבים. מ"מ כיון שהוא מקום המשמש בני אדם, וראוי הוא לדירה קלושה, הרי זה מתעבר עם העיר. אבל אם המקום לא ראוי כלל לדירה, אלא ראוי ועומד לתבן בלבד, אינו מתעבר עם העיר, ופטור ממזוזה. וכמו שכתבנו לעיל, שהוא הטעם שהאצרות שבשדות אינם מתעברין עם העיר, ולפי שאינם ראויים ועומדים אלא לאצור את מה שבשדה בלבד. ומעתה תבוא לנ"ד, שאלו הבורגנים שיש בהם ד' על ד', וראויים לבית דירה, ואפילו אם בדוחק, כל כה"ג הרי הם מתעברים עם העיר.

דעת החת"ס דבורגנין א"צ בית דירה כאורות וכן מבואר להדיא בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן צה), לענין דין אורות הסוסים שמתעברין עם העיר, שהשמיטתו הרמב"ם והשו"ע, "ומשום דס"ל שהאורות לא בעינן בהו בית דירה, דלא גרע מבורגנין שמתעברין עם העיר, ואפילו דלית בהו בית דירה". ומש"כ בגמ' (עירובין כה:), דאורות הסוסים אינם מתעברות עם העיר אם אין בהם בית דירה, "לאו הלכתא היא". עש"ב. הרי דס"ל שסתם בורגנין אין בהן בית דירה ולא עשויים לבית דירה, וה"ה לאורות הסוסים וכדומה, וחשיבי

כבורגנין שיש בהן תשמישי אדם, והו"ל כמקום חשוב המתעבר עם העיר. ואמנם יש לעיין בחזו"א (ליקוטים ק"י סק"כ), שנקט שהאורות המתעברים עם העיר יש בהן בית דירה. וכ"ה במשנה ברורה (בבה"ל ד"ה והאוצרות). כיעו"ש.

ובעיקר דין האורות, הנה בגמ' עירובין (נה:), ת"ש אלו שמתעברים עימה וכו', "והאורות והאוצרות שבשדות שיש בהן בית דירה", והבורגנים והבית שבים, הרי אלו מתעברים עמה. ואלו שאין מתעברים עימה וכו', בית הכנסת שאין לה בית דירה לחזן וכו', "והאורות והאוצרות שבשדות שאין להם בית דירה", בור שיח ומערה וגדר ושובך שבתוכה, והבית שבספינה, אין אלו מתעברים עמה. ע"כ. ומבואר מדברי הגמ' דהאורות יש להן דין האוצרות שבשדות, שביארנו לעיל שאינם מתעברים עם העיר. ולפי שאינם מקום תשמישי האדם אלא לצורך השדה והפירות בלבד. וה"ה והוא הטעם באורות שאינם אלא לצורך הסוסים בלבד, ואין באורות תשמישי אדם, ולכך אינם מעברים. ודו"ק. והנה בפשטות סתם אורות אין בהן בית דירה, וכמו שהבין בחת"ס, אלא סברתו היא כמש"כ באבנ"ז, שכל מקום שיש בו ד' על ד' ראוי הוא לדירה, ואע"פ שלא עומד לדירת בנ"א, והעיקר שלא יהיה מופקע מדירת בנ"א כבית הכנסת. וגם שיהיה מקום תשמיש דמקרי "חזו למלתייהו". ודו"ק היטב. וכ"כ בשו"ת אורים גדולים (לימוד צ"ז והלאה). כיעו"ש.

והרי"ף והרא"ש הביאו דין זה דהאורות אינם מתעברים עמה. ואמנם ברמב"ם ובשו"ע שמנו את אלו שמתעברים עמה ואלו שאינם מתעברים, השמיטו דין אורות הסוסים. ומכאן כתב בחת"ס הג"ל, דמכיון שבורגנים אינם צריכים להיות מוקפים

לדירה, ופסקום ברמב"ם ושו"ע, הרי שדיר וסתר ואורות מתעברים עם העיר כבורגנים. ומש"כ בגמ' לאו הלכתא היא וכנ"ל. כיעש"ב. והחזו"א (סי' קי' ד"ה והנה) כתב דלא כחת"ס, שהרי דיר וסתר נחשבין למוקפין לדירה. וא"כ לפי סברת החת"ס ה"ה באורות הסוסים, והרי מפורש בגמ' שהאורות אינם מתעברים עם העיר. כיע"ש. וע"ע בשו"ת שיבת ציון (סימן ח'), שכתב שהוא מחלוקת הראשונים האם האורות מתעברין עם העיר, ולכאורה לפי דברי הרמב"ם והשו"ע הרי אלו מתעברין. כיע"ש. והנה הכל מודים ברפת הבקר ובלול של תרנגולים שהרי אלו מתעברים עם העיר. וכמש"כ החזו"א. וכן רפת ולול חייבין במזוזה, ואע"פ שאין בהם בית דירה, הרי אלו מתעברין. וכ"כ בשו"ת נודע ביהודה (תנינא או"ח סימן מז), שהסיק כדברי הרב השואל הר' ניסן, שבדיר וסתר לא הוזכר כלל שצריך שיהיה שם בית לשומר, כי ע"י הבהמות שבתוכו מקרי נמי בית דירה, ודומה לרפת ובקר דחייב במזוזה. וזה דווקא בבהמות שדרכן עם בני אדם. משא"כ בחיות רעות וכל כה"ג אינם מתעברים עמה. ואפי' שיש שם דירה לשומר לאו דירה היא, ולא מצאנו מי שיצריך בדיר וסתר בית דירה לרועה, מלבד שיטת הר"ר יהונתן המובא בר"ן (ספ"ב דעירובין). אבל הטוש"ע השמיטו דין זה. עש"ב. וע"ע לבנו בשו"ת שיבת ציון הנ"ל במש"כ בזה.

ועכ"פ כולי עלמא אזלו ומודו דברפת של בקר ולול של תרנגולים ודיר וסתר א"צ שיהיה שם בית דירה. וכ"כ בחזו"א הנ"ל. ורק נחלקו בטעם, דלדעת הנו"ב הוא משום דדירת בהמה חשיב כדירה. וכן הביא שם בשם האור חדש. אך בחזו"א (ק"י ב' ד"ה ובחת"ס) כתב, "דכיון שבני האדם מצויין

שם להאכיל הבהמות להשקותם ולנקותם". כיע"ש. ולכאורה צ"ע גם בטעם הנו"ב וגם בטעם החזו"א, שהרי ס"ס לא דיירי בהו אינשי בפיתא ולינא. ועוד מאי שנא אורוות הסוסים שלא מתעברים עם העיר. ועי' במשנה ברורה (ר"ס שנ"ח בבה"ל) שכתב, דמבואר במתני' כמה דברים שהם מוקפים לדירה כמו דיר וסהר וחצר וכן פסי ביראות, ובכל הני אפי' ביותר מבית סאתיים מותר לטלטל בהן, "וכל אלו אינם מקורים, ואעפ"כ כבית דירה דמיא". וכתב רש"י בטעמו של דבר, דפסי ביראות הואיל ומימיהן ראויים לתשמיש דירת אדם, דירה מעליא היא, וכו', וכן דיר וסהר, אויר תשמישו לאדם, לכניסה ויציאה תמיד. ע"כ. והדבר צריך ביאור. וע"ש שכתב להאריך בהסבר ד"ו, ושכל שהוא תשמיש האדם חשיב כבית דירה. וע"ש שהביא דברי הרב נו"ב ושיטת הר"ר יהונתן, דדיר וסהר מתעברים משום דירת הרועה. והביאו הרשב"א בעבוה"ק. ורש"י והריטב"א כתבו כע"ז. עש"ב. [ואע"פ שיש מקום רב לדון בכל הני מילי, ולפי שיש מקום לחלק בין דיני קרפף לדיני עיבור העיר, ומ"מ לעניין דיר וסהר ואורוות מצינו דשווים הם].

והנה לפמש"כ הכל יבוא על מקומו בשלום, ולפי שכל שיש בו תשמיש בני אדם ומשום התשמיש ההוא נמצאים שם בנ"א, נחשב כבית דירה, ומתעברים עם העיר. וא"צ שיהיה אדם הדר שם בפיתא ולינא. ומשום כך כתבו האחרונים הנ"ל שהדיר והסהר והלולים של תרגולים חייבין במזוזה ומתעברים עם העיר. והנה מצינו בגמ' ביומא (יא.), רפת הבקר פטורה ממזוזה, ושהנשים מתקשטות בהן חייבת, וכו'. כיע"ש. ומבואר שם מפרש"י ותוס' דהוי כבית דירה, ואיננה דירה גמורה. כיע"ש. הרי לך שברפת של בקר יש שם תשמיש בני אדם שהנשים

נאותות שם, וכן הוא בלול של תרנגולים. ומלבד התשמיש האישי של האדם, יש לו תשמיש ברפת ובלול שנמצא שם תדיר לצורך חליבת הבקר, ואסיפת הביצים. ואינם כמקום המשמש את הבקר והתרנגולים לבדם, אלא הוא חלק מעבודת האדם. ומשום כך חשיב כדירת אדם ותשמישיו וחייבין במזוזה. ואמנם אורות הסוסים שאני, ומשום שאינם אלא מקום אחסנת הסוסים בלבד, וכבית העצים והאוצרות שבשדות, שהם מאחסנים פירות ועצים לשם שמירת הפירות בלבד. והוי נמי כשובר, שכל כה"ג אינם מתעברים עם העיר, ולפי שאין לאדם שם שום עניין ותשמיש, מלבד צורך האחסנה. משא"כ בלולים ורפתות ובית שבים, שבכל אלו הרי הם מקום תשמישו, ושפיר מקרי בית דירה. ושור"ר שכ"כ לחלק בספר קרית אריאל (עמ' עז) בין האורווה לרפת ולול. ע"ש. ועע"ש במש"כ להאריך בכל דינים אלו. וע"ע בספר שדה צופים (עירובין נ"ז). ובספר שמן המאור (סימן שצ"ח). ע"ש.

ומ"מ לעניין הבורגנין א"צ שיהיה להם בית דירה ותשמיש. אלא כל שעומדים לצורך שהוא צורך האדם, או לשמירה, או לאחסנה, הרי אלו מתעברים עם העיר. ולפ"ד החת"ס והאבנ"ז א"צ שיהיו עומדים לתשמיש כלל. ואמנם אם עומדים לצורך עיבור וחיבור העיר, אע"פ שנעשו רק בשביל כך חשיב שפיר חזו למלתייהו, וכנ"ל. וא"צ שיהיה שם תשמישי האדם או עומדים לשם תשמיש. דעצם היותם והעמדתם הם גופא התשמיש המתעבר עם העיר. וכן מבואר להדיא בכל האחרונים הנ"ל, החת"ס ועוד, דהבורגנים עלו במעלה מרפת הבקר והלולים, ואינם צריכים כל עיקר בית דירה.

וע"ע בשו"ת נתיבות אדם ח"א (או"ח סי' כ"ה), דבורגנין שאין

בהן ד"א על ד"א, וגם לא עומדים לדירה ואפי' שעומדים להתפנות, מ"מ חשיבי קבועין, ומרבעין מהן את העיר לענין קריאת המגילה. שהרי, במהות הבורגנין ביארו הראשונים, דהם עשויים מהוצין וערבה, ואין בהן ד"א על ד"א, והם עשויים לזמן, ולשימוש שאינו בגדר בית דירה, דשומרי הפירות נמצאים שם בעל כורחם ולזמן מועט. ע"ש. הרי שהרב אבני נזר והחתם סופר ביארו בסוגיין כאשר דיברנו, דהבית שמתעבר עם העיר אינו צריך שיהיו בו דיורין בפועל, אלא עצם היותו מקום ראוי לתשמיש בנ"א, חשיב כבית דירה ומתעבר עם העיר. ואע"פ שעשוי הוא לזמן מועט, מ"מ חשיב כבית לעניין זה, וכמו סוכה או היקף קרפף בשירה. או היקף לשבת אחת, דמהני. וכמבואר להדיא בגמ' (עירובין כה:), בעובדא דריש גלותא. כיע"ש. ודו"ק.

האם יש לחלק בין ריין הילוך לעיבור

ואין לחלק בין דיני תחומין לדין עיבור העיר לענין קריאת המגילה, ולומר דהביתם הנז' לא יחברו את העיר לענין סמוך, אלא לענין תחומין בלבד. אלא אדרבה, כשאמרו חכמים שהבורגנין מתעברין עם העיר, היינו שנחשבים ממש מתחום העיר וכחלק ממנה, וכל העיר כד' אמה, ומהבורגנין מודדים את תחום העיר. כן דינם בין לענין הילוך, ובין לענין עיבור העיר ומגילה. וכן מבואר להדיא בש"ס דילן.

והן אמת שבירושלמי (עירובין פ"ה ה"א), יש הו"א דיש לחלק בין הילוך לעיבור העיר לענין ריבוע העיר, שאם יש רק בורגנין כל ע' אמה אין מרבעין מהבורגן. והוא שאמרו שם אחרי דברי רשב"י הנ"ל, שאמר: יכול אני לעשות שיהיו מהלכין

מצור לצידון מטבריא לציפורין ע"י בורגנין וע"י מערות. ושאלה הגמ', מהו ליתן פגום לפגום. [והיינו למדוד ולרבע את העיר מהבליטות שבלטו הבורגנין], דאמר רשב"ל יכול אני לעשות שתהא בית מעון מתעברת עם טבריה ואת רואה את האצטדין כאילו היא מלאה בתים, והקצרין [היינו בית הכובסין] נתון בתוך שבעים אמה לאצטדין, ובין מעון נתון בתוך שבעים אמה ושריים לקצרין, [וש"מ דע"י בורגנין נותנים פגום לפגום]. ועוד קא בעי שם מהו ליתן עיבור לעיבור. מילתא דרשב"י אמרה כן דנותנים עיבור לעיבור דאמר רשב"י וכו' מהלכין מצור לצידון. וקא דחי, "כאן להילוך כאן לעיבור". ופי' בקרבן העדה שם, כלומר להילוך ע"י בורגנין ומערות שהן בתוך ע' אמה ושיריים, אבל לעשות על ידם עיבור "ולמשוך החוט על פני כל העיר ולמדוד לכל העיר מכל הצדדים ומשם ולהלן אלפיים אמה לא קאמר". עכ"ד.

ומבואר דכל ההו"א והדחיה היא רק כלפי ריבוע העיר ע"י בורגנין ומערות שאינם קבועים ואין בהן בית דירה אלא חזו למילתייהו בעלמא, שאין הם חשובים לרבע את העיר מהן והלאה, אבל הם עצמן מתעברים עם העיר. וכ"ש אם יש ריבוע בלעדיהם ואינם באים אלא כדי לסמוך בית לבית. ונפק"מ לענין הילוך, וכן י"ל בנ"ד לענין סמוך, דמהני. ומה גם שבנ"ד שאינם בורגנין שאין בהן ד' על ד', או מערות, [דקימ"ל בעירובין שם שאין המערה מתעברת עם העיר], אלא הם בתים ראויים שיש בהן ד' על ד', דבכה"ג לא קא מיבעי, ופשיטא לכו"ע דמתעברת עימה. ושוב קא מדחי, דפליגי בה רבי חייא רובא ובר קפרא, חד אמר הדא דאת מר בעיר גדולה, אבל בעיר קטנה לא תהא התוספת יתירה על העיקר [והיינו

שע"י הבורגנין שמעברין את העיר וגם לענין ריבוע העיר דוקא בעיר גדולה שהיא יותר מאלפיים אמה, אבל בעיר קטנה לא], וחד אמר בין גדולה ובין קטנה בו אלפיים [והיינו שמוסיפים אלפיים אמה ולא יותר]. א"ר פנחס מעשה בתלמיד ותיק וכו'. כנ"ל. ע"ש. והנה כל זה אינו שייך לנ"ד כלל, וכנ"ל. ובפרט שהעיר גדולה והחיבור הוא לפחות ממיל, וכן פשוט בש"ס דילן שבכה"ג מתעבר עם העיר וכמש"כ לעיל. וכן מוכח מדברי התוס' בסוכה (ג: ד"ה ואין עושין), דכל שנותנין בורגנין דחזו למלתייהו ע"י שמובלעין בתוך ע' אמה ושיריים, אע"פ שאין נותנין ביניהן ב' קרפיות והיינו קמ"א אמה, מ"מ נותנים קרפף ויתחברו הבתים ליחשב אחת ע"ש, וכ"ש בנ"ד שהכל הוא בתוך התחום ואין כאן חיבור של יותר מחצי מיל, והם בתים גמורים שבאים לסמוך ולחבר את העיר כדי שלא יהיה מגרש פנוי, דלכו"ע בכה"ג מהני ומתעברין עם העיר ופשוט.

בדברי הירושלמי לענין סמוך ונראה בתקיעת שופר והנה בירושלמי (ר"ה פ"ד ה"ב) אמרי', ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה, שכל עיר שהיא רואה ושומעה וקרובה ויכולה לבוא תוקעין בה, וביבנה לא היו תוקעין אלא בב"ד בלבד, והן שיהיו כל הדרכים בה, רואה ושומעת ואינה יכולה לבוא חוץ לתחום וקרובה ואינה יכולה לבוא נחל מפסיק. רבי יונה בעי היתה יכולה לבוא בעירובין, ולא איפשטא. ע"ש. ופי' בקורבן העדה, היתה יכולה לבוא, לירושלים ע"י עירוב מהו שיהיו מותרים לתקוע. כיון ששומעה וקרובה ויכולה לבוא. וע"ע בפני משה שכתב לפרש שהספק הוא שמא יאבד העירוב. ע"ש. ומכאן הסתפק בשו"ת סלסלות יוסף (סימן כ"ח), אם בורגנין מועילים לענין קריאת המגילה, שהרי גבי שופר הוא

בעיא דלא איפשטא. ע"ש. וי"ל דשאני מקרא מגילה מתקיעת שופר, שהרי אמרו במגילה, סמוך אע"פ שלא נראה ונראה אע"פ שלא סמוך. ומה גם שאינו עירוב תחומין בעלמא, אלא הם בתים שמאריכים את התחום. ועוד שמצינו חילוק בעצם התקנה בין שופר למגילה, שהנה לגבי שופר לא מהני מה שהיא רואה או קרובה, ולעומתו במגילה מתחשבים בסמוך וכן בנראה שאינו סמוך. וצריך לומר שהטעם הוא שנתנו לקריאת המגילה דין של סמוך ונראה הוא דין מיוחד, ולפי שא"א שבמקום אחד חלק יקראו היום וחלק יקראו למחר, ובכדי להשוות את המידות הרחיבו את התחום שלא יראה ח"ו כשתי תורות, וכמו שאמרו בגמ' יבמות (יג:), התם הרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה. ופרש"י, דלא דמי לשתי תורות. ע"ש. ומשום ענין זה נתנו דין סמוך ונראה, משא"כ בתקיעת שופר שהיא ביום ר"ה שיש בו איסור תחומין, והליכה רחוקה מחוץ לתחום אסורה. ומשום כך אינם מעורבין זה עם זה באותו היום, ואינו נראה כשתי תורות ח"ו, ומה גם שיש שם ב"ד קבוע והכל יודעים שבהן תלוי הדבר. ודו"ק.

וב"ה ברמב"ם (בפכ"ח מהל' שבת ה"ב), וז"ל: היה בית זה קרוב למדינה בשבעים אמה, ובית שני קרוב לבית ראשון בשבעים אמה, ובית שלישי קרוב לשני בשבעים אמה, וכן עד מהלך כמה ימים, "הרי הכל כמדינה אחת". וכשמודדין מודדין מחוץ לבית האחרון, והוא שיהיה בית דירה זה ארבע אמות על ארבע אמות או יותר. וכן בית הכנסת שיש בו בית דירה לחזנים וכו'. עכ"ל ע"ש. וכן משמע משאר דברי הראשונים והאחרונים דדנין ליה כעיר אחת ע"י עיבור הבורגנין לכל מילי.

בדעת הרב שבט הלוי זצ"ל

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' צז), כתב בשנת תשמ"ו, להשיב לגר"מ דויטש שכתב דאפשר לחבר את רמות ע"י בורגנין לענין קריאת המגילה. [ומש"כ הגרמ"ד הודפס בספרו שו"ת נתיבות אדם (ח"א או"ח סי' כה) הנ"ל. שר"ל שיעשו בורגנים קטנים ע"מ לסלקן וכנ"ל]. והשיב הרב שבה"ל וזת"ד: דלענין עצם הקריאה יראה כאשר כתב הרב מנחת יצחק, דקורין בי"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה וכו'. וגם יראה דאין בורגנין מועילים לבטל עיר שאינה מוקף חומה "הרחוקה ממש לעיר המוקף חומה", אע"ג דלענין נראה וסמוך לאו דוקא כפרים, אלא גם עיירות גדולות ממש כמש"כ הפוסקים סי' תרפ"ה, וע"ש במשנה ברורה לענין סמוך ונראה דנחשב אחת ממש. אבל לענין בורגנין דכתב הרמב"ם פכ"ח וכו' הרי הכל כמדינה אחת וכו', וא"כ יוצא שאם תעשה בורגנין מירושלים עד תל אביב ועד סוף א"י תבטל כל דין עיירות פרוזות לענין קריאה בי"ד וזה דבר שאין השכל סובל. אבל מה תאמר דבורגנין מועילין להאריך ולחבר אבל לא מועיל לבטל, ואין חיפה בטל ממש לירושלים בשביל הבורגנין, שבשניהם לא הוזכר תורת בטול בבורגנין. ומה שנקט הרמב"ם שהם כמדינה אחת היינו לענין הליכת תחומין, משא"כ סמוך ונראה דמתורת ביטול נגעו בה. עכת"ד ע"ש. והנה מש"כ דאם יחברו את כל א"י לירושלים יתבטלו דין הפרזים, הנה אה"נ אם תתפשט העיר עד שערי דמשק כמאמר חז"ל, אז שערי דמשק תקרא בשם ירושלים ויתבטלו כל הערים כלפי העיר הגדולה. אבל אם יתנו רק בורגנין לא יבוטלו שאר הערים, וכמש"כ בתוך דבריו להדיא. והנה כ"ש כשאין מרחק רב בין העיר לחומה וכמו שנקט בלשונו, "שאין הבורגנים מועילים לבטל עיר הרחוקה ממש. משא"כ בקרובה, וכ"ש במקום שהוא

בתוך תחום שבת, ובתוך ריבוע העיר, ובתוך אותו עירוב, דכה"ג ליכא בית מיחוש. וכן מבואר בירושלמי עירובין (פ"ה ה"א), דבעיר קטנה לא תהא התוספת על העיקר, וחד אמר עד אלפיים אמה. כיע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין, שאין בתוספת זו יותר מחצי מיל, ואיננה יותר מהעיקר. ודו"ק.

ועוד שבשנת תשמ"ו היה מגרש פנוי יותר ממיל בלא מערכת הכבישים וכד', וכן עדיין שכונת רמת שלמה לא נבנתה, וכן הר חוצבים, ועוד. אבל ב"ה כיום אחרי שלושים שנה נבנה המגרש הפנוי והתפשטה שכונת רמות והצטמצם הפער. ומה גם שהרב שבט הלוי זצ"ל כתב מכתב, בו מבטל דבריו ודעתו הראשונה לחכמי ירושלים ובראשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, והורה שיקראו בט". וברור שבתיקון זה שיתנו בתים שיש בהן ד' על ד' ניחא ליה.

בדעת מרן הראש"ל זלה"ה בענין הבורגנין

ובשו"ת ברית אברהם (ח"ב סי' ל"ה) כתב, שאם רוצים לעבר ולחבר את העיר ע"י בורגנין לענין קריאת המגילה, צריך שהמבנה יהיה מיועד לבית דירה, וגם אם לא ידורו בו כלל כל ימות השנה. ולכן רצוי שהמבנה יהיה נעול עם מפתח, שבעיקרון יוכלו לפותחם לצורך דירה. וע"ש שהסכים מרן הראש"ל הגר"ע יוסף זצ"ל על ידו, שהבורגנים מועילים לחבר את העיר לענין קריאת המגילה. ועוד עיין מש"כ שם והוסיף וז"ל: ועם כל זה יש להשתדל בכל עוז ותעצומות לאכלס את המבנים ולהפוך אותם לדירות קבועות. עכ"ל. והרב הכותב סח לי ששאל את פיו, בנוכחות כמה מתלמידיו, ואמר שלא נראה

שהדבר מעשי מצד רשויות העירייה, ומ"מ חזר מרן בע"פ ואמר לו אעפ"כ תעשו את התוכנית, וכן הכינו תוכנית שאושרה ע"י העירייה ומהנדס העיר, והעיד משמשו בקודש שמרן סמך ידו על התוכנית וחתם ע"ז בכתב יד קודשו, והדברים ידועים ומפורסמים לכל אלו שהתעסקו בזה ודברו בזה עם מרן זצ"ל, שהסכים על ידיהם בע"פ שאפשר גם בתיקון שלא ידורו שם בנ"א, וכן היתה התוכנית של העירייה, לבנות בורגנים קטנים בצורה עגולה, ושיהיו נעולים כל הזמן עם אפשרות פתיחה. ומה שהוסיף מרן, היה לרווחא דמילתא בלבד, ומ"מ נקט בלשון "יש להשתדל" והוסיף בעוז ותעצומות, והיינו דלא פסיקא לן מילתא להתיר לגמרי דלא כחזו"א, ומ"מ אין בדבר איסור ברור מאחר שדעת הרב בית יצחק ודעימיה להתיר בלא דיורים, ואפשר לסמוך ע"ד. ובפרט שבזמנו שדיברו בזה עדיין השכונה הייתה מרוחקת מיל מהעיר, וכמש"כ בספרו יביע אומר ובחזון עובדיה, ובשנים האחרונות המרחק מצומצם לפחות מחצי מיל, ואם נבוא להחמיר יותר מדעתו ז"ל לא נמצא ידינו ורגלינו בביהמ"ד לעולם. ולפי שאין פיתרון ידוע ומעשי לשכונת רמות, שתמיד יהיה פער של קמ"א אמות, וכבשים רחבים יותר מהשיעור ע"כ.

ובסיכום ד"ז. הנה היתר הבתים הנז' שיש בהן ד' אמות על ד"א, ואפי' שנעשו מעיקרא ע"ד להתיר את התחום כל כה"ג הרי הם מתעברים עם העיר וכל העיר חשובה כד"א עימה. ומהנו לדין סמוך לענין קריאת המגילה, והוא דבר ברור הנלמד להדיא מדברי הש"ס בבלי ירושלמי, וכ"כ רש"י ותוספות, שא"צ שיהיה בהן בית דירה בפועל, וכ"כ להדיא האבני נזר, החת"ס, מהר"ם אריק, הבית יצחק, האור לציון, ועוד מאחרוני זמנינו. וכן עשו מעשה לענין קריאת המגילה לפני כמאה שנה, וכמבואר בדברי הגר"י טיקוצינסקי זצ"ל

בשו"ת סלסלות יוסף. ואם אין בהן ד' על ד', וכן אין בהן דיורין, ונעשו ע"ד להתיר את התחום בלבד, לדעת הרב בית יצחק ומהר"ם אריק ז"ל, מתעברין עם העיר ומהני, וכן נשמע מפשטות הסוגיות וכנ"ל, וכן דעת הגאון בעל האור לציון וכאשר יובא לקמן בעזה"ת. ואף לדעת החזו"א (בנגעים סימן ט), א"צ שיהיה בית דירה בפועל אלא די בזה שייחודו לדירה אפילו פעם אחת. ולכך בנ"ד נקטנו לחומרא שיעמדו לשם דירה, ואפי' לא באופן קבוע אלא שיעמוד לכך, ומידי פעם יכנסו בנ"א למקום בפיתא ולינא, ובפרט בימי הפורים. וכן דעת מרן היביע אומר זלה"ה, וכן הורה לעשות.

דין בורגנין ובתים העומדים לזמן והעומדים להתפנות לאחר זמן

(ד) ואחר שבארנו דמהני ליתן בתים שיש בהן ד"א על ד"א והם כבית דירה ע"מ להתיר את התחום, הנה יש לעיין בה טובא, האם אפשר ליתן בתים ובורגנין בכדי להתיר את התחום, ולאחר ההיתר לפנותם. וכן אם יתנו הרשויות היתר לזמן הקצוב, האם בכה"ג מתעברין עם העיר, ויש להתיר ע"י את התחום, ומצטרפין ומתחברין עם העיר, ואפילו שאין הרשיון בכתב וקבוע. אלא נעשה ע"י הגורמים האחראים בהסכמה בלבד, וכשם שבכל א"י אין עמודי העירוב שע"י צורת הפתח מאושרים ברשיון מהרשויות אלא הם נעשים בהסכמה בלבד, וכן בית דירה שאין לה רשיון ולאחר זמן עתידים הרשויות לפנותה האם מצטרפת, או דדמי להא דאמרו בגמ' עירובין (כא.), דאין בורגנין בבבל דשכיחי גנבי ושטפי.

ולכאורה היה נראה להביא ראיה מהא דאמרו בגמ' עירובין (נה:), אמר רב הונא יושבי צריפין אין מודדין להן אלא מפתח בתיהם. ופרש"י, צריפין: דירה של הוצין וערבה ואינו קבע, הלכך אפילו יש הרבה במקום אחד וכו', אין חשובין עיר, להיות כארבע אמות וכו'. ועוד כתב שם בד"ה ויושבי צריפין, נמי אנשי מקנה הם, וחונין בו חודש או חודשיים עד שכלה המרעה לבהמות, ונוסעים משם ונקבעים במקום אחר. ע"ש. ועוד אמרו שם, אמר רב חיננא בר רב כהנא אמר רב אשי, אם יש שם שלוש חצירות של שני בתים, הוקבעו.

ופרש"י, קבועים של אבן או של עץ בהכי חשיבי עיר וקובעת את כולן, כדתנן לקמן וכו'. ע"ש. וכ"פ בש"ע (שצ"ח ס"י): יושבי צריפין דהיינו שיושבים באהלים שעושין מהוצין וערבה, אין להם דין עיר, ולפיכך אין מודדין להם אלפיים אמה אלא מפתח בתיהן. ואם יש שם שלוש חצירות של שני בתים קבועים של אבן או של נסרים, עושין את כולם קבע וכו'. ע"ש.

והנה מצינו דיושבי צריפין אין הצריפין מתעברין עם העיר משום ב' סיבות, הא' שעשויים מחומר דל שאינו בדרך בנין של קבע, והוא מהוצין וערבה. ולפיכך אם יש ג' חצרות מאבן מהני, דאינו בגדר בנין עראי. ומ"מ אין זו סיבה עדיין לא לעברם עם העיר, שהרי בורגנין ג"כ הן עשויים מהוצין וערבה, ומ"מ מתעברין עם העיר, ולפי שחזו למילתייהו, וכנ"ל. אלא יש כאן עוד סיבה והיא הב', דעשויים לזמן, שהרי אנשי מקנה הם ועושין את אלו הצריפין רק לחודש או חודשיים, ואע"פ שהצריפין גדולים יותר מד' על ד' ויש בהן בית דירה, שהם ונשיהם ובניהם ומקניהם דרים שם, מ"מ כיון שעשויים לזמן קצר, שעתידיים להתפנות מהמקום עצמו, שהוא מחנה הנודד ממקום למקום, וגם אינם בתים קבועים של אבן או נסרים, כל כה"ג משוי להו כדירת עראי, ואינם מתעברים עם העיר. וכל הנידון בגמ' הוא שאין ליושבי הצריפין דין של עיר. ולהבדיל, כן היה בדגלי מדבר בני ישראל ששכנו באהלים, ובירושלמי הנ"ל אמרו דמשה עשה להם לישראל ג' צריפין וג' בורגנין, בכדי להחשיב את המחנה כד' אמות, ולפי שאין האהלים נחשבים כבתי עיר, ובכדי שלהשוותם לעיר הוצרכו צריפין ובורגנים הקבועים, ולכך לא מדדו מפתח אהליהם לבית מדרשו של משה שהיה מחוץ למחנה מיל. ודו"ק.

ומעתה נ"ד לא דמי ליושבי צריפין, ולפי שנעשה ע"י חומר קבוע של נסרים או בנין אבן, ועוד שנעשה ע"ד לבית דירה קבוע להתיר את התחום, וא"כ עלו במעלה מיושבי צריפין. ואע"פ שיפנום מ"מ מכיון שעשויים מנסרים ואבן, הרי הם כמי שהוקבעו, ומתעברין עם העיר. ומה גם שיש להם קביעות מקום, וכן בורגנין שעשויים מהוצין וערבה, ועומדים רק בימות החמה לשמר את הפירות, ומ"מ מתעברים עם העיר, ולפי שהוקבעו למילתייהו במקומם. אז אפי' שהם נמצאים לזמן קצוב, מ"מ הרי הם קביעי וקיימי. וכ"ש בנ"ד שהם בתים טובים מעצים ואבנים דשפיר חשיבי כקבועים, ואפי' אם בדעתו או בדעת הרשויות לפנותם, ולהחזירם לשנה אחרת, מ"מ שפיר מיקרו בורגנין, וכ"ש בנ"ד שקבעום לצמיתות, דודאי חשיבי ומתעברים עם העיר. ועוד י"ל שהנה מדברי רבינו המאירי (עירובין כא.) מתבאר, שאפילו בבבל כל זמן שהבורגנים קיימים מודדים מהם. ע"ש. וטעמו כמבואר שכל זמן שלא גנבום והגיע שבת והם קיימים, הרי הם מתעברים עם העיר והוא משום דסוף סוף הרי הם חזו למילתייהו.

ובשו"ת נתיבות אדם ח"א (או"ח סי' כ"ה), הביא מח' האחרונים הערוך לנר והשפת אמת (סוכה ג:), דכתב בשפ"א דסוכת החג בחג הרי היא מתעברת עם העיר, ואע"פ שאין בה אלא ז' טפחים על ז"ט, כיון דחזי למילתייהו מהננו, והו"ל כמש"כ הריטב"א ז"ל, דבורגנין מהנו ואפי' בפחות מד' על ד' כיון דחזו למילתייהו, וה"נ סוכת החג בחג חזי למצותה. ע"ש. וחזינן דאפי' שהסוכה אינה קיימת אלא בחג, ורק אז חזי למילתיה, מ"מ צידד בשפ"א ז"ל לומר דשפיר מתעברת עם העיר, ש"מ דאע"ג דעומד לסתירה אחר כמה ימים מ"מ כיון

שבמציאות היה יכול להתקיים הר"ז מתעבר. ע"ש. ולכאורה יקשה ע"ד השפת אמת מההא דיושבי צריפין, שאינם מתעברין עם העיר ומשום שאינם קבועים, וא"כ ה"ה סוכת החג נמי איננה קבועה, אלא ודאי שיש לחלק בין סוכה לצריפין ולפי שהצריף בעצמותו ובחפצא שלו איננו בית דירה, אלא היא דירת עראי הן מבחינת החומר הדל בו הוא עשוי, והן מחמת הקביעות שנועד מעיקרא שלא יהיה קבוע, משא"כ בסוכת החג בחג הרי היא עשויה לכל החג במטרה לבית דירה, ומה גם דכיון דחזי למילתייהו חשיב ליה כקבוע. ודו"ק.

ושבתי וראיתי שאין חדש תחת השמש. שלפני כמאה שנה הניחו בורגנים בין חומות העיר העתיקה לשכונת מקור חיים, שהיתה מרוחקת שני מילים שהם שני תחומי שבת. וכמבואר לגאון מלומזה בשו"ת סלסלות יוסף (סימן כ"ח), שנשאל ע"י הגאון רבי יצחק טיקוצינסקי זצ"ל שהיה רב ואב"ד, והתיישב בשכונת מקור חיים, והיו הולכים בשבת ע"י בורגנים. וכתב, דכשם שמהני להחשיבה בתוך התחום לענין שבת כך מהני לענין מקרא מגילה, מפני הבורגנים. והשיב הגאון מלומזה דיפה הורה להחשיבה כירושלים. ובעיקר הטעם הסתמך דלבד מהבורגנים, יש לומר שאין מודדים מחומות העיר העתיקה, ולפי שירושלים העתיקה היתה גדולה יותר. וכמבואר בגמ' ב"ב (עה:), שירושלים קמייתא הוי תלת פרסאה וכו', וא"כ חשוב בתוך תחום ירושלים. ע"ש. וכבר הארכנו בדבריו לעיל.

ומ"מ בנ"ד החמרנו בה ליתן עליהם דין קביעות מקום. וגם קביעות החומר שיעשו מנסרים ואבנים וברזל למען יעמדו ימים רבים, ויש בהן ד' על ד', כדין בית ולא כבורגנים, וכן נטלנו רשות מהרשויות וקבלנו בע"פ, לזמן בלתי קצוב.

בתי חרושת ובנייני משרדים ומפעלי תעשייה האם מפסיקין את התחום

(ה) ואחר שביארנו דמהני להעמיד את אותם הבתים ולחבר ולקשר בין הדבקים ולעשותן אחד. הנה יל"ע טובא, שהרי בין שכונת רמות לשכונת סנהדריה יש חצי מיל, מרמות ב' עד הר חוצבים, והר חוצבים הוא בתוך, שכולו נבנה לתעשייה ומפעלים שונים ובנייני משרדים. והבורגנין מגיעים עד לפתח המפעל הגדול, ומעתה יש לדון האם יש לטרוח יותר ולחבר את השכונה דרך ארוכה שאולי היא קצרה, ולא להזדקק לחיבור עם הר החוצבים, ולפי ששנינו בגמ' עירובין (נה:) דאלו שאין מתעברין עם העיר, בית הכנסת ובית האצרות שבשדות שאין בהן בית דירה ובור ושיח ומערה וכו'. ע"ש. ולפ"ז אותם המפעלים אינם בית דירה, ולא עלו במעלה מביהכ"נ וכו', דאין מתעברין עם העיר.

וב"כ החזו"א (עירובין סי' ק"י אות כ"ח), וז"ל: נראה דבית חרושת שמיוחד לעבודה ואין בו פיתא ולינה דינו כבית האצרות אורוות סוסים, וביהכ"נ דמיוחד לשאר תשמישים לא חשיב דירה לענין עיבור. וכ"ש שאינם עולין לחשבון ששה בתים עושין עיר וכו', וזה מפורש בערכין (לב). דבתי הבד ובתי מרחצאות אינם בכלל בית וכו', ואף אם אוכלין שם באקראי כגון שאירע אונס לפועלים שלא היו יכולים ללכת למקום סעודתן אין מקרי בשביל זה דירה, "ואם קובעים שם סעודה אחת ביום באמצע עבודתן יש מקום להסתפק, ומסתבר כיון

דעיקר הבנין לאו לדירה עביד אלא למלאכה עביד, וגם האכילה בעל כרחם שאין השולחן ערוך כדרך המסובין, לא מקרי דירה". הרי נחלקו בעירובין (עד.) אי לינה גורם או פיתא, ובמקום דניחא ליה טפי שיאכל במקום לינה לכו"ע לינה עיקר. ומ"מ זכר לדבר איכא, דפיתא שאוכלין דרך עראי לא חשיבא, ואם יש חדר דע"ד לשומר שלן שם החדר הזה הוא בית דירה, אבל כל בית החרושת לא נעשה בית דירה בשביל זה דלא עדיף מביהכ"נ. והכא גרע טפי, דהתם משמש הבהכ"נ להתפלל לכבוד ולרבין, אבל הכא אין לשומר תשמיש בבית חרושת, וכל זה אם יש לו פתח מביתו לבית החרושת אבל אם אין לו פתח מביתו לשם, הוי כב' בתים נפרדים, ואין מקום לדון בזה. ואם יש בביח"ר חדר דע"ד למנהל שהוא יושב שם שעות מספר ביום דין חדר זה כדין הפועלים בבי"ח, ואפי' אם אוכל שם עראי. אמנם אם המנהל אוכל עראי, ובבי"ח אין אוכלין כלל, אין מקום לדון על ביה"ח בשביל חדרו, וכמש"כ בדירת השומר, והכא גרע טפי שהוא גם אין לו בחדרו פיתא ולינא, דמורה שאין ביתו מתפשט בכל ביה"ח למיחשב דירה, הילכך ב' עיירות וביניהם קמ"ב אמה כשמודדין מבית לבית אבל יש בית חרשת ביניהם, אין מתעברים מהטעמים האמורים וכו'. ואין נותנים קרפף לזו וקרפף לזו. אלא מבתי החומה ולא מחומת הביהכ"נ וכו'. ובית החרושת אף כה"ג אינו מצטרף, עכת"ד החזו"א עש"ב. ומבואר מדבריו דאין לעבר את בתי החרושת ואזורי תעשיה, ומשום דלא חשיב בתי דירה אא"כ יהיה שם מקום דירה בלינא ופיתא. אבל אם יאכלו שם הפועלים, אין זה שולחן ערוך כדרך המסובים, אא"כ יש מקום פיתא ולינה. וכן השומרים הנמצאים שם נמצאים תדיר, אוכלים את סעודתן דרך קבע, הר"ז מתעבר עם העיר מבית השומר בלבד ולא מכל המפעל.

וכן"ק מהא דאמרו בגמ' הנ"ל דבורגנן העשויים מהוצין וערבה לשומרי השדות ומתעברים עם העיר ומשום דחזו למילתייהו, ואע"פ שאין השולחן ערוך שם כדרך המסובין. ועוד דבכל אלו המפעלים יש מקום פיתא ודאי. ובגמ' (שם) פליגי רב ושמואל אי מקום לינא גורם או מקום פיתא, והלכתא כרב באיסורי ומקום פיתא גורם. ואין לומר דניחא ליה טפי שיאכל במקום לינא, ואז מקום לינא עיקר. שהרי יש שם בגמ' ברוב שעות היום, ויש מהם שכל שעות הלילה נמצאים שם תדיר, וזהו מקומם במשך י"ב שעות, ובזמן הזה אוכלין שם סעודות קבועות, כדרך המסובין, ויש להם חדרי אוכל ומסעדות, וכל מגמתם היא עבודתן, שהעבודה היא חייהם ולהם הם משועבדים, ואין להם רצון אחר, וא"כ בכה"ג אין אנו צריכים את מקום הלינה, דמקום העבודה עיקר.

ולהבדיל בין הקודש לחול כן מצינו בתוס' יומא (כג. ד"ה שהוא), דמה שלמדים מהמשכן שמעברים ערים בשבעים אמה ושיריים, וא"ת נילף מהר הבית והעזרה שהיה קל"ה אמה, ועזרת ישראל היה קפ"ז אמה. וי"ל דכל מילי דשבת ממשכן גמרינן להו. אי נמי, "העזרות חשיבי מוקפין לדירה, שהיו שומרים בה כל הלילה". עכ"ד. ומבואר דהעזרות שאין בהן בית דירה ללינה, אלא רק היו שומרים שם ועומדים בבית ה' בלילות, ומ"מ חשיבא לבית דירה. (וע"ע בגמ' ריש יומא ובתוספתא, לענין לשכת פלהדרין דהיה בה בית דירה). ומ"מ היה לכהנים שם פיתא גמורה, שהיו אוכלים שלמים ולחם, ואע"פ שהלינה אסורה שם, שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד (סוכה נא). מ"מ מקום פיתא עיקר, ולא אמרינן מקום לינה עיקר.

וב"כ החזו"א (שם), להביא את דברי הב"ח (סי' שנ"ח – שס"ב), דהא דשומירה לא מקרי מוקף לדירה להתיר יתר מבית סאתיים, אינו אלא בלא דר בה יום ולילה, אבל דר בה יום ולילה חשיב מוקף לדירה, וסמך ע"ד התוס' הנ"ל גבי העזרות וכו'. "ונראה דעזרה שאני דהוא נמצא בה לרצונו לשמחה של מצוה, אבל שומירה אין לה בה צוותא דעלמא והוא דר בה שלא בטובתו". ע"ש. ולפ"ז י"ל דבנ"ד כל פועל שנמצא במפעל מעבר לשעות העבודה, ולכך נזקק לאכול או לישון וכך הרגילות באותו המקום שכך מתנהלים חיי העובדים, והרי הם נמצאים שם בטובתם. וחפצים להישאר שם. וגם לעשות צורכיהן ואכילה שתיה ולינה, א"כ שפיר חשיב כבית דירה ומתעבר עם העיר, וכ"כ בספר מחנה ישראל (תחומין ח"ב סי' ע'), בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, שאפילו חצר המפעל מצטרפת לעיבור העיר, כאשר אוכלין במפעל סעודה אחת קבועה. ע"ש. וכ"כ בספר הערות וחיידושים להגר"י טוייב (עירובין סי' כ'). וע"ש שהאריך לתמוה ע"ד החזו"א, וכתב דהיכא ששוהין הפועלים בדרך קביעות באולמי היצור חשיב כהוקף לדירה. ע"ש"ב.

והנה כל זה הוא לענין דין תחומין והוקף לדירה, ועכ"פ לענין דין סמוך לקריאת המגילה, הנה יש לחלק ולומר דבית חרושת או מפעל ובית כנסת וכדומה שפיר מתחבר עם העיר אף לדעת החולקים, ולפי שאין אנו צריכים להאריך את התחום לענין הילוך של אלפיים אמה דצריך להיות מבתי דירות התושבים, ואו מקום תשמישי בני אדם, אלא בנ"ד אנו צריכים להיות סמוכין לכרך, הקוראים בט"ו כדי שלא נפרוש מהם באותה העיר. והגע בעצמך אם יהיה בית כנסת עם חצר הגדולים ורחבים יותר משבעים אמה, וכי נאמר שהם מפסיקים

את הכרך, אלא בודאי שבתי העסק ובתי הכנסת הם כחלק מהכרך ומצורך וצורת הכרך, ולכך כלפי הכרך המוקף חומה אין הם מהווים הפסק, ומשום שהם כחלק ממנו, והסמוכים להם הרי הם סמוכים לכרך. וכן סח לי הגר"ד יוסף שליט"א שאביו מרן הראש"ל זצ"ל שלחו למדוד מדידה של מצוה, וגם הלך עימו, מהר נוף לבתי תעשייה הסמוכים בגבעת שאול. שהרי שכונת הר נוף מנותקת משאר בתי העיר, וסמוכה רק ע"י המפעלים ובתי עסק שונים. ואמר לו "למדוד מחומת המפעל הקרוב". ואע"פ שבכל אלו המפעלים לא דיירי בהו אינשי בפיתא ולינה, ואלא בפיתא בלבד. מ"מ הרי הם חלק מהעיר, ומקום תשמישי העיר, וגבי דין סמוך של מגילה הרי הם סמוכים. וכך נהגו כיום בהר נוף, וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' שמ"ז, וח"ג סי' רל"ה), שמכיון שיש שם אולמות שמחות, ואוכלין שם דרך כבוד הרי הם מתעברים עם העיר. ומ"מ הרוצה לחוש יחוש, ויעשו קריאת המגילה בי"ד בלא ברכה, ויעשו תנאי שוב, ויחוגו את ימי הפורים בט"ו כמנהג י-ם. עש"ב.

ואחר שכתבתי כ"ז מצאתי את שאהבה נפשי ה"ר מו"ר הגרב"צ אבא שאול זצ"ל בספרו אור לציון (ח"ד עמ' שכ"ד), שכתב להדיא לדון בדבר שכונת הר נוף בי"ם, שבתחילה לא היתה מחוברת לירושלים, ושוב התחברה ע"י מבני תעשייה ומחסנים, וכתב וזת"ד: ונראה שמחסן מחבר את המקום, אפילו אם לא ישנים בו, וכדין בית האוצר, שמבואר בש"ע יו"ד סי' רפ"ו ס"א לענין מזוזה, וכיון דחשיב בית לענין מזוזה, נראה ברור שאף לענין עיבור דינו כן. ומצינו שדימו דין מזוזה לדין עיבור בגמ' סוכה (ג.). כיע"ש. וכן בתי חרושת מצטרפין כשעובדין שם יום ולילה, ואף כשלא עובדים שם בלילה הרי

מניחין שם סחורות וכו'. אולם בתי ספר וגני ילדים יש להסתפק בהם, שכיון שנמצאים שם ביום בלבד הוי כחגויות שבשווקים שכתב בש"ע (סעיף י"א) שפטורין ממזוזה. ע"ש.

הרי שגברא רבה פסק לנו בהדא פרשתא, דא"צ שיהיה באלו הבתים ענין של פיתא ולינה, וא"צ לדור בהן כלל, ומספיק לאחסן כמה דברים, להחשיבו כבית האוצר, וכן מבני תעשיה מתעברין ומצטרפין לעיר. ע"כ. ועל כרחך שיש לחלק כמו שביארנו לעיל בין האוצרות שבשדות לאוצרות שבעיר, והבית שבים, וכמו שכתבו החתם סופר והאבני נזר וכדלעיל. דכל שהוא משמש את האדם, הרי הוא מתעבר עם העיר, ואפי' שלא דרים בו.

ובנ"ד מפעלי הר חוצבים עלו במעלה, ולפי שיש שם תדיר עובדים כ"ד שעות ביממה, ויש שם פיתא גמורה, וכן לינא למנהלים וכדומה, ומה גם שיש בתי שומרים הסמוכים תוך ע' אמה לבתים שהעמידו לצורך לפטור את התחום. והשומרים נמצאים שם בדרך קבע בפיתא ולינה, ואפי' בשבת ויו"ט כשלא עובדים במפעל, נמצאים שם שומרים קבועים לצורך ביטחון, וכל כה"ג אפי' לדעת מרן החזו"א הרי זה מתחבר עם העיר. ודו"ק.

כשמודדין את המרוזק לענין סמור האם הכבישים הרחבים מפסיקים

ו) אך דא עקא שכביש רמות הוא רחב במיוחד, ויש בכביש עצמו יותר משמונים אמה, ומעתה הסתפקו העוסקים במלאכת המדידה, האם מתחשבים בכבישים לענין תחומין, או שיש לנכותם ולמדוד משפתם והלאה, וכמאן דליתא דמו. והנה במציאות יש כבישים כאלו בתוך העיר ירושלים, ובפרט ברוב השכונות החדשות, ומ"מ לא חששו לזה, ואפשר דמכיון שאינם מפולשים מצד לצד. אך בין שני ערים יש מקום לדון בה.

והנה כמה מהת"ח העוסקים בדבר זה רצו להתיר בפשיטות ע"פ הסוגיא הנ"ל בעירובין (סא.), אמר רב הונא עיר שיושבת על שפת הנחל אם יש לפניה דקה ארבעה מודדין לה משפת הנחל, ואם לאו אין מודדין לה אלא מפתח ביתו, א"ל אפי' וכו' ומ"ש דקה. התם לא בעיתא תשמישתא. ופרש"י (שם), אם יש להניה מחיצה ד"א גובה על פני העיר כולה משפת הנחל מודד משפת הנחל שהיא כלה שם כשאר עיירות. ואם לאו כיון דבעיתא תשמישתייהו לא הוי ישוב קבוע, והו"ל כיושבי צריפין ואין מונין לכל אחד אלא מפתח ביתו. ע"ש. וכתב הרמב"ם (בפכ"ח בהל' שבת ה"ט) וז"ל: עיר שיושבת על שפת הנחל אם יש לפניה דקה רוחב ד"א על שפת הנחל כדי שיעמדו עליה וישתמשו בנחל, נמצא הנחל בכלל העיר, ומודדין לה אלפיים אמה משפת הנחל השניה, ויעשה הנחל בכלל המדינה מפני הדקה הפנויה מצידו, ואם לא היתה שם דקה, אין מודדין אלא

מפתח בתיקה, ונמצא הנחל נמדד מאלפיים שלהן. עכ"ד. וכתב הריטב"א (שם), שאע"פ שאין מעברין את העיר אלא מבית דירה, מ"מ כיון שהנחל הוא לפני כל העיר וראויים להשתמש בו כל בני העיר מעברים בו את העיר. ע"ש.

וכדברי הרמב"ם כתבו לפרש בסוגיין הרי"ף, רבינו חננאל, סמ"ג (ל"ת ס"ו), וכן מבואר להדיא בדברי הירושלמי (פ"ה ה"א), דמודדין משפת הנחל החיצונה, וכדלקמן, דהנחל מתעבר בתוך העיר, ומודדין משפתו החיצונה, וכ"ז לפי שיש לו דקה שאפשר לעמוד עליה ולהשתמש בנחל, והוא שימוש חיוני לכל בני העיר ולכך מתבטל לעיר. ואע"פ שאינו בית דירה, מ"מ מכיון שהוא שימוש לכל העיר הוי כחומת העיר, ומודדין את עיבור העיר חוצה לה. ועדיף מבית הכנסת שאין בה בית דירה שאיננה מתעברת עם העיר, ולפי שביהכ"נ איננו לשימוש של בני העיר כמו נחל שמשמשים בו נשים וטף, והוא חלק מהעיר עצמה ומצורתה ובטל לגביה. משא"כ ביהכ"נ הוא מקום שאינו דירה, ואיננו משמש לכל העיר. ודו"ק. ולפי"ז כל שימוש שהוא שימוש לכל בני העיר הר"ז מתעבר עם העיר.

ואמנם יש כמה ראשונים שפירשו פי' אחר בסוגיית הנחל, וה"ה
אור זרוע (עירובין סי' קפ"ו), והרשב"א והרא"ש
בסוגיין, ולא ס"ל הכי דהנחל מתבטל לעיר. כיע"ש. ומ"מ
הש"ע (סי' שצ"ח ס"ט), פסק כדברי הרמב"ם. ע"ש. וכ"כ
באחרונים ובמשנה ברורה (ס"ק מ"ו, ובשעה"צ כ"ה) ע"ש.

ובמגן אברהם (סי' שצ"ח ס"ק י"ג), כתב להסתפק אם בכל
מקום שמשמשים בו בני העיר, מתעבר עם העיר. ע"ש.
ובא"ר (שם סקי"ב), והוב"ד במ"ב (שם), כתב דאין להקל,

דמכיון דבנחל עצמו פליגא בה כמה ראשונים, הבו דלא להוסיף עלה. ע"ש. וכ"כ במאמר מרדכי (שם). ע"ש. ואמנם בשו"ר קרבן ע"ד הירושלמי (עירובין לב.), כתב דאין מקום להסתפק בדבר וכל דבר שמשתמשים בו בני העיר דינו כדין הנחל, ומתעבר עם העיר. ע"ש. ובעקבותיו הלכו אחרוני דורינו המתעסקים בדיני תחומין, דכל דבר שיש לו שימוש לרבים, הר"ז מתעבר עם העיר, וכ"ש כבישים ודרכים וגינות ציבוריות. וכ"כ בשו"ת מחזה אליהו (פלאק סי' פ"א), וכ"כ בספר חידושים וביאורים (עירובין ו' סק"ט), דהכל תלוי בדירת בנ"א, וכדרך שרגילים לבנות עיר ורחובות ודרכי גישה רחבים, וא"כ הרי הם כחלק מהעיר ומתעברים עימה ע"ש. וכ"כ הגר"צ בלייכר שליט"א בספרו זכר צבי (תחום שבת סעיף ו' הערה 62), דמסתבר שתשמיש בכביש עדיף מתשמיש הנחל. ע"ש. וכ"כ בשו"ת ברית אברהם (ח"ד סי' ל"ה). ע"ש. ומה גם שכל הנידון בגמ' הוא בעיר שיושבת על שפת הנחל, והנחל הוא מחוץ לעיר. ובכל זאת אם הוא לשימוש בני העיר, הרי זה בטל אליה. וכ"ש אם הנחל עובר בתוך העיר, שעל זה לא קא מיירו, ובודאי שהוא מתעבר עם העיר.

ואשר על כן הלכה כדברי המיקל בעירובין, ויש להקל שלא להתחשב בכבישים הרחבים. וכן הסכים הראש"ל זצ"ל לדבר, כשבעל הברית אברהם דן לפניו. וכ"כ משמו בשו"ת מעין אומר (ח"ב עמ' שלח סי' כג ובהע'), שכך הורה מרן הראש"ל זצ"ל. [וכן דייקו מדברי החזו"א גבי עירובין שכביש שאיננו ישר הרי הוא בתוך רשות העיר].

והנה בירושלמי (עירובין פ"ה ה"א), אמרי רבי בא בר יחזקאל בשם רב, עיר שהיא בנויה על שפת הנחל אם יש בינה

ירושלים העיר שחזרה

לנחל ארבעה טפחים, מודד מהחומה. שלשה, מודד משפת הנחל החיצונה, ובלבד שלא יהיה בנחל יותר משבעים אמה ושיריים. ע"כ. ופירש בקרבן העדה (שם), שאם יש יותר מע' אמה ושיריים, הרי זה מקום בפני עצמו ואינו בטל לעיר. ע"ש. ובפני משה (שם) כתב, שהוא שיעור עיבורא של עיר וכו'. ע"ש. והנה בדברי הירושלמי איכא תרתי דליכא בתלמוד דידן, הא' שלא יהיה בין שפת הנחל לחומה ד' טפחים, והב' שלא יהיה בנחל עצמו יותר משבעים אמה ושיריים, ועיין בדעת תורה למהרש"ם (שצ"ח ס"ט), שהביא לדינא את דברי הירושלמי דבעינן ג' טפחים בלבד. ע"ש. וע"ע בחזו"א (עירובין ק"י ס"ק כ"ז), שהביא דברי הריטב"א, ודן לומר שאם יש מקום לפני העיר משתמשים בו הרי זה כטפל לעיר, ונראה דוקא עד שבעים אמה ושיריים וכו'. [אח"כ ראיתי בירושלמי אמרו ובלבד שלא יהיה בנחל יותר מע' אמה]. עכת"ד ע"ש.

והנה לענין נידון דנן, אם נדון את הכבישים כדין נחל וכמש"כ באחרונים, ומשום דהוי שימוש לכל בני העיר. הנה לכאורה צריך לדון בנ"ד כשיש כבישים שהם רחבים יותר מע' אמה, וא"כ לא יצטרפו עם העיר. אלא דיש להשיב, חדא דמה שאמרו עיר שהיא "יושבת" על שפת הנחל, היינו שהנחל עובר סמוך לחומת העיר ועל פני העיר מבחוץ, ולכך הנידון אם יש לו דקה וכו' הר"ז תשמיש חשוב ומתעבר עם העיר, אע"פ שהוא עומד חוצה לה. משא"כ נחל שעובר בתוך העיר, והוא שימוש לכל בני העיר, בודאי שאינו מפסיק את העיר כלל. ואם איננו מפולש מצד לצד ומפסיק את כל העיר לשתיים, הנה אע"פ שיש לו ברוחבו יותר משבעים אמה, לא חשיב הפסק, מכיון שהוא עובר תוך היא והוא כחלק מהעיר. וא"כ בנ"ד שפיר לא חשיב

כביש רמות הפסק, ואע"פ שהוא רחב יותר מע' אמה, [לפי שיעור הגר"ח נאה זצ"ל, ולפי שיעורו של החזו"א א"צ לכל זה דבודאי לא חשיב הפסק מדין נחל, אלא שלשיטתו בעי' שלא יהא קמ"א אמה, וכדלהלן], מ"מ אינו מפולש. וגם עובר הוא בתוך העיר והוא כחלק ממנה. ומה גם שבתלמוד דידן לא מצינו חילוק זה שהנחל לא יהיה ע' אמה, וגם הרמב"ם והשו"ע שתקו מיניה. ומ"מ כל מה שאנו עמלים הוא לעשות רצון צדיק ה"ה מרן החזו"א, דס"ל בספרו דיש להקפיד בדין סמוך שלא יהיה מגרש פנוי של קמ"א אמה, ואע"פ שהורה בע"פ מספר פעמים לתושבי שכונות ירושלים שהיו מנותקים מיל מהעיר, שיקראו בט"ו, וכדלקמן. ובודאי שמסתברא אפי' לדעתו שהכבישים הם כחלק מהעיר ולא מפסיקים את התחום לענין מקרא מגילה.

ושוב שמעתי מידידי הגר"ב בלוי שליט"א, ששמע מהגאון רבי משה אריה פריינד זצ"ל גאב"ד העדה החרדית, שהכבישים הרחבים אינם מפסיקים את התחום, ושכן הורה הגרש"ז אויירבך זצ"ל. ע"כ. וכ"כ הגר"צ בוארון שליט"א במכתב.

ועוד הראני הרה"ג רבי מרדכי טולידאנו שליט"א, את דברי רבינו המאירי (עירובין כד.), שהפרדסים והגנות שמשתמשים בהם בנ"א להריח ולטייל, הרי הם כחלק משימושי העיר, ואפי' שיש בהן יותר מבית סאתיים, לא מבטלי מחיצות. כיע"ש. וע"ע בזה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ב קונטרס אחרון או"ח סי' ו'), שנשאל מהרה"ג רבי יעקב חי זריהן זלה"ה רבה של טבריה, בנידון, וכתבו שם לקיים דברי המאירי. ושכ"כ הגאון הגרא"ז מלצר זצ"ל בסברא זו. עש"ב. וכן דעת המשנה ברורה (בביה"ל סי' שנח). והדברים ארוכים. ואכמ"ל.

ועב"פ חזינן דכל שהוא חלק מתשמישי העיר, אינו מבטל המחיצות, ואינו מפסיק את העיר. ולפי"ז הכבישים והשטחים הירוקים שביניהם, שעשויים לרווחת בני העיר, ולמנוע זיהום אויר, כל אלו אינם מפסיקים את התחום לענין שבת, וכ"ש לא לענין מקרא מגילה, שהכל הוא כעיר אחת. ולפי שלענין מקרא מגילה מסתברא דכל שימושי הכרך הרי הם ככרך. ודו"ק.

ומו"מ לענין דינא השתדלנו בכל עוז ליתן את ב' הקרפיפות שהם קמ"א אמות, בתוך שלשה הכבישים המפסיקים בין רמות ב' להר חוצבים, וגם בין הכבישים נתננו בורגן אחד שיחבר בין הדבקים, והיה המחנה אחד. ולכך בנ"ד יצאנו מידי חשש זה, וכן שאר חששות כבתי תעשיה, וכדו'. ובורגנין ע"ד להתיר את התחום. ומ"מ אנו חפצים לצאת יד"ח כל השיטות, ובפרט כדעת החזו"א, בכל הני שמעתתא. ואם לא נאמר כן רוב השכונות החדשות בירושלים יעשו ח"ו כטועים, ולפי שיש מסביב כבישים הרחבים יותר משבעים אמה. ומהם שכונות גבעת מרדכי, רמת שלמה, גבעה הצרפתית, פסגת זאב, נוה יעקב, גילה. אלא בודאי שאין הכבישים מחלקים את העיר עצמה לא לענין שבת וכ"ש לא לענין מקרא מגילה. ודון מינא ואוקי באתרין, ששכונת רמות אין הכבישים הרחבים שהם תשמיש כל השכונה מפסיקים. ודו"ק היטב.

ענף ב - ע"ש לצרף לנ"ד את ע"אר הטעמים שכתבו רבותינו הפוסקים בדין רמות, עיקראו בט"ו בלבד

(ז) ואם יתעקש המתעקש לבוא ולומר דלא מהנו הני בתי לחבר את העיר להיות אחד, הנה ודאי שיש לצרף את שאר הסברות שסברו רוב רבותינו האחרונים, שיש לקרוא בשכונת רמות מגילה בט"ו בלבד, ולעשותה אחד עם ירושלים ע"ה"ק.

א. שמעון עצם התקנה יש לקרוא בט"ו

הנה מקור הדין הוא במגילה (ב:), אמר ריב"ל כרך "וכל" הסמוך לו וכל הנראה עימו נידון ככרך וכו'. ונתנו שיעור מיל וכו'. כ"ע"ש. ועל נהר כבר האריכו בסוגיא זו רבותינו המפרשים והפוסקים. והצד השווה שבהן שלא רק הכרך המוקף חומה קורא בט"ו, אלא ג"כ מה שחוצה לו או סמוך או נראה. וכן דייק לישנא דריב"ל דאמר כרך וכל הסמוך לו, ולא קאמר הסמוך לכרך נידון ככרך, אלא לומר לך שהכרך כולל עוד מקומות, ומקומו מתפשט ומתרחב.

וכתבו המפרשים, שהטעם הוא בכדי שלא לחלק בין המקומות, אלא כל הכרך והמשתתפים עימו והסמוכים לו והנראים עימו, קורין בט"ו, בכדי שלא תחלק בין המקומות, ויראה לכל

כשתי תורות ח"ו. שהם בי"ד והם בט"ו. ואע"פ שמצד הדין הם מחולקים, שזה מוקף וזה פרוז, מ"מ חייבין להשתוות, ולכך אפי' הנראה שלכאורה מסבא אין לו שייכות לכרך, שאינו מעורב עימו בפועל, אלא רק נראה בעלמא, מ"מ קורא כבני הכרך. ואע"פ שלענין בתי ערי חומה הסמוך לכרך לא חשוב ככרך, מ"מ היא תקנה מיוחדת שתיקן רבי יהושע בן לוי לקריאת המגילה, לתת לסמוך דין מוקף. ועוד תיקנו שאין הדבר תלוי בחומה עצמה, אלא במצב המקום. והטעם, בכדי שכולם יחדיו יעבדו את ה' ביום אחד.

ובן מבואר בטורי אבן (מגילה ג: בד"ה תנא), שהסמוך לכרך נידון ככרך משום דקיימי בהדדי, וז"ל: ונראה דהיינו טעמא דבמגילה אע"פ דיושבת בנחל או בראש ההר הואיל ואינו רחוק מיל נידון כמותה, דהואיל וקרובה בתוך מיל, אין ישיבתה בנחל ובראש ההר מונעתה מלהיות רגילין תמיד אנשים של זו בזו ושל זו בזו כל היום, דאי אפשר שזו תקיים מצות פורים בי"ד וזו בט"ו, דנראית כעיר אחת חלוקים במנהגיהם אלו מאלו, ומחזי מילי דרבנן כחוכא, שהללו קורין ועושין משתה ושמחה ושאר מצות היום, ולאילו יום זה כשאר ימות החול. ולא דמי לבן עיר שהלך לכרך וכו', דאקראי בעלמא, לפיכך השוו חכמים מדותיהן בסמוכה בתוך מיל שלעולם נגררת אחריה ועושה כמותן. ע"כ.

ולענ"ד טעם זה מבואר מפשט סוגיית הגמ' ביבמות (יג:), ובתוספות (שם), שבקריאת המגילה שייך איסור לא תתגודדו. ואפילו בבני כפרים שקוראים ביום הכניסה בכרכין, אא"כ קוראים במקומם, וכמבואר ברש"י שם דדמי לשתי תורות, ואם לא נראה כך, מותר. ולקמן בארנו באורך בקונטרס מיוחד

דשייך איסור זה בנ"ד, ולפ"ז י"ל שזהו טעמו של ריב"ל שהסמוך והנראה יקראו ביום אחד, שלא יראה ח"ו כשתי תורות, שהרי הם מעורבים זה בזה כל היום, ואם ישתנו אלו מאלו יראה כשתי תורות, ומלבד האיסור של לא תתגודדו. ולכך תיקנו שישוו מידותיהם. ודו"ק. וכן מתבאר מדברי שו"ת מהר"ם אלשיך (סימן נ"ט), שזהו טעם תקנת ריב"ל, וכל שהם בעיר אחת ואפילו בבתי כנסיות נפרדים בדין קריאת המגילה אסור להם להיחלק. ע"ש.

ובך כתב בשו"ת חתם סופר (סי' קצ"ג), שאפילו עיר גדולה כאנטוכיה הסמוכה לכפר קטן המוקף חומה, נטפלת אליו וקורין בט"ו. ומשום שבתחילת תקנת אנשי כנה"ג היו בני ירושלים מותרין בט"ו בהספד ותענית, עד שכתבו מגילת תענית ואסרו של זה בזה, ואילו היו הסמוכים והנראים למוקפים מספידים ומתענים ואלו שמחים או בהיפוך, נמצא היה כאבל בין החתנים וכחתן בין האבלים, על כן השוו שיהיו כל סביבותיהם שוים עימהם. ע"כ. וכן כתב להסביר תקנת ריב"ל, רבה של ירושלים הגרצ"פ פראנק זצ"ל, בספרו מקראי קודש (סימן כ"ג), דמטעם זה כל השכונות החדשות בירושלים אף הרחוקות מיל יקראו מגילה בט"ו, מאחר דנגלה הטעם שהוא משום איסור לא תתגודדו. ע"ש.

ובן נראה להדיא בדברי רבותינו הראשונים וכמש"כ הריטב"א (מגילה ב.), שהטעם שהסמוכים לכרך קורין ככרך, דכיון שסמוך לכרך מוקף ומגנו בתוכו בעת צרה, "ובהדי הדדי קיימי ומשתתפי", דינא הוא דלקרי בהדי הדדי. וכ"כ עוד שם (אות ב') וז"ל: דכיון דמגנו בתוך העיר בשעת צרה ומשתתפי לכל מילי, כדידהו חשיבי. ע"ש. והמעיין היטב בדבריו יראה שאין

הבדל בין הטעם שכתב בטורי אבן, לבין דברי הריטב"א, שהנה הדבר ברור שאין הדין תלוי באבני החומה, ואפי' שנפלו חומות הכרך אין הדין משתנה. וכמש"כ להדיא בש"ע (שם תרפ"ח, א'): אע"פ שאינם מוקפין עכשיו קורין בי"ד. ע"ש. והנה כשאין לו חומה אין כאן את המעלה דמיגנו בתוך הכרך, אלא בודאי שהמקום גורם. וכל שמשותפים בענייניהם זה בזה, חשיבי כדרך אחד וקורין בט"ו. ומטעם זה בלבד היו מגדולי ירושלים ובראשם הגרש"ז אויירבאך זצ"ל, סוברים שכל שמשותפים במיסים וארנוניות, וכל שאר ענייניהם עם בני ירושלים, צריכים לקרות בט"ו, דהם נמצאים בטעם עיקר התקנה, שלא לחלק בין המקומות. ואפילו הרחוקים יותר ממיל. וכ"כ הגאון רבי שלום משאש זצ"ל בספריו, שהמשותפים במיסים ועוד עניינים ומעורבים זה בזה, נחשבים כעיר אחת. וכן העידו עדים נאמנים ששמעו הוראה ברורה ממרן החזו"א שיש לקרוא מגילה בט"ו בשכונות שאז היו רחוקות יותר ממיל בלי רצף של בתים, כגבעת שאול, בית וגן, ובית זית, מכיון שמשותפים בכל ענייני ירושלים.

זאת ועוד אחרת, הנה הריטב"א גופא כתב שם, דגם כפר הסמוך לעיר דינו כעיר שלא להקדים ליום הכניסה. וכ"כ רבינו חננאל, והתוס' רי"ד, והרשב"א (שם), ואע"פ דלא מיגנו בתוך העיר. הרי שהטעם אינו משום דמיגנו, שהרי אין לפרושים חומה להגן, אלא עיקר הטעם הוא משום שמשותפים עימהם בענייניהם. וע"ע בחידושי הר"ן המיוחס לתלמיד הרמב"ן (מגילה ב:), דנראה שאמרו כגון דיתבא בריש טורא והעומד חוץ לעיר נראה שהוא מהעיר. ע"כ.

וכיוצ"ב בספר המאורות וז"ל: אנראה עמו – נראה לפרש,

נראה שהוא עימו, כלומר שנראה מרחוק לאדם שהוא דבוק לו, ואע"פ שאינו סמוך תוך אלפיים אמה, דיקא נמי דקתני נראה עמו ולא אמר נראה ממנו. עכ"ל.

הרי שגם עיקר התקנה שהנראה עם הכרך דינו ככרך היא משום שהכרך נראה עמו, ונראה לכל שהם עיר אחת, ואע"פ שהמתקרב ובודק יראה שיש לכרך חומה, והנראה עמו הוא רחוק ומנותק יותר ממיל ורואים את הניתוק, מ"מ מכיון שהם נראים כעיר אחת, אין טעם לחלק בין המקומות, וצריכים להשתוות ולקרוא כדין הכרך בט"ז. וכמו הטעם שנתנו בסמוך. וזהו דבר שניתן להאמר, שהרי אין שום סברא ששכונת נוה יעקב פסגת זאב וגילה שהם רחוקות הרבה יתר מרמות הם יקראו בט"ז, ורמות שסמוכה ביותר למרכז תקרא בי"ד, ואין לך חילוק בין המקומות יותר גדול מזה, וכל מה שאמרו דין סמוך ונראה היינו מי שאינו בכלל הכרך, ואינו מעורב עימו. משא"כ שכונות העיר השייכות לעיר, לא נאמר בהם דין סמוך ונראה ולפי שהם גופא חלק בלתי נפרד מהכרך.

ב. שאין מודלים מהחזומות כיום אלא מירושלים קמייתא

(ח) ועוד יש לצרף לענין הלכה ולמעשה את דעת גדולי ירושלים ורוב האחרונים. שמודדים מיל מהבתים האחרונים של העיר, ולא ממקום החומה. שהרי אין אנו יודעים ומכירים בודאי היכן היו חומת העיר ירושלים בזמן יהושע בן נון, שהיו רחבים ביותר, וכמובא בגמ' בב"ב (עה:), דירושלים קמייתא הוי תלתא פרסאי על תלתא פרסאי. כיע"ש. וכ"כ להדיא ולענין דינא בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סימן תרל"ג), להוכיח שירושלים הקדומה היתה רחבה וגדולה מירושלים הידועה לנו, שהרי קבר חולדה הנביאה וקברי בית דוד והר ציון כיום הם מחוץ לחומות ירושלים, ובזמן הבית היו בתוך החומות. ושלפי"ז יש לאכול קודשים קלים ומע"ש מחוץ לחומות, משום שיש לסמוך על ירושלים קמייתא. ע"ש. וכ"כ בשו"ת בנין ציון (ח"ג סי' כ"ח), לענין קריאת המגילה. שבירושלים עיה"ק אין לילך אחר החומות כיום אלא יש להרחיב את הגבול יותר ויותר. ולפי שירושלים קמייתא היתה גדולה ורחבה ביותר, ואפשר שאנו בתוך תחום העיר. ע"ש.

ובן כתב איש ירושלים הרה"ג רבי אליעזר בריזל זצ"ל בקונטרס מיוחד שכתב בנושא זה, בשם כרכין המוקפין חומה. ושם (בפרק א') האריך להוכיח באותות, שעוד לנו נחלה בבית אבינו, והיא ירושלים קמייתא. ודבריו מבוססים על דברי הפוסקים, על הראשונים ועל האחרונים. וכן הורו גדולי

ירושלים בזמן שגלו מחוץ לחומות וישבו רק בירושלים החדשה, ובתוך החומות לא היו יושבים, ויש שרצו לטעון שיהיה לזה דין של כרך שחרב ואין בו עשרה בטלנים, ומ"מ הורו להלכה שאין להם לחוש ולשנות ולהקדים זמן קריאתן לי"ד, ומשום שעדיין הם בתוך תחום ירושלים קמייטא.

וב"כ בחזון עובדיה (פורים עמ' קיא), וזת"ד: דע שבזמן שהיתה ירושלים העתיקה תחת שלטון ירדן, ולא היה שם קהל מישראל, (עד שנת תשכ"ז), כתבו אחרוני זמנינו לדון וכו' הכא עדיפא טפי "שהכל עיר ירושלים היא", שהותיר לנו ה' שריד, והיה המחנה הנשאר לפליטה גדולה. "ומכל שכן שבודאי שהחומה שבזמן יהושע היתה רחבה יותר מכדי עיר העתיקה". וכמו שאמרו בבבא בתרא (עה:): דירושלים קמייטא תלתא פרסי. ובמהרש"א שם דהיינו שלש פרסאות על שלש פרסאות. וכן העיר בשו"ת ציץ הקדש ח"א (סי' נב אות ו). ע"ש. עכת"ד ע"ש. וכן הבאנו לעיל בשם הגאון מלומזה בשו"ת סלסלות יוסף (סי' כ"ח) ע"ש. ומ"מ חזינן שהעיקר הוא שבזה המקום היו החומות וזאת העיר משוש כל הארץ, וכל העיר כולה כד' אמות, ודנין לה כירושלים ממש. ומה שמתרחק ממנה, אם הוא בתוך עיבור מיל, הרי זה נחשב לסמוך.

ג. שבמגילה יש למדוד מיל בלבד ולא עיבור של שבעים אמה

ט) ועוד יש לומר, שלפי שאין שכונת רמות רחוקה מיל מבתי ירושלים הרצופה, אלא המרחק הוא כתשע מאות מטר משכונת מטרסדורף, [ובאמצע יש ג"כ ג' בתים שדרים בהם, בשם חוות אמיר]. וכן רחוקה משכונת רמת שלמה כשש מאות מטרים, ומהר חוצבים מרחק של כחצי מיל, וא"כ שכונת רמות איננה רחוקה מיל משכונות ירושלים, ונראית וסמוכה לירושלים בפחות ממיל. ובכה"ג י"ל שאין המרחק מבדיל, כל זמן שהשכונה סמוכה תוך מיל לשאר השכונות הרצופות. ואין לומר שצריכים אנו לחוש שלא יהיה הבדל של תחום שבת שהוא שבעים אמה ושירים, דזה לא שמענו בש"ס וראשונים, והוא ענין של עירובין בלבד ולא של תקנת ריב"ל, שכל העיר כולה נחשבת כד' אמות, וכבתוך החומות, ומשם מודדים מיל. ובהצטרף לכך שאין מקום חומות הראשונות ידוע, א"כ אין לנו אלא למדוד מהבתים האחרונים הסמוכים לשכונה מיל. [וסברא זו ראויה להצטרף להיתר בורגנין הנ"ל].

וכן כתבו גדולי רבותינו האחרונים, שיש למדוד מיל. ה"ה בשו"ת זבחי צדק החדשות (סימן י'), אודות העיר בומבי בהודו, שהמלך הסיר את החומות הישנות הפנימיות שהיו בספק מזמן יהושע ב"נ, והנה במרחק מה ממנה יש עיר חדשה. וכתב, שבאו אנשים ואמרו שהעיר החדשה נתעברה עם העיר הישנה ונעשית עיר אחת, ויש אנשים שאומרים שעדיין היא מופסקת

כחצי שעה ביניהם. וכתב להשיב, דאם אין הפסק של שיעור מיל אין הדין משתנה וחשובים כעיר אחת. ע"ש. וכן הוא בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון אות ק"ג). וכמו שדייק בדבריו בשו"ת ציץ הקודש (סימן נ"ב), דשיעור מיל מתחיל מהבית האחרון ולא מהחומה. כיע"ש. וכן הורה הרב תורת חסד מלובלין, למושב זקנים שהיה מחוץ לחומות, ורחוק מהשכונות הסמוכות, שיקראו בט"ו. ואע"פ שהיה מרוחק קצת יותר ממיל ולא היה בתוך קמ"א אמה לבתי השכונה הסמוכה, וכמ"ש בספר עיר הקודש והמקדש (ח"ג סי' כ"ז). ושכן הסכים הגר"י מינצברג זצ"ל, בקונטרס כרכין המוקפין חומה. ע"ש. וכ"כ להדיא בכף החיים (סי' תרפ"ח סק"י), דהמיל שמודדין הוא מהבית האחרון של העיר. ע"ש. וע"ע בספר אהלים (סימן ד'), שהביא עדיות בזה הענין. ע"ש. וכ"פ הגר"ש משאש זצ"ל בספרו שו"ת שמש ומגן (ח"א או"ח סי' נ"א – נ"ב), דשיעור מיל שאמרו הוא מהבתים האחרונים של העיר ולא מהחומות. ע"ש.

והן אמת שכך מבואר להדיא בשו"ת יביע אומר (ח"ז סימן נ"ח ונ"ט), שכתב דסיבת הבעיה ברמות משום שהיא מנותקת משכונת סנהדריה בירושלים יותר ממיל. וכן כתב בספרו חזון עובדיה (פורים עמ' קיא). כיע"ש. ואע"פ שכבר בימיו בנו את שכונת רמת שלמה והר חוצבים וכבר הצטמצם הפער לפחות משיעור מיל, מ"מ צ"ל שחשש אותו צדיק לדעת החזו"א שאם יש מגרש פנוי בקמ"א הוי סמוך לסמוך. ומדין ברכות לבטלה נגעו בה, ואמנם היה מצטער ע"ז ביותר שלא יחלק המחנה, וביקש מספר פעמים מתלמידיו לבדוק את הענין, וליתן בתים בינתיים, כדי לאחד את הציבור שיקראו בט"ו.

ומה גם שדעת החזו"א דמודדין שיעור של קמ"א אמות ולא

מיל, איננה ברורה כלל, דהנה העידו נאמנים וביניהם הגר"י אונגר רבה של שכונת גבעת שאול, ששאל את מרן החזו"א כיצד לנהוג בגבעת שאול הסמוך לכפר דיר יאסין (היום – הר נוף), וחקרם והבינם, והורה דיש לקרות את המגילה בט"ו כשאר שכונות ירושלים, ולפי שהם משתייכים לירושלים עיה"ק בכל ענייניהם ומשאם ומתנם בירושלים. וכן הורה לגבי בית היתומים דיסקין הנמצא בגב"ש. והנה הישוב בית זית, וכן דיר יאסין היו רחוקים מי-ם יותר ממיל, ומ"מ החשיבם כירושלים וכעיר אחת, וכ"ש גבעת שאול, דאין ביניהם שיעור מיל מהבית האחרון, וכן הורה החזו"א.

ובספרו חזו"א (מגילה סי' קנ"א), כ' וז"ל: ונראה דאם הוסיפו בתים חוץ לחומה, אע"פ שהאריכו חוץ לתחום, ויש בתים שאינם סמוכים ואינם נראין, מ"מ קורין בט"ו, "כיון שכל העיר כד"א", ומיקרו כולם תוך התחום, ובלבד שלא יהיה ביניהם מגרש פנוי שבעים אמה או קמ"א כדין תחום לענין שבת. עכ"ד. ובדבריו נחלקו, דיש שרצו לומר דמש"כ שכל העיר כד"א, וכן הדין כתחום שבת, היינו לומר דמודדין מיל מהבתים הקצוניים. אבל מפשטות דבריו נראה, דמכיון שהאריכו את התחום מהחומה לכך יש להקפיד שלא יהיה מגרש פנוי. וע"ע בחזו"א (סימן קנ"ג, א', ב') שכתב לחזור בו, דמש"כ דהמגרש הפנוי ע' אמה, הנה למבואר אפי' יש הפסק גדול בין הבתים חוץ לחומת הכרך כל שאין הפסק יותר ממיל הרי הבתים בכלל סמוך, וכל שהתחלת העיר במרחק מיל ולא יותר, הרי כל העיר בכלל סמוך. ע"ש. וכך מבואר עוד בדבריו שם, שכתב דקריאת המגילה שונה מדין עירובין, שאין מרבעים את העיר ליתן פגום לפגום כדין שבת, "כל שיש מרחק יותר ממיל".

ע"ש. ומשמע דאם המרחק הוא פחות ממיל, הרי הוא בלא"ה כדין הכרך. ולכך בודאי שיש לסמוך על העדות בשם מרן החזו"א גבי השכונות המרוחקות בירושלים דקורין בט"ו, ובמגילה מצינו שסומכים על קולא לעשותה בט"ו, מהא דאמרו בירושלמי (מגילה פ"א ה"א) לענין טבריא, דקל הוא שהקילו במגילה לקרותה בט"ו. כיע"ש.

וב"כ עוד מאחרוני זמנינו, דכל שאין שיעור מיל מהבתים הקיצוניים של ירושלים, קורין בט"ו. ועי' בספר שבות יצחק (פורים עמ' מה), שהביא את דברי האחרונים הנ"ל, והוסיף שכן משמע בשו"ת משכנות יעקב (אהע"ז סי' כ"ד), שעד תחום העיר שהוא תחום שבת מיל, נחשב ממש כעיר. והכל לפי גודל הענין כלפי ערך הסומך והנסמך. ע"ש. וכ"כ בשו"ת בני ציון (ח"ג אות כ"ח), דסמוך ונראה לחומה מאן דכר שמיה, ולא נזכר חומה לענין זה בש"ס ולא בפוסקים, לא בראשונים ולא באחרונים, ואדרבה קיימ"ל בגמ' שהחומה לא נודע איפה מקומה וכו'. ואם כן ע"כ מה שנזכר בגמ' סמוך ונראה לכרך, היינו היישוב של הכרך ולא החומה, שהרי בזמן חז"ל על כרחך היה מקום החומה הראשון חרב, ולכך לא דיינינן ליה מהחומה, אלא מעיר החדשה לכרך. ע"ש. וכ"ה בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא רביעאה סי' קצ"ג), דיש להגדיל את שיעור הסמוך, וכמו שאמרו בנראה. והיינו לפי שמצינו בפסחים לענין שיעור חימוץ, דאמרו ממגדל נוניא לטבריא מיל, ובמגילה אמרו מחמתן לטבריא, והיינו שלענין חימוץ קפדינן טפי, משא"כ לענין מגילה. ע"ש. וע"ע בשבות יצחק שדייק כן מדברי המאירי וריא"ז. עש"ב. וכן דייקו האחרונים דהכי ס"ל לשלטי גיבורים (ב"ב יא:). וכ"כ בשו"ת סלסלות יוסף (הנ"ל סי' כ"ח). ע"ש.

ולפ"ז ודאי שראוי לסמוך על סברא זו ולקרות את המגילה
לכתחילה בט"ו באדר בשכונת רמות, וכ"ש שיש לצרף
לזה סניף נוסף של חיבור ועיבור ע"י בורגנין. וכן לפמש"כ
לעיל שהטעם בשיעור המרחק בכדי שלא לחלק בין המקומות,
וכל המעורבים זה בזה תהיה להם הארץ שפה אחת ודברים
אחדים.

ד. עירוב העיר ע"י צורת הפתח וריבוע העיר האם מהנ"ל לדין מגילה

(י) ועוד יש לצרף את הסברא שריבוע העיר משוה לעיר דין של ד' אמות. והנה רמות ב' נכנסת בתוך ריבוע העיר, והכל כעיר אחת. ובפרט אם נצרף את העירוב המחבר את כל חלקי העיר ע"י צורת הפתח להיות כעיר אחת, וכשם שמהנ"ל לענין טלטול החמור להיות רשות אחת, כן מהנ"ל לענין מגילה להחשב בהיקף אחד. וכ"כ בשו"ת ישכיל עבדי (ח"א או"ח סי' טו"ב), שהעירוב מחבר ומצרף לענין מגילה. ע"ש. וכ"כ הגרש"ז אויירבך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' נ"ז), שנשאל גבי קריאת המגילה בבי"ח הדסה עין כרם. ואמר שצריך לקרות בט"ו, והוא ע"פ מש"כ המג"א (או"ח ס"י ת"א), דצורת הפתח חשיב כישוב ולבסוף הוקף. ומעתה, כיון שלענין תחומין חשבינן ליה כעיר אחת, ומודדין מצורת הפתח, ה"נ לענין מגילה. וע"ש שכתב דמי שרוצה להחמיר לעצמו בהדסה יחמיר, אבל הוראה לרבים בודאי שיקראו בט"ו. שהרי היא משתתפת עם העיר בכל ענייניה. ע"ש. וכן היה מורה ובא לפני כשלושים שנה שעדיין רמות היתה מנותקת מירושלים קרוב למיל, דאין מקום להחמיר ולקרות בי"ד, שע"ז נבדלים משאר בני העיר הקוראים בט"ו.

וס"ח הרב ר' שבתאי רוזנטל שליט"א, דהגרשז"א זצ"ל היה מגחך עליו, ואמר, האוטובוסים יוצאים מרמות לעיר ומהעיר לרמות הם נקראים קוים עירוניים, וכן המס והארנונה, ומקומות הלימוד, וקופ"ח ועוד ועוד, וכולהו אתנייהו בירושלים.

וא"כ כל מה שאמר ריב"ל כרך וכל הסמוך לו, היינו אחרי בתי הכרך, והיינו אחרי ירושלים רבתי, כל הסמוך והנראה עימם קורין בט"ו. ובודאי שע"פ דברי הריטב"א והרשב"א הנז"ל ועוד, שכתבו טעם זה בעיקר תקנת ריב"ל, וא"כ ראוי סברא זו בלבד להצטרף לסברת עירוב ע"י צורת הפתח.

ובפרט ע"י התיקון הגדול שעשו תלמידי הגרי"ש אלישיב זצ"ל ובהסכמתו, שעשו חצר ממש בין רמת שלמה לרמות ועירבום זה בזה, ככל דיני קרפף המבוארים בעירובין. וסמכו ע"ז יראי הוראה, בודאי שחזי כל הני צירופי לקרוא את המגילה בט"ו בלבד, וכך נהגו רוב בני התורה ויראי ההוראה בשכונות ירושלים, שיש לסמוך על העירוב שמשווה לכל העיר דין אחד ורשות אחת. ואין לחלק בין דיני עירובין למגילה, ולומר שבמגילה בעינן בתים רצופין, דאדרבה הפה שאסר הוא הפה שיתיר. שהרי כל דין עיבור העיר לענין דין מקרא מגילה, שאול הוא מדין עירובין. וכשם שסומכים על עיבור כן יסמכו על צורת הפתח, ומה אולמא האי מהאי. ובפרט שכל שימושי העיר הנכללים בתוך העיר נחשבים כהעיר לענין דיני עירובין, ואינם מפסיקים את העיר, וכמש"כ לעיל דאפי' הגנות והפרדסים אינם מפסיקים, וא"כ ה"ה לנ"ד. וכ"ש לאחר שנתנו את הבורגנים הנ"ל, ואפי' שיטילו בהן דופי מצד גדרי בית דירה וכבישים וכו', מ"מ לפי רוב ככל השיטות הם ראויים לעבר את העיר ולעשותה אחד, וכ"ש דחזי לאיצטרופי כבית אב, ולהוסיף ע"ז את שאר הספיקות הנ"ל, כדי לעשות את ימי הפורים כאחד, וביום אחד, ככל בני העיר.

ה. שיש לשכונת רמות דין של "נראה" עם ירושלים עיר"ק

יא) זאת ועוד אחרת. שכמעט שפסענו על טעם כעיקר בסוגיא זו. והוא ששנינו בחדא מחתא דין סמוך "ונראה", ואמרו בגמ' סמוך אע"פ שלא נראה, "נראה אע"פ שלא סמוך", וכל מה שדברנו עד עתה היה בדין הסמוך, וא"כ אפילו אם תמצי לומר שאינו בגדרי סמוך, אע"פ שהוא בתוך מיל, ואפי' שיש עירוב, ואפי' שיש בורגנים, ולמרות כל שאר הטעמים. מ"מ בודאי שיש לשכונת רמות דין נראה עם ירושלים.

דהנה עוד רגע אדבר, שכל שהוא נראה מעיבורה של עיר, מהני. ואין צריך לראות את ירושלים העתיקה כלל, וק"ו מכיון שאין אנו יודעים איה מקום העיר הישנה, וכמו שהארכנו לעיל שירושלים קמייתא הוי תלת פרסי על תלת פרסי, ובודאי שרואים מחוץ לחומות כיום את רוב שכונת רמות. אבל בלא זה המציאות היא שרואים במקום אחד מתוך חומות ירושלים העתיקה והוא על יד מגדל דוד, את שכונת רמות, וכפי שהעידו עדים נאמנים. ואמנם משכונת רמות העליונה סמוך לקבר אדונינו שמואל הנביא רואים בבירור את הר הבית ומקום המקדש, ומתוך רוב השכונה רואים בבירור את ההרים והבתים שאחרי הר הבית מעל הר הזיתים, ולפי שרמות יושבת בהר, והר הקודש נמצא מעט בעמק המלך, והבתים שנבנו בירושלים החדשה מסתירים אותו, ובזה יש סברא לומר דכל כה"ג נחשב נראה. ולפי שאין הסתרת הבתים או חלק מהגבעות העומדים

בתווך יגרעו. וכן שמעתי באומרים לי בשם הגרב"צ אבא שאול זצ"ל.

ומה גם דאזלינן בתר טעמא, שמה שאמרו חכמים נראה אע"פ שאינו סמוך, הוא כמו שכתבנו לעיל, שא"א לחלק בין המקומות שאלו יעשו חג ביום אחד ואלו ביום אחר, ולפי שרואים אלו את אלו. ואמרו בגמ' בכורות (נד:), קים להו לרבנן דשיתסר מיל קא שלטא ביה עינא דרועה. ע"ש. וא"כ גם אם רואים בני העיר את בני הכרך הדירים בעיבור הכרך, והם גם כן רואים אותם, אפילו שהוא יותר ממיל נחשב לנראה עימו. וכן הסיקו רוב האחרונים למסקנא, דנראה אע"פ שהוא רחוק יותר ממיל חשיב נראה עימו, ואע"פ שאינו סמוך בתוך מיל.

ובך נראה להדיא מדברי כל הפוסקים הסוברים ששיעור מיל הוא מעיבור העיר ולא מהחומות, וכ"כ בכף החיים (ס"ק י') וז"ל: אף על פי שאין נראים לבתים שבתוך חומת העיר אלא לבתים שחוץ לעיר. ע"ש. וכ"כ בשו"ת בנין ציון (ח"ג סי' כ"ח), שסמוך ונראה לחומה מאן דכר שמיה וכו', וכן נראה מלשון כרך וכל הסמוך "לו", מדקאמר בלשון זכר משמע דקאי על הכרך לא על החומה דחומה לשון נקבה. וע"ש שלא נודע איה מקומה. עש"ב. וכ"כ עוד באחרונים ועיין בקובץ תורה מציון (תשמ"ז סימן כ"ג) שכ"כ הרה"ג מנדל מונעשטר זצ"ל. וכ"כ בשו"ת קנין תורה בהלכה (ח"ד סי' פ"ז אות ד'), שנראה הוא מעיבורו של עיר. ע"ש. וכ"כ בשו"ת אורח משפט (סימן קע"ט). וכן האריך לקיים סברה זו הרה"ג רבי שלום משאש זצ"ל בשו"ת שמש ומגן (או"ח סימן נ"ב). כיעו"ש.

ו. שיש לצרף עוד ספיקות כדי להשוות מדותינו

יב) ועוד בנ"ד ראויה סברת מוריננו הכף החיים (סי' תרפ"ח סק"י) שכתב, דאפי' אם הכפר רחוק מהכרך יותר ממהלך מיל ברגל, אם הוא פחות משיעור נסיעה מיל ברכב, יש להקל לחושבו כמו הכרך, שנחשב סמוך לו, ויקראו בט"ו. עש"ב. ואמנם ביביע אומר (ח"ז סי' נ"ח) דחה דבריו. כיעו"ש. ומ"מ סברא זו הוזכרה בעוד מספרי הפוסקים. ובפרט בדין סמוך בקריאת המגילה, כל שבני העיר מעורבים זה בזה באותם קווים ואותם הכבישים, ומרחק הזמן הוא קצר ביותר בין שכונה לשכונה, א"כ כל שהוא באותה העיר יש מקום לסברה זו שהיא בעיקר טעם התקנה. ועוד י"ל שאין שום סברא לחלק ולומר דתושבי נוה יעקב או גילה שרחוקים ממרכז העיר במרחק כפול ומכופל מתושבי רמות יקראו בט"ו.

ובן ישוב הר גילה קוראים את המגילה בט"ו, וכן הורה להם מרן הראש"ל זצ"ל במכתב בכת"י (משנת יוסף גליון טו), ואע"פ שאינם סמוכים כלל, שהרי הם רחוקים מספר ק"מ מירושלים, מ"מ כך נהגו. ויש מקצת בתים שרואים משם את אופק העיר העתיקה. ושכונת רמות עלתה במעלה משם, הן בדין סמוך והן בדין נראה, והדברים פשוטים וברורים. וכן שכונת רמת שלמה המלאה חכמים וסופרים, ורחוקה מהבתים של הכפר הערבי בלמעלה ממאתיים אמות, וגם אין רואים ונראים יותר משכונת רמות, ובכל זאת הדבר שם פשוט שקוראים רק בט"ו. ומה נשתנה. [וגם שאר השכונות הנז' צע"ג, שהרי יש כבישים

רחבים בינתיים. וגם שטחים שיש בהם קמ"א ריקים. ואמנם יש בתי ערביים בודדים המפרידים. וגם הם מעיקרא נזקקו לכל ההיתרים הנ"ל]. ועל כרחק שסברת הכה"ח יחד עם סברת עיקר התקנה דלפי שמעורבים זה בזה ושלא תחלק בין המקומות, בודאי ששכונת רמות לא גרעה והיא כחלק מהעיר.

ובפרט בשנה האחרונה עלה על שולחן מלכים נידון אדונינו שמואל הנביא, אשר ע"פ המסורת קברו נמצא בנבי סמואל, ונקבר בביתו, והעיר היתה מוקפת חומה מימות יב"נ, ונבי סמואל רחוק משכונת רמות פחות ממיל. וידידנו הר"מ שאול שליט"א כתב קונטרס מקיף בשם מגילת הרמה, ועפ"ז צידד לקרות את המגילה בט"ו ברמות, ואמנם יש פוסקים שחלקו ע"ד, [עי' קובץ משנת יוסף פורים תשע"ד], והשוו זאת לעיר המסופקת, ונכנסה רמות בעוד ספק, וכן האריך מו"ח הגאון הגדול הראש"ל שליט"א בשו"ת שמע שלמה (ח"ח או"ח סימן ז'), ודקדק כן בדברי הנביאים והראשונים שעדיין לא נמלטו מבית הספק. כיעו"ש. הרי שגם בלא ירושלים הרי שהוצרכנו לקרות את המגילה בט"ו מספק. וכ"ד בזבחי צדק, והחזו"א, שהסמוכים לספק קוראים ג"כ בט"ו, ובודאי שראוי להוסיף סברא זו על החומות והעזרות ולצרפה לירושלים והיה המחנה אחד. וע"י עיבור הבתים שנתנו. תשקוט הארץ.

האם יש מקום להחמיר ולקרוא בי"ד מספק

(יג) ושמעתי רבים האומרים שכדי להסתלק מהספק כדאי הם המחמירים לסמוך עליהם ולקרוא בי"ד מספק, שהרי קי"ל בירושלמי (פ"א ה"א דף ג'), רב חלבו רב הונה בשם רבי חייא רובה הכל יוצאים בארבעה עשר שהיא זמן קריאה. לא בא אלא ללמדך שהמצוות נוהגות באדר שני. והיינו שבן ט"ו שקרא בי"ד יצא ידי חובה, ובן י"ד שקרא בט"ו לא יצא, שהכל יוצאים בי"ד. ומה שאמרו בבבלי זמנו של זה לא כזמנו של זה היינו לענין חודשי אדר שהעיקר הוא באדר שני (קרבן העדה).

אלא שכבר כתב מרן הפרי חדש (רס"י תרפ"ח), דבן כרך שקרא בי"ד, לא יצא. ומשום דהתלמוד דידן פליג ע"ד הירושלמי ריש מגילה דכתבו שהכל יוצאים בי"ד, ובתלמוד דידן (מגילה ב:) דריש בזמניהם, זמנו של זה לא כזמנו של זה וכו'. ע"ש. ואע"פ שהפרמ"ג חלק על דבריו, וכן נראה שדעת הגר"א, ועוד רבים מהאחרונים, והובאו דבריהם בשו"ת יביע אומר ח"ז (סי' נח אות ו, וסי' נט אות ד). מ"מ גברא רבה קאמ"ל ומרא דארעא דירושלים עיה"ק, ובודאי שיש לסמוך על דבריו, דפשטא דתלמודא דידן הכי, ובפרט ע"פ מש"כ בגליון יבי"א בהוצאה החדשה (בסי' נח הע' 5), שהביא דברי הראב"ן (סי' תנ"א דף נה.), שהוא תנא דמסייע להרב פר"ח שמוקפין שקראו בי"ד לא יצא יד"ח. כיע"ש.

ובן יש להוכיח כדבריו מהסוגיא ביבמות (יג:), גבי איסור לא

תתגודדו. דאמר ר"ל לר"י, אמינא לך איסורא ואת אמרת לן מנהגא, דאמר רב שמן בר אבא לקיים את ימי הפורים בזמניהם זמנים הרבה תיקנו להם חכמים. ופירש רש"י, אמינא לך אנא איסורא, דאסרי להו רבנן לבני ארביסר דאי בעו למיקרי בחמיסר לא מצו, "וכן בני ט"ו בי"ד", ודמי לשתי תורות. ע"כ. וכ"כ הרשב"א (שם) דאיכא איסורא למיקרי חד ביומא דחבריה. ע"ש. וכ"כ הריטב"א והמאירי (שם). הרי לנו שהש"ס דילן ס"ל שבן ט"ו שרוצה להחמיר על עצמו ולקרוא בי"ד, איסורא קא עביד. הן מצד שאין זה זמנו, והן מצד איסור לא תתגודדו. וכן משמע להדיא בדברי הירושלמי, שאמרו שלא יקשה מהפסוק של זמניהם, ולפי שהוא נדרש לענין אחר, וזה להדיא לא כהבבלי שדרשוהו זמנו של זה וכו', ואמרו שם בגמ' ואימא פרוזים בי"ד, ומוקפים אי בעו בארביסר אי בעו בחמיסר, אמר קרא בזמניהם, זמנו של זה לא כזמנו של זה, הרי שכתוב להדיא שאין למוקפין לקרוא כפרזים. ודו"ק היטב. וכ"כ הגאון רבי חי טייב זלה"ה בספרו ערך השולחן (או"ח סימן תרפ"ח סק"א ג') "שבן ט"ו שקרא בי"ד לא יצא ידי חובה", ואפי' שעשה כן מספק, ושכן מוכח בגמ' וראשונים. ע"ש. וע"ע בשו"ת ציץ הקודש (ח"א סימן נ"ד) בשם הגאון מבריסק שאמר לו, שמה שאמרו בן כרך שקרא בי"ד יצא בדיעבד, היינו דוקא במקום שלא אפשר, כגון שחל ט"ו בשבת. ושכן דעת הגר"א. ע"ש. הרי לנו דעת גדולי האחרונים שבן כרך שקרא בי"ד ואפילו שעשה כן מספק, לא יצא. ואינו יכול לברך על מקרא מגילה בי"ד כלל. וא"כ אין להימלט מלעמוד ולדקדק בעיקר ההלכה, להיכן היא נוטה.

ושו"ר שכ"כ להדיא הראש"ל גדול ירושלים ה"ה המהר"ם בן

חביב זלה"ה בספרו הבהיר שו"ת קול גדול (ס"ס א'), לענין בן כרך שהלך לעיר, דלדעת הרא"ש הטור צריך לקרוא בי"ד, ולדעת רזה"פ אם יקרא בי"ד אינו יוצא יד"ח, ואם יקראנה בט"ו יוצא יד"ח אליבא דכו"ע, דאפי' בן עיר שלא קרא בי"ד ונזדמנה לו מגילה בט"ו, קורא בט"ו. לכן נלע"ד שיקראנה בט"ו בברכה ולא בי"ד. עכת"ד ע"ש. ומבואר להדיא מדבריו שאפי' במקום מח' הפוסקים, מכיון שרוב דעות נוטות לקרוא בט"ו, יקרא בט"ו. ולא אמרי' שיש לו להסתלק מן הספק ולקרוא בי"ד, וכדברי הירושלמי שהכל יוצאין בי"ד, דליתא, דאפי' הירושלמי אזיל ומודה דבכה"ג יש לו לעמוד על עיקר הדין והתקנה ולקרוא בט"ו, ואם קרא בי"ד לא יצא יד"ח. וכמו שסיים המהר"ם בן חביב זלה"ה וכתב שצריך לחזור ולקרוא בט"ו בברכה. כיע"ש.

וב"ש בנ"ד שעוברים על איסור, וכמו שיתבאר לקמן, דיש להם לחזור ולקרוא בט"ו בברכה כשאר בני המקום. ואל יפתם יצרם לומר כבר יצאנו יד"ח, אלא היפכא הוא, שלא יצאו כלל, וצריכים לחזור ולקרוא בט"ו בברכה. וכמו בן כפר שקרא בי"א וכו', ונקלע לעיר בי"ד וט"ו דחזור וקורא בברכה. ובפרט בנ"ד דכן המנהג אצל רוב ככל בני השכונה, לקרוא בט"ו, וכן נוטה ההלכה. ולפ"ז הוא חומרא דאתי לידי קולא, ומכניסים עצמם בספק ברכה לבטלה בי"ד. וכתב בשו"ת ציץ הקודש (סימן נ"ד) דמי שדינם נוטה יותר לקרוא בט"ו ככרכין, אפילו ישמעו ברכה מאחר ויקראו יומיים, ויתנו במפורש דאם אין היום זמנם אינם יוצאים יד"ח, ג"כ נראה דלכתחילה אין להכניס עצמו בזה משום הרהור הברכה. ע"ש. והובו"ד בספר שבות יצחק (פורים, עמ' צד). ומשם בארה. ע"ש.

ויש לסיים בדברי הראב"ה (סי' תקס"ב), והוב"ד במרדכי (מגילה סי' תשע"ה), וז"ל: נראה לי מה שלא נהגו לקרות מגילה י"ד וט"ו בזמן הזה משום ספק, כדעבדינן תרי יומי במועד, משום דמספק סמכינן אהא דפרכינן במגילה אימר שיתסר ושיבסר, ומשני אמר קרא ולא יעבור, שמראים שאינו עיקר קריאת ארבעה עשר אלא קריאת חמשה עשר, ואי ארבעה עשר נקבע בזמנו איכא בחמשה עשר משום ולא יעבור, ואף על פי שקראו כבר "איכא איסור בעלמא משום בל תוסיף ולא יעבור". וכו' איסורא מיהא איכא, דמכוין לקריאה. ותנאי לא שייך הכא. וכו' והלכה רופפת אמרינן בירושלמי דסמכינן אמנהג. עכ"ל בקיצור. ע"ש. ומבואר מדבריו שיש לעשות כל טעדקי בכדי שלא לקרוא מגילה יומיים, ואפי' מספק. ולכן יש להכריע את ההלכה כדברי רוב הפוסקים וכמנהג הפשוט שנהגו רוב בני השכונה לקרוא בט"ו בלבד. ולא כהסוברים שהמחמיר לקרוא בי"ד יצא יד"ח, דזה נגד תלמוד דידן, ורוב הראשונים, ודעת הפר"ח, מהר"ם בן חביב, ערך השולחן, הרב מבריסק, ועוד. ופשוט.

ועוד יש דעות בראשונים ובאחרונים דס"ל דבן עיר שלא קרא בי"ד יכול לקרות בט"ו בברכה, וכ"כ בספר העיטור (עמ' קי) דבני עיירות שלא קראו בי"ד קורין בט"ו, והסתייע מדברי התוספתא. כיע"ש. וכ"כ בחידושי הר"ן המיוחסות. ע"ש. וכ"כ השבלי הלקט (סי' קצ"ה), והביאו הב"י (סימן תרפ"ח), בשם כמה ראשונים. וכן דעת הרמ"א בדרכי משה, מהרמב"ח ועוד. ובשו"ע (סי' תרפ"ח ס"ח) כתב, דבן עיר שהיה בדרך וכו', "קורא אותה בט"ו". ע"ש. וכתבו הט"ז והא"ר (שם), דמשמעות השו"ע, סתם קורא היינו בברכה. כיע"ש. ואמנם רוב האחרונים פליגי וס"ל

ואם נבוא להחמיר בה כנגד המנהג הנהוג ב־ם לא מצאנו ידינו ורגלינו בשום מקום, דהנה דעת הרב טיקוצינסקי זצ"ל להחמיר עד מיל מהחומות הישנות, ואם המיל כלה באמצע הבית חלק מהבית יצטרך לקרוא ב"ד וחלקו בט"ו, ועל סברא זו כתבו לחלוק כל רבותינו האחרונים, ולא שמעו לדבריו. וזה כבר למעלה ממאה שנה שנהגו בשכונות ירושלים אפילו שהיו רחוקים יותר ממיל כשכונת בית וגן, גבעת שאול, ועוד, להתאחד ולקרוא מגילה בט"ו בלבד. וקיימ"ל בירושלמי מסכת מעשרות, שכל הלכה הרופפת שאי אתה יודע וכו', צא וראה מה הציבור נהגו. ואין לכל אחד להגרר אחר מיעוט דעות שונות, שהרי יש דעות כיום שירושלים שהיתה מוקפת חומה לא זו הדרך ולא זו העיר, אלא היתה במקום מתחת להר ציון (עיר דוד), וזהו מקום היבوسی, וכיום אין שם ישוב של ישראל, אלא כפר ערבי. והוי כרך שחרב, ונעשה של עכו"ם, ואין בו עשרה בטלנים. ולכך יקראו בכל י-ם ב"ד בלבד, ויש כאלו שכך סוברים וקוראים את המגילה ב"ד בתוך החומות. ופשיטא שעוברים על איסור, מלבד היוהרא שיש בזה.

והנה לפמש"כ שמכיוון שהוסיפו על ירושלים ועל החומות, התרחבה העיר, ונעשה הכל כד' אמות, ומשם והלאה מודדין מיל, והכל יבוא על מקומו בשלום, ובפרט שדוקא לגבי ירושלים מוסיפים על העיר ועל העזרות. וכן הוסיפו בימי דוד ושלמה, וכמבואר בגמ' שבעות (טז.). ע"ש.

ולבן התרחב גבול הקדושה, וכמאמר חז"ל ילקוט ישעיה (אות תע"ב)
 עתידה ירושלים שתתפשט עד שערי דמשק, ולכך בודאי שאחרי
 התיקון הנכון שנעשה ע"י עיבור העיר, אין מקום להמשיך ולהתגודד
 כנגד תקנת ריב"ל. אלא תעשה העיר אחת. והיה ה' למלך על כל
 הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. ויתקיים בנו מה שנאמר,
 וגנתי על העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי. ועלו
 מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו והייתה לה' המלוכה.

קונטרס

דברי

שלום

ואמת

פתיחה

ומעתה יש ליתן את הדעת לבל נעבור בספק איסור תורה ובאיסור המחלוקת ח"ו, בזה שרוב בני השכונה עוד קודם לתיקון האחרון היו קורין בט"ו, והמעט היו קורין בי"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה, דמחמירין היו על עצמם שלא יפסידו את מצוות יום הפורים, ואמנם תקנתם היא ח"ו קלקלתם, שנמצאו עוברים באיסור לא תתגודדו.

והן אמת שרבים יראים ושלמים היו עוזבים את השכונה בפורים, יש מהם לגמרי, ויש מהם שהמתינו במקום אחר עד שיעלה עמוד השחר, והבוקר אור והאנשים שולחו. ולפי שיש אחד מגדולי הדור דס"ל שבכה"ג לא יצאו המיעוט יד"ח קריאת המגילה, דהו"ל כמצוה הבאה בעבירה, ובכה"ג אמרו דעבירה מכבה מצוה, או נימא דאין הרוב יכול לכוף למעט. ואמרתי אשנה פרק זה והיה לעיני המעיין. ואשר יבחר יבחר.

בסוגיית הגמ' באיסור לא תתגודדו

א. בגמ' יבמות (יג:), תנן התם מגילה נקראת בי"ב י"ג י"ד ט"ו לא פחות ולא יותר, א"ל ר"ל לרבי יוחנן אקרי כאן לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות. ופרש"י, דנראה כנוהגים ב' תורות כשקורין כפרים את המגילה ביום כניסה ועיירות גדולות בי"ד, ומוקפים חומה בט"ו. ע"כ. וקא פריך האי לא תתגודדו מיבעי ליה לגופיה, דאמר רחמנא לא תעשו חבורה על מת. ומשני, א"כ לימא קרא לא תגדדו מאי לא תתגודדו וכו', ש"מ תרתי. א"ל [ר"י לר"ל] עד כאן לא שנית מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין, ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין [והיינו דלכאורה יש כאן איסור דלא תתגודדו]. א"ל אמינא לך אנא איסורא, דאמר רב שמן בר אבא אמר רבי יוחנן לקיים את ימי הפורים בזמניהם זמנים הרבה תקנו להם חכמים, ואת אמרת לי מנהגא, [והיינו דאיסור לא תתגודדו אינו שייך אלא בנוגע לעניני איסור ולא למנהג]. ופרש"י, אמינא לך אנא איסורא, דאסרי להו רבנן לבני ארביסר דאי בעו למקרא בחמיסר לא מצו, "וכן בני ט"ו בי"ד ודמיא לשתי תורות", והתם לאו איסורא הוי וכו'. וקא פריך מ"ד עשו [בית שמאי שלא כב"ה], קרינן כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות. ומשני, אמר אביי כי אמרינן לא תתגודדו כגון שתי בתי דינים בעיר אחת, הללו מורים כדברי בית שמאי והללו מורים כדברי בית הלל, אבל שתי בתי דינים בשתי עיירות לית לן בה. א"ל רבא, והא בית שמאי ובית הלל כשתי בתי דינים בעיר אחת דמי. אלא אמר רבא, כי אמרינן

לא תתגודדו כגון ב"ד בעיר אחת, פלג מורים כדברי בית שמאי ופלג מורים כדברי בית הלל. אבל שתי בתי דינים בעיר אחת לית לן בה. ע"כ.

ועיין עוד שם בסוגיא דהיכא שיש חילוק בין המקומות יכולים לנהוג כל אחד במקומו דוקא. כיע"ש. וע"ש בתוס' ד"ה כי אמרינן לא תתגודדו כגון שתי בתי דינים בעיר אחת, שכתבו: וא"ת מה תירץ ממגילה דבעיר אחת היו קורין לבני העיר בי"ד ולבני כפרים היו מקדימים ליום הכניסה, ואומר הרב רבי חיים דבני כפרים היו קורין בעירם כדמוכח בירושלמי, והשתא הוו שתי בתי דינים בב' עיירות, דכה"ג לא שייך לא תתגודדו ואפי' לאביי, וכו', וודאי היו קורין בעירם. ע"ש. וע"ע בגמ' סוכה (מג:), ובפרש"י (שם מד.), לדידהו נמי לא דחי, "שלא לעשות ישראל אגודות אגודות ונראה כשתי תורות דלדידן לא דחי לעולם שבת". עכ"ל.

ושו"ר שכן דעת רבינו תם, והובו"ד בפסקי תוס' מנחות (ק"ח), שכתב ע"ד המחמירים שלא להתפלל מבעו"י בשבת, דלא יפה הם עושין ומנהג אבותינו תורה היא, ותחילת שעה י"א זמן ערבית וגאולה וק"ש קודם, והיו קוראין ק"ש מבעו"י כנגד י"ב שעות, ורב צלי של שבת בער"ש, וכ"ש בחול דאז קורין, ועל דא אנא סמיך, והמשנה נקרא הדיוט ועניות דעת, "עושין תורה כשתי תורות ומחמירין בקל ומקילין בחמור". עכ"ד ע"ש. הרי לנו שאפי' לדעת ר"ת המחמיר בצה"כ, מ"מ במקום המנהג היקל, והקפיד על המחמירים דהו"ל כשתי תורות. ונקט בלשון "עושין כשתי תורות ומחמירין בקל", ואפי' דמיירי בשינוי מנהג, ותוספת שבת, מ"מ חשיב כחמור טפי, להיחלק ולהראות כשתי תורות. ודו"ק.

בדברי רבותינו הראשונים ב"ד

ב. והרי"ף (ספ"א) כתב: לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות ואסקא רבא, כי אמרין לא תתגודדו כגון ב"ד אחד בעיר אחת, פלג מורין כדברי בית שמאי ופלג מורין כדברי בית הלל, אבל שני בתי דינין בעיר אחת לית לן בה, וכ"ש ב' בתי דינים בשתי עיירות. עכ"ד. וכתב הר"ן (שם), קרי כאן לא תתגודדו, "דנראין כנוהגים שתי תורות כשקורין עיירות בי"ד ומוקפים חומה בט"ו, אבל שני ב"ד כגון ב"ש וב"ה וכו', וכגון עיירות ומוקפין שרי". עכ"ל.

וע"ע ברא"ש (שם סי' ט'), שכתב וזת"ד: "ואסקא רבא", כי אמרין לא תתגודדו כגון ב"ד אחד בעיר אחת פלג מורין כדברי ב"ש ופלג כדברי ב"ה, אבל שתי ב"ד בעיר אחת לית לן בה. וכ"ש בשתי עיירות, ובמגילה אע"פ שקורין לבני העיר בארבעה עשר ומקדימים לפני הכפרים, והוי כמו ב"ד אחד בעיר אחת ופלג מורים כב"ש ופלג מורים כב"ה, לא קרינן בהו לא תתגודדו, "כיון דלא עבדי הכי משום פלוגתא", אלא שהמקום גורם, ואם היה בן מקום זה הולך למקום אחר היה עושה כמותם, הלכך לא מחזי כבי תורות וכו'. ועוי"ל דמגילה הוי כשתי ב"ד בעיר אחת שבני הכרכים לא היו קוראים לבני הכפרים, אלא בני הכפרים היו קוראים לעצמן בכרכים, וכדאמרו בירושלמי (פ"ב דמגילה ה"ג) דבן עיר אינו מוציא בן כפר דכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את האחרים ידי חובתם, ומה שלא היו קורין בכפר שלהם לפי שלא היו מתקבצים יחד בעיירות. עכת"ד ע"ש.

וע"ע בתוס' הרא"ש (שם), שכתב כע"ז ע"ש.

וע"ע בחידושי המאירי (יבמות יג:), וזת"ד: ומגילה שהיא נקראת בזמנים חלוקים לעיירות ולכפרים וכרכין, אין כאן אגודות אגודות, שהרי חילוק מקומות הם, שהרי אף בני הכפרים עצמם הם קורין כמו שהכרענו במקומו. ואם שאף לדעת המפרשים שבעיירות היו קורין הרי הענין כשתי בתי דינין בעיר אחת או שאף בעיר אחת כשתי עירות הם שמצוינים הם בעיר והן בעיר כבני עיר אחת. ועוד אני אומר, שדין מגילה אינה בדין אגודות כלל [אף לאביי] וכו', ואני מפרש אמר אביי כי אמרינן לא תתגודדו בדבר שהוא מצד מחלוקת והם שני בתי דינים בעיר אחת ואצרות דמתני' קא מהדר, "אבל קריאת המגילה אין זה בד"ז כלל שאין הדבר מצד מחלוקת שיהיו הללו עושין כדברי זה, והללו עושין כדברי זה שהרי הללו מודים לבני כפרים שזהו זמנם והללו מודים לבני עיירות שזהו זמנם, והרי הוא כענין קריאת שמע שזמנה בהנץ החמה והקלו ביוצא לדרך משיעלה עמוד השחר או שמא קריאת הכפרים אינה בכלל אגודות, ולא היתה עיקר הקושיא אלא בי"ד וט"ו. שהם זמנים מובהקים ושזה אסור לקרוא בשל זה, וכמו שאמר כאן זמנו של זה אינו זמנו של זה, אבל כפרים לא וכו' דאין להם זמן קבוע וכו' ואין הקושיא אלא בי"ד וט"ו". עש"ב.

ובחידושי הריטב"א (יבמות ג:) כתב, דבענין אגודות אגודות במקרא מגילה, תלוי הדבר בשקלא וטריא דרב ושמואל, גבי ב"ש וב"ה, וכי מתבררא הא מילתא, ממילא מתבררא מילתא דמגילה. ועוד כתב שם, די"ל דאביי סבר שאין אגודות אגודות בבעלי מחלוקת עצמם לעשות כפי מה שנראה שהוא אמת שכן התירה לו התורה, וליכא למימר אגודות אלא

כשאחרים הבאים לעשות כדבריהם, כי אע"פ שיכולים אלו לעשות כאלו, ואלו כאלו, כיון שהן שקולים, מ"מ משום אגודות אגודות יש לכולם לתפוס שיטה אחת לחומרא, כשהן בעיר אחת. וע"ש שהביא דברי התוס' דבמגילה לא שייך אגודות ותורה כשתי תורות, דאין זה אלא בדבר של מחלוקת שאין אלו מודים לאלו, אבל בדבר שכולן מודים אין בזה משום אגודות אגודות. עש"ב. וע"ע בחידושי הרשב"א (יבמות שם), דלא קשיא לר"ל אלא מ"ד וט"ו, אבל מכפרים לעיירות לא קשיא, כיון שאין להם זמן קבוע, ויש להם סיבה לפי שמספקים מים ומזון וכו', וכיון שכן בני י"ד ובני ט"ו, שתי בתי דינים בשתי עיירות הן, ושרי. עכת"ד ע"ש.

ומבואר מדברי הש"ס ורבותינו הראשונים דלכו"ע איכא איסורא דלא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות, ואפי' לרבי יוחנן. אלא שבמחלוקת ב"ש וב"ה לדעת רבא ל"ש לא תתגודדו, ולפי שהם כשתי בתי דינים בעיר אחת. ולאביי ס"ל דבכה"ג נמי הוי כלא תתגודדו, אלא כשהן שתי בתי דינים בשתי ערים וכל אחד עושה במקומו, לא חיישינן ללא תתגודדו. ובקריאת המגילה בכרכין ועיירות שהן חלוקים, הוא מפני שהם כב' בתי דינים בב' מקומות, ובני הכפרים שקורין מי"א והילך לא חשיב לא תתגודדו, והוא לדעת התוס', משום שלא קוראין בתוך העיר בי"א אלא במקומם וחשיב כשתי ב"ד, ולדעת שאר ראשונים דמכיון שכו"ע מודו להם שיכולים לקרוא בזמן שונה, א"כ לא חשיב לא תתגודדו דאין ביניהם מחלוקת. ועכ"פ נראה פשוט בדברי הראשונים דבני עיר אחת אסורים לחלוק בזמן קריאת המגילה ולקרוא זה בי"ד וזה בט"ו, דבכה"ג נראה כשתי תורות, וגם יש בזה מחלוקת.

ואמנם צריך לעיין לפי דעת רבא האם שייך לומר שמכיון שיצא המחלוקת מפי ב"ד וגדולי הדור, א"כ הו"ל כשתי בתי דינים בעיר אחת, וא"כ כל אחד נוהג כרבו ולא חשיב כלא תתגודדו שהרי א"צ ב"ד בפועל, ואפי' שאין ב"ד באותה העיר אלא הם קהילות נפרדות שכל אחת נוהגת ע"פ רבה, לפי דברי רבא לא חשיב כלא תתגודדו, וא"צ בית דין. וכ"כ מרן בשו"ת אבקת רוכל (סימן ל"ב), דבא"י שרי לנהוג ב' ב"ד בעיר אחת כרבא, ושתי קהילות בעיר אחת, אלו נוהגים בכל כפסקי הרמב"ם, ואלו כפסקי התוספות, אין בהם משום איסור לא תתגודדו, וכל קהל נהוג כמנהגו הראשון, הו"ל כשתי בתי דינים בעיר אחת, וקימ"ל כרבא דליכא איסור דלא תתגודדו וכו'. ע"ש. חזינו מדברי מרן חדא, דקימ"ל כרבא וכמש"כ הרי"ף והרא"ש דאסקא כרבא. ועוד מצינו, דא"צ שיפסקו בתי דינים בפועל אלא קהילות שנהגו כהרמב"ם או התוספות שפיר יכולים להחזיק במנהגם, דהו"ל כב' ב"ד. ואמנם לקמן הבאנו דבריו בב"י דמשמע דס"ל דאיכא איסורא דלא תתגודדו בשתי בתי כנסת בעיר אחת. כיע"ש. וע"ע באבקת רוכל (ס"ס י'), שכתב דהני מילי כשקבלו עליהו לכל מילי. ע"ש.

ועכ"פ לענין נ"ד לנהוג בעיר אחת זמני מקרא מגילה שונים, צע"ג אם יתכן הדבר בלא שיעברו על איסור, אף לדעת הראשונים שפסקו כרבא, ולפי שעיקר הסוגיא נאמרה בדיני מקרא מגילה. ואע"פ שהשוו כרכין ומוקפין לב"ש וב"ה, מ"מ בכרכין עצמם ובמוקפים לא שמענו מחלוקת, ואם יש ח"ו מחלוקת י"ל דחשיב לא תתגודדו, ומשום שהיא מחלוקת גדולה ומהותית. וכמו שיחלקו ח"ו בזמן עיבור השנה, והללו יעשו פסח במועדו והללו לא. וכזאת לא תהא בישראל. וכן נשמע מדברי הראשונים הנ"ל

ומתוס', שכתבו להדיא דכל הטעם שאין בבני הכפרים ענין של לא תתגודדו, הוא משום שאין ביניהם מחלוקת, והללו מודים לאלו והללו מודים לאלו, הא לאו הכי לא, והוי כלא תתגודדו. וכן אם קורין במקום אחד ב' ימים, לפי ד' התוס' הו"ל בכלל הלאו, וכ"כ הרא"ש הנז' להדיא, דבמגילה לא הוי לא תתגודדו, משום דבני הכרכין מודים לכפרים, "ולא עבדי משום פלוגתא", אלא שהמקום גורם. כיע"ש. הרי שבנ"ד אפי' הרא"ש דאסקא כרבא מודה ואזיל דשייך לא תתגודדו, ומשום דבנ"ד עביד הכי משום פלוגתא דדינא, זה ביום י"ד וזה ביום ט"ו, ובכה"ג אפי' רבא אזיל ומודה דשייך בזה לא תתגודדו, וחייבין להשתוות. ומשום שהוא חילוק גדול ביותר, אסור לבתי דינים לחלוק בכה"ג. ודו"ק היטב.

זאת ועוד אחרת, דהויכוח בתוך השכונה כיום הו"ל כב"ד אחד דפלג עושין כדברי ב"ש, ופלג כדברי ב"ה, ולא כשתי בתי דינים שהרי בעוה"ר בעבר נחלקו בזה גדולי ישראל מכל הקהילות וכיום כל הקהילות קוראים את המגילה בט"ו, מלבד קהילות בני תורה ספרדים, שגם בהם יש ב' כתות. אך עדיין היה אפשר לתלות בב"ד דאדם גדול, ה"ה מרן זיע"א, אבל לאחר שבאותה הקהילה רובם ככולם עברו לקרוא בט"ו מסיבות הלכתיות, וע"פ הוראת מרן הראש"ל זלה"ה, א"כ החולקים עליהם הר"ז כב' ב"ד בעיר אחת, פלג מורין כך ופלג מורין כך, והו"ל לא תתגודדו לכו"ע, ובכה"ג חייבין לשמוע לרוב וכמו שיתבאר לקמן בעזה"ת בשם הראשונים, והוא תקנה שתקנו חכמים ע"פ מה שאמרה התורה אחרי רבים להטות.

בלעת הרמב"ם בנ"ד

ג. והרמב"ם (בפרק י"ב מהל' ע"ז הי"ב) רוח אחרת עימו, שכתב וז"ל: בכלל אזהרה זו [דלא תתגודדו], שלא יהיו שני בתי דינים בעיר אחת זה נוהג במנהג זה וזה נוהג במנהג אחר, שדבר זה גורם למחלוקת גדולה, וכתוב לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות. ע"כ. נמצאנו למדים דרכינו הרמב"ם פסק כאב"י דב' דינים בעיר אחת עוברים על לאו זה. וכן נשמע מדבריו שהוא מהת', שכתב שהוא בכלל האזהרה. ועוד למדנו מדבריו שטעם האיסור הוא מפני שב' הוראות סותרות זה את זה גורם למחלוקות גדולות ח"ו, ולא הזכיר את טעמו של רש"י ז"ל דנראה ח"ו כשתי תורות.

והנה רבותינו המפרשים עמדו ע"ד הרמב"ם מדוע פסק כאב"י במקום רבא, ובמחשבה ראשונה עלה בדעתי הקלושה לומר דטעמו של הרמב"ם הוא בכדי שלא יגרום הדבר למחלוקת גדולה, ומשום כך אף שיש ב' בתי דינים בעיר אחת הוי אגודות אגודות, ויש כאן מחלוקת גדולה בין שתי בתי דינים. משא"כ כשהם בשתי ערים ומקומות שונים, ובאותו המקום כולם נוהגים כב"ד של אותה העיר, בכה"ג אין כאן לא תתגודדו, ולפי דאזלינן בתר טעמא, ואין כאן מחלוקת. אבל לשיטת רש"י ודעימיה דטעם האיסור הוא משום שנראה כשתי תורות ח"ו, הנה כל שעשו ע"פ ב"ד אינו נראה כשתי תורות, ומשום שהדבר יצא מפי ב"ד חשוב, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים, והמתנהגים על פיהם הרי הם עושין כדין וכתורה אחת, שהרי הדבר ידוע שיש מחלוקות דינים

ומנהגים, ולכך אפי' שתי בתי דינים בעיר אחת ליכא משום לא תתגודדו. אבל ב"ד אחד שפלג אומרים כך וכו' הוי בכלל האיסור, ולפי שבכה"ג נראה כשתי תורות ח"ו. ודו"ק היטב.

אלא שעכ"פ עדיין צריך קצת עיון מדוע הניח את דברי רבא נגד הכלל ופסיק כאביי. ועוד, האיך יסביר פנים במחלוקת בית שמאי ובית הלל, שאמרו להדיא בגמ' שהם כשתי בתי דינים בעיר אחת. ומצאתי בשדה חמד (כללים ל' ע"ט), שהביא בשם הגר"ח פערלמוטר זצ"ל תשובה ארוכה בנ"ד, וכתב להסביר פנים בדברי הר"מ וכמו שבארנו, דס"ל דעיקר הענין הוא משום מחלוקת ולא כטעמו של רש"י, ולכך פסק כאביי, ובמח' ב"ש וב"ה אף אם עשו ב"ש כדבריהם לא יביא הדבר למחלוקת, דאמרו בגמ' עירובין (יג:) דנוחין ועלובים היו, והיה ביניהם חיבה וריעות, ונוהגים כבוד זה בזה, לקיים מה שנאמר והאמת והשלום אהבו יבמות (יד:). ע"ש.

ומרן בכסף משנה (שם) כתב, דאפשר דהרמב"ם פסק כאביי, דס"ל כמאן דאמר לא עשו ב"ש, והיינו כרב לגבי שמואל דהלכתא כרב באיסורי. ומה שחילק בין ב' דינים בעיר אחת וכו' אבל שתי ב"ד בשתי עיירות מותר, הוא כדי לתרץ הא דמגילה. והתם הוי כשתי בתי דינים בשתי עיירות, דלא היו מתכנסים אלא בעירם, וכמש"כ התוס' בשם רבינו חיים וכו'. ע"ש. וע"ע שם שהביא בשם הרד"ך דאפשר שיש טעות סופר בדברי הרמב"ם. כיע"ש. וגדולי האחרונים כבר דחו השערה זו.

ונאמן בית המלך ה"ה רבינו הרדב"ז (בתשובה לשונות הרמב"ם סימן י"א), כתב עמש"כ רבינו הרמב"ם לפסוק כאביי: "משום דמסתבר טעמא שלא ירבו מחלוקות בישראל כיון שהן

בעיר אחת, אע"ג שהן שתי בתי דינים אי אפשר להינצל מהמחלוקת, שהרי הציבור נגררין אחריהם זה מקל וזה מחמיר, זה פוטר וזה מחייב, זה מטמא וזה מטהר והעם פוסחים על שני הסעיפים וירבה ביניהם השנאה והמחלוקת וזה דבר נראה לחוש העין". אבל שתי ב"ד בשתי עיירות לית לן בה, דכל עיר ועיר ימשך אחרי בית דינו. ומה שהקשה רבא לאביי, והא ב"ש וב"ה שתי ב"ד בעיר אחת, לא קשה לאביי כולי האי, דשאני ב"ש וב"ה כיון שבכל כת מהם יש כמה וכמה מישראל, והו"ל כשתי ב"ד בשתי עיירות. וכ"ש כשמחלוקתם היה מפורסם ולשם שמים וכו'. אי נמי, י"ל דאפי' לדעת רבא אמרינן דעד כאן לא קאמר וכו', אלא בבתי דינין חשובים כבית שמאי ובית הלל, שלא ימשך מהם מחלוקת מהטעמים שכתבתי למעלה. אבל שתי ב"ד בעלמא אפ' בעיר אחת, מודה רבא דיש לחוש למחלוקת וקרינן בהו לא תתגודדו. והשתא ניחא מה שהקשו בתוס' וכו', דבעירם היו קורין. ולפמש"כ יתיישב הדבר, כיון שהיה הדבר מפורסם שבני הכפרים מקדימים ליום הכניסה, ובני העיר בי"ד ולא ימשך מזה מחלוקת וכו'. עכת"ד הרדב"ז. וכדעת הרמב"ם כתב הסמ"ג (לאוים ס"ב), לפסוק כאביי דאפי' ב' בתי דינים במקום אחד חשיב לא תתגודדו ומפני המחלוקת. ע"ש.

והנה לדעת הרמב"ם והסמ"ג והרדב"ז ומרן בכס"מ, בנ"ד בודאי שאיכא איסורא רבה דלאו דלא תתגודדו, ואפי' שכל בני קהילות ספרד יתאחדו לקרוא בי"ד אם יש חלק אחר שקורין בט"ו עוברים בלאו זה, דאפ', ב' בתי דינים בעיר אחת עוברים באיסור מפני המחלוקת, וק"ו היכא שהוא כב"ד אחד, דעוברים באיסור. וכ"ש לענין דין קריאת המגילה, דהיכא שקורין במקום אחד בב' ימים, וזה מברך עליה בי"ד וזה בט"ו, על זה אמרו

בגמ' דאסור משום לא תתגודדו. וכן לפמש"כ הרדב"ז, כל שאינו ב"ד חשוב כב"ד של בית שמאי ובית הלל עוברים בלאו זה, ואפי' בשני ערים. ומי ישווה עצמו לב"ש וב"ה, ויאמר שאינו עובר על איסור מחלוקת ח"ו.

עוֹד בְּדַבְרֵי הַפּוֹסְקִים בְּשִׁטַּת הַרִמְב"ם

ד. ואין לומר דכל אחד יעשה כמנהגו וכרבו ובתוך קהילתו, ובכה"ג לא עוברים על איסור זה. חדא, מדדברי רש"י ודעימיה דס"ל דהוא משום דמחזי כשתי תורות ח"ו, ואינו אסור מפני המחלוקת, אלא מפני החילוק במנהגיהם, ובדבר שהוא מעיקר הדין. ועוד, לפ"ד הרמב"ם ברור שדבר זה גורם למחלוקת גדולה שא"א להימלט ממנה, ובפרט בענין ימי הפורים שנצטוונו ע"פ דברי קבלה, במשלוח מנות איש לרעהו, וביו"ט של משתה ושמחה, ובמתנות לאביונים, ועיניהם נשואות למקרא המגילה, וא"א שבאותו המקום זה נוהג משתה ושמחה ומשלוח מנות, וחבירו לא נוהג ולא שולח ולא מקבל, ובעינינו ראינו את חומרת הענין. ומה גם שכל תקנת ריב"ל דרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עימו קורין בט"ו, וביארו בטו"א ובחת"ס ועוד דהוא בכדי שלא נחלק באותו המקום בין בנ"א שזה קורא בי"ד וזה בט"ו, ולכך נתנו דין כרך על העיר שאיננה בכלל הכרך שתבטל לכרך, כדי שלא יראו כשתי תורות ח"ו ותרבה המחלוקת. אלא בכדי שירבה השלום והאמת והשמחה באותו המקום בימי הפורים, תקנו שתהיה התורה אחת לכולם. ואפי' הנראה עמו שהוא רחוק יותר ממיל, מכיון שהוא נראה א"א לחלק ביניהם, וכ"ש בשכונתינו שכונת רמות שחייבים מצד הדין להשתוות ולנהוג קריאה שווה לכולם, ומי שחושש שיחוש לעצמו ויקרא בביתו, ולא בפרהסיה ח"ו.

וכתב בשדה חמד (הנ"ל), בשם ספר דברי יוסף (סימן ל"ו),

דאם משנה מנהג העיר בפרהסיה נקרא עברייך, ואפילו שאנשי העיר לא נתקוטטו עמו. ע"ש. ובשו"ת מהרשד"ם (חיו"ד סי' קנ"ג), דאפי' בשתי מקומות לא נאות הדבר כשבמצוה כוללת לכל ישראל יהיה חילוק ביניהם. ואפי' בשב ואל תעשה. וראיה לכך ממה שאמרו בגמ' (סוכה מד.), שלא ליטול לולב אפי' לדידהו דהוו בקיאי בקביעא דירחא וכו'. ויש בלאו דלא תתגודדו שתי בחינות, אחד לעבור עליו מהתורה, והשני אפי' שאין איסור [וכגון ב' ב"ד בב' עיירות] צריך לעשות מצוה מן המובחר, ואע"פ דקימ"ל כרבא וכו'. עש"ב. ועע"ש בשד"ח (כלל ק"ו), שהאריך בסוגית לא תתגודדו בענין קריאת המגילה בין עיירות לכרכין וכפרים, והב"ד המהר"ם גלאנטי בספר דברי מרדכי (סי' ו'). ושו"ת תמים דעים (סי' ק"ע). ומשם בארה. ע"ש.

שבמגילה יש איסור לא תגודדו אפי' בב' בתי כנסת
 בשו"ת מהר"ם אלשיך (סימן נ"ט), כתב לדון בהאי דינא לאורכה ולרחבה. ואחר שהעלה דבכל כה"ג אזלינן בתר רובא, כתב לדון בבתי כנסיות מחולקים, האם כל ביהכ"נ הוי כעיר בפני עצמה, אע"ג שרוב הקהילות מסכימים לדבר אחד. או דלמא, שאפילו בבית בפני עצמו נכללים במנין הרוב והו"ל מיעוט לגבי שאר בתי כנסיות. וכתב וזת"ד: "והן אמת כי אפילו היה הדבר שקול טוב להטות אחרי סברת החושב כל קהילות שבבהכ"נ העיר כקהל אחד, כי רבים חללים תפיל המחלוקת הנמשך מתחת יד סברת הפרד כל ביהכ"נ וביהכ"נ מרוב קהילות בעיר אחת וכו', ולא יהיה אלא כפר הסמוך לכרך ויש הפסק בין הכפר לכרך אלפיים אמה, והיהודים הדרים בכפר מתפללים בביה"כ שלהם, ואעפ"כ נידונים ככרך כדגרסינן (במגילה ג:) אמר

ריב"ל כרך וכל הסמוך לו וכו', והיינו כפר בפנ"ע, כלשון הטור הכפרים שהן חוץ לעיר מיל והוא ישוב בפנ"ע, שהיה מן הדין להיות מקדימים ליום הכניסה". ואדרבה עולין עד היותם מכלל הכרך, כש"כ ב' קהלות שבתוך העיר שלא תספיק חילוק הב"ה להחשיבם כב' עיירות". ועוד מדאמרו ביבמות (יד.) דקאמר אביי כי אמרינן וכו', ומקשו התוס' וכו' ואומר הרב חיים דבני כפרים היו קורין בעירם כדמוכח בירושלמי וכו'. כיע"ש. ואם איתא דב' בתי כנסיות בעיר אחת כשתי עיירות דמו, ליחסי דהיו מתאספים בעיירות בבית הכנסת המיוחד להם, ולא היו צריכים לדחוק דיום הכניסה הוה בכפר בפנ"ע, "אלא ודאי דב' בתי כנסיות בעיר אחת לאו כשתי עיירות דמו". וע"ש שהביא עוד ראיה מהרמב"ן (בתשובה סי' רס"ח). ע"ש. וע"ש שהאריך לבאר וליישב ולקיים את שיטת הרמב"ם דפסק כאביי, וק"ו בנ"ד שבב' בתי כנסיות בעיר אחת אפי' רבא מודה דעוברים בל"ת, ובפרט בכל דבר שאיננו חילוק מנהגי תפילה ונוסחאות, אלא דבר שתלוי בהסכמה ומנהג אנשי המקום דאזלינן בתר רוב בתי הכנסיות, וכמש"כ בשו"ת המבי"ט (ח"ג סי' ע"ז). עש"ב. הרי לך מדברי האלשיך הקדוש דאפי' בתקנות הציבור והסכמות מיסי הקהל וכדומה אזלינן בתר רובא, וכ"ש בנ"ד שאפי' אם מצאנו חולקים, מ"מ בנ"ד הוא דין איסורים ולא מנהג הקהל, ולכו"ע בכה"ג אמרו לאו דלא תתגודדו וכמש"כ להביא דסתמא בגמ' כאביי ודו"ק.

וע"ע להראש"ל הגאון מהר"ם בן חביב זלה"ה בספרו כפות תמרים (סוכה מד.), שכתב להביא דברי מהרשד"ם הנ"ל דאפי' לדעת רבא לא נאות הדבר במצוה הכוללת לכל ישראל שיהיה חילוק ביניהם, ומה שפסק הרמב"ם כאביי דאפי' ב' ב"ד בעיר אחת הוי לא תתגודדו, הוא משום דהסוגיא בסוכה כוותיה,

שמכיון שלבני חו"ל לא דחי לולב שבת, ולפי שאינם בקיאים בקביעת דירחא, לבני א"י נמי לא דחי. ופרש"י, כדי שלא לעשות ישראל אגודות אגודות ונראה כשתי תורות. והיינו שבני חו"ל עולין לרגל לא"י ורואים שינוי ממנהג מקומם והוי כשתי ב"ד בעיר אחת, אלמא דקימ"ל כאביי, דחששו משום לא תתגודדו, ולכך פסק הרמב"ם כאביי. ע"ש. וכ"כ הגאון רבי חיים אבולעפיא זלה"ה בספרו מקראי קודש (דף קי"ח ע"ב), דהרמב"ם פסק כאביי משום סוגיית הגמ' בסוכה. כיעו"ש. אמור מעתה שכל גדולי וחכמי ספרד נקטו את דברי הרמב"ם לפסוק כאביי הלכה ולמעשה, ה"ה הרדב"ז, מהר"ם אלשיך, המבי"ט, מהר"ח אבולעפיא, ומהר"ם בן חביב, ובשד"ח, ועוד כדלקמן. ועל כן בודאי שצריכים ליתן את הדעת מאחר שהדבר יצא מפי מלכים. ובפרט בד"ז שמסתברא שגם לדעת רבא איכא איסור דלא תתגודדו, הן מצד דהם ב"ד אחד, והן מצד דלא אמרו אלא ב"ד חשוב כבית שמאי וב"ה, והן מצד חומרא דמגילה דמפשטא דסוגיא מבואר הענין דל"ת.

ושו"ר לרב המג"ן ה"ה רבי מרדכי גלאנטי זלה"ה בשו"ת דברי מרדכי (גדולת מרדכי סי' ו'), אחר שהביא את סוגית הגמ' ביבמות בחילוק בין כפרים לעיירות, ופרש"י דנראה כשתי תורות, וכתב לדון בין איסורא למנהגא, וזת"ד: דהיכא דליכא מידי דאיסורא משום ב' תורות ליכא דהא לאו מילתא דאיסורא הוא וגם משום מחלוקת ליכא, דמעולם לא חיישינן למחלוקת אלא היכא דבחד דוכתא הסכימו עליהם כל בני העיר וקיימו וקבלו עליהם את המנהג וכו'. והיכא דבני העיר חלוקים פלגא ופלגא "המועטים צריך שיהגו כמו המרובים", ואל ישנו מפני המחלוקת. "ומה שפסק הרמב"ם כאביי, דבריו מכוונים ואין בהם נפתל ועיקש". עש"ב. וע"ע בספר פאת השולחן (הל' א"י סימן ב'.

סכ"ו), דהבאים לא"י וכו', אע"פ שהבאים מרובים, יש להם דין יחיד וחייבין לנהוג חומר מקום שבאו לשם, ופקעי מיניה חומרות שהיו נהוגים במקומם, אבל כשבאו לעיר חדשה שעולים, אזלינן בתר רובא וכו'. עש"ב.

שלדעת מרן הב"י בנ"ד הוי לא תתגודדו

ובן נראה מדברי מרן הב"י (או"ח ספי' תרכ"ד), שכתב שהרא"ש היה מוחה ביד המתחסדים לעשות יוהכ"פ שני ימים, משום לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות. ואע"פ שאמרו ביבמות שבשני ב"ד בעיר אחת לא שייך איסור זה, הכא כב"ד אחד דמי, וא"כ משום יוהרא ושאתו לידי מחלוקת, לכן היה מוחה בידם. וכדעת הרא"ש מצאתי בספר אגודה (יומא ס"פ יוהכ"פ), דהעושין שני ימים יוהכ"פ לא יתפללו יום שני כי אם עם הקהל, ואפילו הם עשרה וכו'. כיע"ש. והנה אע"פ שהיו עשרה וכמש"כ הטור, ובביהכ"נ שלהן, מ"מ הרא"ש היה מוחה בידם. ואפי' לשיטתו דהרא"ש דפסקא כרבא וכנ"ל, מ"מ בכה"ג הו"ל כב"ד אחד. ועוד דאפי' את"ל דלא שייך בזה לא תתגודדו, אסרה הרא"ש משום יוהרא, והיינו גאווה ומחלוקת כדכתב בפירוש. וכ"ש בנ"ד שאינו מנהג של חומרא, ומשום שהוא דבר שהוא מעיקר הדין ויש בו מחלוקת, ובכה"ג חייבין להשתוות. ודו"ק. ומה שנהגו בני חו"ל להתפלל בפרהסיא ביו"ט שני של גלויות, י"ל דהוא דבר שגם בני א"י מודים להם שלא ישנו ממנהג מקומם, ולא חזי כשתי תורות, וגם אין כאן מחלוקת ח"ו, והרי הם מצויים במקומותינו. משא"כ בקריאת המגילה כנ"ד, שהם אותו קהל ובני אותו החצר, שאין להם לעשות כן לכו"ע, דעבדי משום פלוגתא.

דבחילוקי מנהגים בין העדות לא שייך איסור זה וע"ע בשו"ת יחיה דעת (ח"ד סי' ל"ו), שהאריך שלענין חילוקי מנהגים ושינויי נוסחאות בין אשכנזים לספרדים, שאין כאן איסור של לא תתגודדו, דהוי רק מנהג ואין כאן מחלוקת, ולא מחזי כשתי תורות ח"ו. ומה גם דחשיב כב' ב"ד, וכב"ש וב"ה בעיר אחת, והלכה כרבא. ושכ"כ בשו"ת גינת ורדים (חיו"ד כלל ג' סוף סימן ה), שדן אם בני אשכנז יכולים להמשיך ולנהוג במנהגי החומרות בפסח, במקומו שנהגו הכל כבני ספרד, והשיב דאפי' לדעת הרמב"ם וסמ"ג דפסקו כאב"י, נראה דבדבר שהוא מפורסם לכל ישראל, שהספרדים נוהגים כדעת מרן בשו"ע, והאשכנזים יוצאים ביד רמ"א, וכל עדה קדושה יודעת שגם מנהגי העדה האחרת מיוסדים על אדני פז, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים, לפיכך אין בזה משום לא תתגודדו. ע"ש. ושכ"כ בשו"ת פרשת מרדכי (או"ח סי' ב), בדין תפילין בחול המועד שהספרדים אינם מניחים וכו', אין בזה משום לא תתגודדו, דאין האיסור נוהג אלא בתחלת המחלוקת ובב"ד אחד, שיש להם להשוות דעתן יחד. אבל בדבר שנחלקו בו הקדמונים, וכל אחד נוהג כדעת רבותיו אין בזה איסור, ואפי' בביה"כ אחד.

ועיין שם שהאריך לדון אם איסור לא תתגודדו הוא רק באיסורים, או ג"כ במנהגים. דהנה הראשונים הנ"ל ה"ה הריטב"א והרשב"א (ביבמות יד.), כתבו להדיא דדברים התלויים במנהגי מקומות וכל אחד עושה כמנהג מקומו, אין בזה איסור לא תתגודדו. ואמנם מדברי הרמב"ם נשמע דגם במנהגים שייך איסור זה, [וצ"ל דאזיל בתר טעמיה, דיסוד האיסור הוא מפני המחלוקת ולא מפני שנראה כבי תורות. ובמנהגים אינו נראה כב' תורות, ומ"מ יש בו משום מחלוקת]. וע"ע בשד"ח הנ"ל שאסף כעמיר

גרנה כל דברי הפוסקים המדברים בענין זה. ומשם בארה. וע"ש ביחו"ד (הנ"ל), ובשו"ת דברי יוסף אירגס (בסי' מ"ה). ואינו ענין לנ"ד, דהנה כל הנידון במנהגים ובמילי דרבנן אי שייך בהו לא תתגודדו, ומשום דיש מנהגים שונים שיצאו בכל ישראל, מנהגי תפילה קבלה פרישות וחסידות. משא"כ בנ"ד שהם בגופי תורה ואין בזה מחלוקת ב' בתי דינים כנ"ל, והכל במקום אחד, דבודאי שנכנסים אנו לבית האיסור, דאל"כ איך יהיה שייך איסור לא תתגודדו, ודמי טפי לב' קהילות שיחלקו במועד חג הפסח שח"ו שתהיה כזאת בישראל. וע"ע למרן בשו"ת אבקת רוכל (סס"י י'), דאע"ג דאמרינן ב' ב"ד וכו', "הני מילי כשקבלו עליהם לכל מילי משא"כ בגלילות הללו" וכו'. ע"ש.

והראש"ל הגאון מהר"י מיוחס זלה"ה בספרו ברכות המים (חאו"ח סי' קל"א), דן באורך בסוגיא זו, ובתוך דבריו כתב ליישב מדוע כתב רש"י בסוכה דאיכא לא תתגודדו, ואפי' דהוי כשתי ב"ד בעיר אחת. וזת"ד: נ"ל לומר דיש חילוק אחר נכון וישר, והוא דע"כ לא אמרינן לאב"י בב' ב"ד בשתי עיירות ליכא משום לא תתגודדו, ולא מחזי כשתי תורות, או לרבא בב' ב"ד אפי' בעיר אחת והם שבכ"ד, אלא בפלוגתא דפליגי בעיקר מצות התורה. כגון הא דרבי אליעזר דמתיר לעשות פחמים לעשות איזמל לצורך מצוה, שמכשירים דוחים, ור"ש ס"ל דאין מכשירין דוחין וכו', בהא לא מחזי כב' תורות, כיון שזה מסביר סברתו מהתורה, וזה מסביר סברתו, ולעולם שמירת שבת מתקיים, למר אפי' באיזמל ולמר בשאר מילי, "אמנם בההיא דלולב דהתורה אמרה ולקחתם לכם ביום הראשון והיינו אפי' בשבת, ואם בני א"י יטלו ובני חו"ל לא יטלו מחזי כשתי תורות ודאי". דהא באותו יום שהוא העיקרי לבני חו"ל, איכא ביטול מצות לולב

כלל, ואין שום פנים לומר שמן התורה פטורים משום הכי מחזי כשני תורות. ודברי אב"י ורבא לא אמרו אלא כשזה מראה פנים מהתורה כדינו וזה כדינו. אזי לאב"י בעיר אחת יש משום ל"ת ולרבא לא. משא"כ התם דלכו"ע חיובא מן התורה, מש"ה בטלוח רבנן בשב ואל תעשה לכל, בכדי שלא תהיה כב' תורות, "וכך במגילה במקום אחד שאלו קורין בי"ד ואלו בט"ו הוי כשתי תורות, וכמש"כ רש"י שם. ולכך כתבו התוס' בשם הר"ח דבני כפרים היו קורין במקומם וכו'". עש"ב. והנה הדברים ק"ו אם בטלו חכמים מצוות עשה דאורייתא בשב ואל תעשה, ואע"פ שרחמנא אמר ליטול לולב, ומ"מ לא יטלו במקום שיש חשש של לאו דלא תתגודדו, ולפי שהם במקום אחד, משום שהוא נראה כב' תורות. ק"ו בנ"ד שהללו קורין בקום ועשה בי"ד ומברכין, והללו לא קורין אלא למחר, ואין אלו מודים לאלו, וכמו בקריאת המגילה של בני כפרים בכרכין, או בני חו"ל בא"י, א"כ שפיר מחזי כב' תורות וכמחלוקת ממש.

ואשר על כן אף מאן דס"ל שצריך לקרוא בי"ד, צריך לכוף עצמו לרוב הציבור, או יברח לו ממקומו, ולא יהיה כקורח וכעדתו. אבל בפרהסיה אסור לקרוא בשום אופן וכדסיים הרב ברכות המים (שם), וז"ל [בנידונו]: "כי העושה כן מתייחר מקרי, דמורה על עצמו כאילו הוא ראוי והוי בכלל כל הפטור מן הדבר ועושהו וכו', ואילו עושה כל מעשיו לש"ש בלתי שום פניה, יכול לעשותו בחשאי בינו לבין עצמו, שלא יראו אותו כן נכון לעשות". עכת"ד ע"ש.

ועב"פ פשוט כביעתא בכותחא שאם בני אותו המקום חלוקים בזמן קריאת המגילה, ויש מהן שקוראים בי"ד ויש מהן בט"ו, לא מבעי לכל גדולי וגאוני ספרד הנ"ל שפסקו כאב"י,

דעוברים על לאו דלא תתגודדו. אלא אפי' להסוברים כרבא
עוברים נמי על איסור זה, ולא מצינו מי שיחלוק בזה. ואין שום
פתח של היתר להמשיך ולהתגודד בזה.

שהרוב כופין למיעוט באיסור לא תתגודדו

ה. ואחר שבארנו דבנ"ד שייך איסור דלא תתגודדו ואפי' למאן דפסיק כרבא, וכך מבואר בפשיטות מדברי הש"ס ורבתינו הראשונים והאחרונים. מעתה יש לעיין מי ומי העוברים באיסור זה. דאפשר לומר שכל זמן שלא השתוו ביניהם כל בני המקום עוברים באיסור זה, או די"ל דרק אלו שפרשו מהציבור והחלו לקרוא בט"ו אע"פ שהם רוב הרי אלו עוברים, או דלמא דבכה"ג אזלינן בתר רובא ורוב הנכר קורין בט"ו בלבד, וא"כ המתגודדים הם רק הקוראים בי"ד.

והנה רבינו המאירי (יבמות יד.) בסוגיין כתב בזה כללים, וזת"ד: מאחר שבארנו שב"ד בעיר אחת מיהא אין להם לעשות אגודות אגודות צריכים אנו לידע האיך יעשו. תדע, שהרבה טרחו בה המפרשים, והנראה לברור מדברי כולם הוא, שאם הם שוים בחכמה ובמנין, כולם הולכים אחרי המחמיר בשל תורה. ואם הם שוים בחכמה, אלא שהמועטים חולקים על המרובים, אם המועטים מקילים, אסור להם לנהוג היתר אף לעצמם. "ואם המועטים מחמירים, רשאים הם להחמיר לעצמם ולהורות כן לאחרים בחשאי. אבל אין מורין בפרהסיה כדבריהם. ואף האחרים שאין יודעים בדבר מצד עצמם, אין להם לקבוע איסור אלא שיעשו כמרובים". וזהו שאמר עקביא בן מהלאל לבנו בשעת פטירתו שיחזור בו בדבר שהיה חולק עם המרובים וכו'. כל שנחלקו רבים באיזה דבר ויצאו עליו למנין ורבו בני המנין האחד על שכנגדו, אם המועטים מפולפלים ומופלגים

בסברא יותר, אין מכריעין בדבר. והרי הם כשנים אף במנין וכו'. עש"ב. והנה מה שכתב בסוף דבריו דאם היו המועטים מפולפלים וכו', היינו בדבר שאין בו איסור דלא תתגודדו, שבזה כבר ביאר בריש דבריו דאין מורין בפרהסיא אלא כדברי הרוב, ואינו דומה לדין ב"ש וב"ה דהתם הוי ב' ב"ד מפורסמים בכל ישראל. ועוד מי יאמר בזמנינו קבלו דעתי ע"פ סברא ופלפול לבד. ואשר על כן אזלינן בתר רובא. וכן מצאתי מבואר להדיא בסוגיין בשלטי גיבורים (יבמות דף ז' מדפי הרי"ף) לשון רא"ז (ה"א אות י"ז), וז"ל: "גם בזמן הזה יש ברוב המקומות מחלוקות בין חכמים ובין הגאונים, אסור להם לבני העיר לחלק ולנהוג במנהג פשוט קצתם כאחד וקצתם כאחד, אלא יעמדו על המנין ויעשו כולם על פי הרוב". עכ"ל. הרי דאסור באיסור לאו דלא תתגודדו להיחלק אלא עושין ע"פ הרוב. וזהו פשטא דסוגיין, ובמגילה היא הדוגמא הפשוטה שהביאה הגמ' ביבמות לדין לאו דלא תתגודדו, וא"כ מאן ספין ומאן רקיע לבטל איסור זה במחי יד, ואין זה אלא משום דמרב חילוקי המנהגים והדעות אין שמים לב בשוגג לאיסור זה.

ואשר על כן מאחר שהוברר דיש כאן איסור ברור צריכים המיעוט לבטל את עצמם לרוב, ולא לקרוא בפרהסיא ב"ד והיה המחנה אחד, ואין להם לתלות עצמם באילנות גדולים כמרן החזו"א זצ"ל ומרן הראש"ל זצ"ל, דכבר ביארנו מפי מגידי אמת ששמעו מפיהם דברים הפוכים. ובפרט ממרן הראש"ל זצ"ל ששאל מספר פעמים מה עושין רוב בני השכונה, ולא קיבל תשובה ברורה. ומאחר שלנו ברור שהרוב קורין בט"ו ובצירוף שינוי המצב, הרי שדעתו שיש לקרוא בט"ו כהרוב. וכ"כ להדיא בשו"ת חתם סופר (חו"מ סימן קפ"ח), דכל שאינו

חומרא מסוימת בין עדה לעדה יתנהגו המעט לפי הרוב משום לא תתגודדו. ע"ש.

ושו"ר בספר החינוך (מצוה תפ"ז), שהביא דברי הרמב"ם בענין לא תתגודדו, והוסיף, וממורי למדתי שאין איסור זה אלא בחבורא אחת שחולקים קצתם על קצתם והן שוים בחכמה, שאסור לעשות כל כת מהן כדבריו, שזה גורם מחלוקת ביניהן, אלא ישאו ויתנו בדבר הרבה עד שיסכימו כולם לדעה אחת. ואם אי אפשר, יעשו כדברי המחמירין אם הוא בדבר האסור מהת'. ע"ש. ואין לומר דהקוראים בי"ד הם מחמירים, דכבר ביארנו לעיל שלרבים מהפוסקים, בן כרך שקרא בי"ד לא יצא יד"ת. וא"כ נמצא חומרו קולו. ודו"ק.

ואשר על כן ברור הוא מדברי הראשונים והאחרונים, וכפי שנבאר לקמן בעזה"ת, שבכל מילי אזלינן בתר רובא, ובפרט בענייני המנהגים. וכ"ש במקום שיש חשש דלא תתגודדו ח"ו. ועל כן חייבין המעשים לכוף דעתם למרובים, ולהשתוות עמהם ולנהוג בפרהסיה פורים בט"ו באדר בלבד.

בענין אזורי רבים להטות בנ"ד

ו. אמרה התורה אחרי רבים להטות, וקימ"ל בכל דוכתא יחיד ורבים הלכה כרבים, והכרעה זו מד"ת שאמרה תורה אחרי רבים להטות (שמות כ"ג). ובמשנה עדיות (פרק ה' ו' ז'): עקביא בן מהללאל העיד ארבעה דברים. אמרו לו, עקביא מארבעה דברים שהיית אומר ונעשך אב"ד וכו'. בשעת מיתתו אמר לבנו בני חזור בך בארבעה דברים שהייתי אומר, א"ל ולמה לא חזרת בך, א"ל אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים, אני עמדתי בשמועתי והן עמדו בשמועתן, אבל אתה שמעתה מפי היחיד ומפי המרובים מוטב להניח דברי היחיד ולאחוז בדברי המרובים וכו'. ע"כ.

וע"ע בגמ' ברכות (ט.), גבי מעשה שבאו בניו של ר"ג מבית המשתה וכו'. וקא פריך, ועד השתא לא שמיע להו הא דר"ג. הכי קאמ"ל, רבנן פליגי עלוון ויחיד ורבים הלכה כרבים, או"ד רבנן כוותך ס"ל, והא דאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה וכו'. ע"ש. ומבואר שהיה הו"א דר"ג פליג, ומ"מ אע"פ שהוא נשיא ישראל אינו מורה לאחרים ואף לעצמו, לעשות כדבריו במקום רבים. וכן מבואר בגמ' חולין (יא.), דמד"ת אזלינן בתר רובא ואפי' דליתא קמן.

ועוד אמרו בגמ' ברכות (דף לו.), תניא זה הכלל כל שהוא משבעת המינים רבן גמליאל אומר שלוש ברכות, וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש, ומעשה ברבן גמליאל והזקנים

שהיו מסובים בעליה ביריחו והביאו לפניהם כותבות ואכלו, ונתן רבן גמליאל רשות לרבי עקיבא לברך, קפץ וברך רבי עקיבא ברכה אחת מעין שלש, א"ל רבן גמליאל עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת, א"ל רבינו אע"פ שאתה אומר כן וחבירך אומרים כן למדתנו רבינו יחיד ורבים הלכה כרבים. ע"כ הגמ'. ולכאורה צריך קצת עיון, שהרי ר"ג היה מבטל דעתו בפני הרבים. וכמבואר לעיל. וא"כ מדוע א"ל עד מתי וכו'. וראיתי לגאון הראש"ל המהר"י חזן זלה"ה שכתב בזה קונטרס רב הכמות והאיכות, ה"ה בספרתו שו"ת חקרי לב (חאו"ח סימן פ"א – פ"ט), והאריך לחקור בדינים אלו, ובדיני יחיד ורבים, וכללי הפסיקה בכל מחלוקת דרבנותא. ובס' פ"א כתב לחקור האם החכם שרבו עליו חביריו דקימ"ל אחרי רבים להטות, אם הוא היה מתיר, ובא מעשה לידו, והוא לבדו, האם יכול לעשות כדעתו להתיר או לאסור וכו'. והביא מעשה דר"ג הנז', וכתב להקשות, וזת"ד: אך זה ק"ל מעיקרא, מאי סבר ר"ג שהשיב לר"ע עד מתי וכו', כנראה היה דעתו שיברך ג' ברכות כדעתו. וכ"כ התוס' (שם ד"ה נתן). וקשה אי מחוייב ג"כ הוא להורות כנגד דעתו, כ"ש כאן דר' עקיבא כבר ידע שחלקו עליו רבים. והנראה לי ליישב באחת משתי פנים, דר"ג נחלק בזה עם ב' חכמים, ור' עקיבא היה שם ושתק ולא הכריע נגד ר"ג, והיה סבור ר"ג שרע"ק ס"ל כדעתו, וא"כ הו"ל תרי ותרי ואין כאן רוב, וכיון שבירך הורה שגם הוא חולק עליו, א"ל עד מתי וכו', ור"ל אינך ראוי לחלוק עלי. והשיב ר' עקיבא אני לא חלקתי עליך ואין בידי להכריע כנגד גדולים, אך למדתנו יחיד ורבים הלכה כרבים.

[אמר המעתיק. תירוץ זה מסתבר ולפי שא"ל לר"ע לברך והיינו

ברכת הזימון. ואע"פ שאין זימון במעין שלוש לשיטת חכמים, מ"מ סבר שגם ר"ע ס"ל הכי, וא"כ כשנתן לו רשות הרי השנים כופין את השלישי להצטרף עימהם לזימון, ולכך נתן דוקא לרע"ק. ודו"ק].

אי נמי, י"ל דר"ג הקפיד, דהיה לו לר"ע להשמט מלברך כשבא לעשות נגד דעתו, וכיון שקפץ ר"ע וברך א"ל עד מתי וכו', הכוונה מפני כבודי לא היה לך לקפוץ ולברך כי אם לסרב. "והשיב, דאין כאן העדר כבוד לר"ג, דיחיד ורבים הלכה כרבים מגזירת הכתוב, ואף שהיחיד חכם גדול וכיון אל האמת". ואם היה המחלוקת בשנים חד לגבי חד והכריעו דלא כוותיה, בהכי שייך העדר כבוד וכו'. ע"ש. "ומ"מ למדנו שגם בר"ג שהיה נשיא ישראל ביטל דעתו נגד רבים".

ועוד ראיה בשבת (דף קלד:), דפליגי רבא עם ר"י ורבה בר אבוה גבי מרחיצין את הקטן, אי כדרכו או ביד אבל לא בכלי, והורה רבא כשמעתיה, איחליש רבא, אמר אנא בהדי תרגמינא דסבי ל"ל, הרי שתלה רבא דאחלש על שהורה בדעתו נגד רבים, וגם רבא לא הורה כי אם דתניא כוותיה, ושוב הדר ביה. הרי דמכאן נמי יש להוכיח דאין להורות נגד רבים. ועעש"ב שכתב ליישב שאר סוגיות הש"ס הרבים שנראה שהורו היחידים כנגד הרבים, ובפרט בעובדא דנחלק רבי אליעזר עם חכמים (בב"מ נט:), וכתב ליישב, דר"א אמר מן השמים יוכיחו, ויצאה בת קול וכו', ואמר רבי יהושע אין משגיחין בבת קול, ור"א ס"ל דיחיד במקום בת קול משגיחין ביה, שהרי כשנחלקו רבים עם רבים ב"ש וב"ה, הכריע הבת קול. [אמר המעתיק. ול"נ ליישב כי היכי דלא תקשי ע"ד ר"א דמכריע הוא, והוא ע"פ מה שאמרו בגמ' סוכה דאמר ר"א הגדול דמעולם לא

אמרתי דבר שלא שמעתי מרבותי, ה"ה ריב"ז וכו'. ולפ"ז הרי הוא זה כמשנה בעדיות הנ"ל, בעקביא בן מהללאל שאמר לבנו אני שמעתי מפי המרובים וכו'. והו"ל כרבים מול רבים. ודו"ק].

ובירושלמי (בפ"ק דברכות ה"א), אמר דרבנן גמליאל פליג על רבנן ועביד עובדא כוותיה, והא ר"מ פליג לרבנן ולא עביד כוותיה, דתנא אין טורפין יין ושמן לחולה, ור"מ מתיר וחלה ר"מ, וביקשו לעשות לו כדבריו, ולא הניח. ואמר, אע"פ שאני מקל לאחרים, מחמיר אני על עצמי. ורבי עקיבא פליג על רבנן ולא עביד עובדא כוותיה, כי הא דתניא השדרה והגולגולת וכו'. ר"ע מטמא וכו' אמרו הואל ויש כאן מטהרים ומטמאין נעמוד למנין, התחילו מר"ע וטיהר, [הרי שביטל דעתו וטיהר], ורבי שמעון פליג ע"ד רבנן, ולא עביד עובדא כוותיה. כי הא דתניא כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב, וחכמים אוסרין כל הספיחין, הוה עובדא בשמיטה חמי חד מלקט ספיחין, א"ל ולית אסור ולא ספיחין נינהו, "א"ל ולא את שמתיר, א"ל ואין חברי חולקין עלי". קרי עליה פורץ גדר ישכנו נחש, וכן הו"ל וכו'. ע"כ. הרי בבירור דאין היחיד מורה כדעתו כי אם כדעת רבים, ואף שר"ג הורה כדעתו היינו שכשעבר חצות ולא היו יכולים לקיים דברי חכמים. וכמו שאמרו בירושלמי שם. וכן מהסוגיא הנ"ל דביבמות אמרו דאזלינן בתר רובא וכו'. וע"ש שכתב ליישב מסוגיות דפסחים ועירובין דהתירו כיחיד, דבמילי דרבנן כעירובין אזלינן בתר המקל ואפי' היחיד. עש"ב. ע"כ.

והנה מבואר יוצא שבכל דור ודור כשנחלקו חכמי ישראל בדבר הלכה, ואין היחיד יודע כיצד לנהוג, יעשה כדברי הרבים. וגם החכמים החולקים המעטים, שאין ההלכה כמותם, יעשו כדברי חבריהם שרבו עליהם, ולפי שהלכה כרבים. ובפרט

בדברים ששינוי המנהגים גורם לאגודות אגודות, שבזה לכו"ע
ההלכה כרבים, ואע"פ שהחולק הוא נשיא ישראל כר"ג וכד',
מ"מ נפסקה הלכה כרבים, וצריך לנהוג שלא כמותו, ואין בזה
פחיתות כבוד לנשיא ח"ו, ואפי' תלמיד במקום רב.

אם בשל תורה שומעין ליחיד נגד רבים

ז. ובגמ' עבודה זרה (דף ז.), הלכה כרבי יהושע בן קרחה, איצטריך, ס"ד אמינא יחיד ורבים הלכה כרבים, קמ"ל הלכה כיחיד. וכו'. ת"ר הנשאל לחכם וכו', היו שנים אחד מטמא ואחד מטהר, אחד אוסר ואחד מתיר, אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין, הלך אחריו. ואם לאו, הלך אחר המחמיר. רבי יהושע בן קרחה אומר, בשל תורה הלך אחר המחמיר, בשל סופרים הלך אחר המיקל. א"ר יוסף הלכתא כרבי יהושע בן קרחה. ע"כ. וע"ש בתוס', ובפסק רש"י שם. והנה דברי ר"י בן קרחה נסבו ע"ד הבריייתא, דכששני החולקים הם שוים במנין. אבל כשאחדים חולקים ע"ד רבים, הלכה כרבים ואפי' בדאורייתא, שכך שנינו בעדיות ובברכות הנ"ל, שאפי' במילי דאורייתא אזלינן בתר הרוב בין להקל ובין להחמיר, ולא אמרו אלא בשקולים.

ועיין ברמב"ם (פ"א מהל' ממרים), וז"ל: דברי קבלה אין בהם מחלוקת לעולם, וכל דבר שתמצא בו מחלוקת בידוע שאינו קבלה ממש רבינו. ודברים שלמדין מן הדין, אם הסכימו עליהם בי"ד הגדול כולן, הרי הסכימו. ואם נחלקו בהן, הולכין אחרי הרוב, ומוציאין הדין אחר הרבים. וכן הגזירות והתקנות והמנהגות, אם ראו מקצתן שראוי לגזור גזירה או לתקן תקנה או שיניחו העם מנהג הזה, וראו מקצתן שאין ראוי לתקן וכו', נושאים ונותנים אלו כנגד אלו, והולכים אחר רובם, ומוציאין את הדבר אחר הרבים וכו'. וכשהיה ביה"ד הגדול קיים לא היתה

מחלוקת בישראל וכו'. משבטל ביה"ד הגדול רבתה מחלוקת בישראל זה מטמא וכו' וזה מטהר וכו'. "שני חכמים או שני בתי דינים שנחלקו שלא בזמן הסנהדרין או עד שלא היה הדבר ברור להם, בין בזמן אחד בין בזה אחר זה, אחד מטמא ואחד מטהר אחד אוסר ואחד מתיר, אם אינך יודע להיכן הדין נוטה, בשל תורה הלך אחר המחמיר, בשל סופרים הלך אחר המיקל. עכ"ד. וע"ש למרן הכסף משנה, שכתב דהרמב"ם פסק כדעת רבי יהושע בין קרחה, וא"כ כל של תורה יש להחמיר, ואפי' שהחכם שכנגדו גדול ממנו בחכמה ובמנין. ע"ש.

ולפ"ז תגדל התימה דא"כ כל מה שאמרו יחיד ורבים, ואחרי רבים להטות, וכל מש"כ לעיל, הוא דוקא במילי דרבנן. אבל בשל תורה אזלינן בתר המחמיר, ואפי' אם הוא יחיד וקטן בחכמה ובמנין מהחולקים ע"ד. וזה אינו נראה, שהרי מפורש בדברי הרמב"ם בכמה דוכתי היפך הדברים. וכמו שיתבאר בעזה"ת לקמן. [אך בודאי שדברי הרמב"ם אינם נוגעים לנ"ד, ואע"פ שקריאת המגילה הוי מדברי קבלה, ודברי קבלה הם כד"ת, מ"מ אם יקראו בי"ד אין זה חומרא, אלא קולא, והוא ע"פ דברי הגמ' ביבמות הנ"ל, דאיסורא הוא לקרוא של זה בזה ושל זה בזה. וכ"כ הפר"ח דהתלמוד דידן פליג ע"ד הירושלמי שכתב דהכל יוצאים בי"ד. ועל כולם מה שעומד נגד עינינו שהמעטים עושים כנגד הרבים, א"כ עוברים על הלאו דלא תתגודדו, וחזר הדין לדאורייתא ולא לדברי קבלה, ובכה"ג אזלינן בתר הרוב, ואחר המחמיר, וכנ"ל. ועוד י"ל דמצינו בירושלמי דרשב"י קרי בטבריה רק בט"ו ולא קראה מספק גם בי"ד, משום דקל הוא שהקילו בקריאתה. ודו"ק].

ונהדר אנפין לדברי הרמב"ם הנ"ל, דלכאורה הדברים מרפסין

איגרי, שהלכה כדברי היחיד המחמיר בשל תורה. והנה המהר"ם בן חביב זלה"ה בספרו גט פשוט (כללים כלל א'), הביא דברי הש"ס בע"ז הנ"ל, ודברי הרמב"ם הנז', וכתב וזת"ד: "והדבר תמוה אמאי לא נלך אחר מי שגדול בחכמה ובמנין, דיחיד ורבים הלכה כרבים, דהא פירוש מנין פירש הרמב"ם (בפ"ב דממרים ה"ב), דהוא מנין חכמי הדור [בב"ד של ע"א]. ותו, דהרי הרמב"ם (בפי"א מהל' סנהדרין ה"ז) כתב, בדיני ממונות וטומאות האב ובנו הרב ותלמידו מונים אותם בשניים. ע"ש. ומתוך זה נראה, דאפשר שהרמב"ם ס"ל דריב"ק לא פליג ע"ד ת"ק, דהולכים אחר הגדול בחכמה ובמנין. ולא נחלקו אלא כששניהם שוים, ת"ק סבר דהלך אחר המחמיר ואפילו בדברי סופרים. וריב"ק פליג עליה בהא דשל תורה הלך אחר המחמיר. והכי דייק לישנא דהרמב"ם, ב' חכמים או ב' ב"ד שנחלקו וכו', דבשוים איירי. אבל אם היה אחד בהם גדול בחכמה ובמנין, פשיטא שהולכים אחריו בין בשל תורה בין בדברי סופרים.

וב"ב בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' רנ"ג), וז"ל: ב' פוסקים זה אוסר וזה מתיר, אם נודע דהאחד גדול בחכמה ובמנין ויצא שמו, כן הולכים אחריו בין להקל ובין להחמיר. היו שניהם שוים ולא נודע מי גדול משניהם, בשל תורה הלך אחר המחמיר, דהו"ל בספיקא דאורייתא. ובשל סופרים הלך אחר המקל, כדאיתא בע"ז. עכ"ל. וכ"כ הרמ"א (בחו"מ סימן כ"ה סעיף ב'). ע"ש.

הרי דביאר את דברי הרמב"ם כמו שבארנו לעיל, דאזלינן לחומרא בשל תורה מפני דהו"ל ספיקא דאורייתא, ומיירי בשוים. אבל במקום רבים לא, ואזלינן אחר הרוב. וכן מוכח מהמשנה בעדויות הנ"ל, בפלוגתא דר' עקיבא וחכמים, ונחלקו

בדברי איסור דאורייתא. כיע"ש. וכן בסוגיא דיבמות הנ"ל,
דאמרו שם דב"ה רבים הם, ועוד. וכן הסכים הרשב"א בפשט
הסוגיא. ואם איתא דהרמב"ם פליג לא הוי שתיק, וכ"כ הרמ"א
בחו"מ, וכן נראה בפשוטם של דברים.

אזורי רבים להטות כשלא נשאו ונתנו יזרדיו

ח. והמהר"ם בן חביב זלה"ה בגט פשוט (שם), כתב לחדש וזת"ד: ומיהו אפשר לומר דהרמב"ם סבור כמו שפירש מרן את דבריו, דבשל תורה הלך אחר המחמיר אע"ג דהמקיל גדול ממנו בחכמה ובמנין, וכדברי ריב"ק. ואע"ג דקימ"ל דאזלינן בתר רובא דאוריתא, דכתיב אחרי רבים להטות בממון ואיסור והיתר טומאה וטהרה. ובדיני נפשות נמי אזלינן בתר רובא. אלא דלענין שיהיה נהרג בעינן שיהיו המחייבין יותר מהמזכים בשנים וכו'. ומ"מ יראה לי דלא נאמר בתורה אחרי רבים להטות, אלא כשכל הדיינים מקובצים יחד במקום אחד כמו הסנהדרין, דיושבים יחד כמו חצי הגורן בעיגול, ונושאים ונותנים באותו דין ביחד פנים אל פנים ופה אל פה, בכה"ג הוא דאזלינן מדאורייתא בתר רובא, אמנם במחלוקת שאנו רואים בדברי הפוסקים זה אוסר וזה מתיר, זה מטמא וזה מטהר, וכל אחד כתב סברתו בספרו לפי דעתו או לפי בני ישיבתו, בין שהיו החולקים בזמן אחד, בין שהיו בזה אחר זה, אין הדבר ברור לומר בכה"ג דמדאורייתא אזלינן בתר רובא. כיון שלא עמדו למנין, ולא נשאו ונתנו ביחד פנים אל פנים וכו', דאנא אמינא אילו היו נושאים ונותנים ביחד, מכח הפלפול והויכוח אפשר דהמרובים היו מודים לדברי היחידים. ומנא אמינא להא, דכתב מרן (בחו"מ ס"ס י"ג), בשם תשובת הרשב"א וז"ל: אין הולכים אחר הרוב אלא כשרבו המזכים על המחייבים או איפכא מתוך משא ומתן של כולם, אבל כשהמיעוט איננו לא, שאילו היה שם אותו האחד שמא היה מראה הפך מה שהסכימו הרוב, ויודו הרוב בכך. עכ"ל.

וגם ביו"ד סי' רכ"ח כתב מרן בב"י דכתב הרשב"א לענין הסכמות קהלות, אין בהסכמה הולכת אחר מה שהסכימו כולם וכו', ואפי' היתה הולכת אחר הרוב אין הסכמת הרוב אלא כשהיתה ממעמד כולם, כענין [ש]בדינים בעלמא. וכ"כ המהרי"ק (בשורש קפ"א). ע"ש. וע"ש שכתב להביא דברי תשובות גדולי האחרונים בעניני הסכמות מיסים ותקנות קהל דלא בעינן רובו מתוך כולו. ועע"ש שכתב להביא דברי הויכוח הגדול בדבר חידוש הסמיכה בישראל, בין רבני צפת ורבני ירושלים ת"ו, וכמו שיעויין בשו"ת מהרלב"ח (סימן קמ"ז), דאין רבני צפת יכולים לומר שהם רוב נגד רבני ירושלים, דהסכמת הרוב בלא משא ומתן של כולם רוב מתוך כולו אינה הסכמה כלל. וכן כתב המהרש"ך (ח"ב סי' ק"מ) דאם לא היו כולם במעמד אחד רק השמש הולך לכל אחד ואחד בפנ"ע מילתא דפשיטא הוא דלא חשיב רוב למימר אחרי רבים להטות. ע"ש. וכתב המהרלב"ח דאם המשא ומתן היה לפחות ע"י כתב, הוי כמשא ומתן, וגם בזה הוא ספק. וע"ש שכתב דבהא תליה פלוגתא דרבנותא המהר"י בי רב ומהרלב"ח בענין חידוש הסמיכה עש"ב. ועע"ש שהאריך בדיון טענת קים לי כמיעוט נגד הרוב. ע"ש. וכ"ה בשו"ת חת"ס (או"ח סי' ק"מ). ע"ש.

והראש"ל בחקרי לב (הנ"ל סימן פ"ב), הביא דברי המהר"ם בן חביב הנז', וכתב לתמוה ע"ד, דלפ"ז יש לבטל את כח הרוב לעשות כל דיני התורה בספק, ולדבריו בכל מחלוקת הפוסקים כל שיש אחד או ב' שאסרו אין שאר כל הפוסקים מוציאים אותנו מידי ספק איסור, שאחרי חתימת הש"ס אין לנו כללים, והרי הדבר בספק, כיון שלכאורה אין הרוב מועיל, ובשל תורה הלך אחר המחמיר. "ואין זה דרכנו ודרך כל הפוסקים בדיני

איסור, וכולם נמשכים אחר רוב הפוסקים להקל ולהחמיר. ולאחר המחילה אין דבריו נראין, ואין ראייה מכל מה שהביא דכי בעינן רובו מתוך כולו היינו בדבר דבעי מנין ב"ד של ג' או ה' או כ"ג או שבעים ואחד, וכדנפקא בכל הנך מקראי בסנהדרין (ג:), וזה הס"ד דרבי יאשיה דבעינן דיסכימו כל הג' ורוב לא מהני אי לאו דנפק"ל מדיני נפשות. (מ"מ לכו"ע אי לאו דגלי קרא אחרי רבים להטות הוה בעינן הסכמת כולם, משא"כ כשאין שם רובו מתוך כולו לא נתמעט דעת המיעוט, נמצא נפסק דינו בשנים, ואכן ג' בעינן. ועי' בב"י (חו"מ סי' י"ג) שהביא תשובת הרשב"א בבעלי דינים שבררו עשרה אנשים לדונם, בעינן רובו מתוך כולו, ואי שנים חלוקים על הח' בלא משא ומתן של כולם אין זה חשיב נפסק בעשרה, וכ"ה בתקנת ז' טובי העיר דבעינן רוב מתוך כולו, וכשיש רובו מתוך כולו נתבטל דעת המיעוט. משא"כ כשהוי רוב בלבד, אע"פ שהלכה כרבים לא נתבטל לגמרי דעת היחיד. ושכ"כ המהר"א ששון זלה"ה (בתשובה סי' ר"ז), דכל דלא הוי רובו מתוך כולו לא נתבטל דעת היחיד, ומצי לומר קים לי. וכן יש להביא ראייה ממ"ש עקביא מוטב להניח דברי היחיד וכו', הרי שאפי' ברוב שאינו מתוך כולו, אזלינן בתר הרוב, דכולם עמדו בשמועתם. אבל יחיד עם רבים אחר שנשאו ונתנו ביחד, בטל דעת היחיד, ואינו יכול להורות כשיטתיה. וע"ש שהאריך להסביר בזה פנים ודלא כהרמב"ם, עש"ב.

וע"ע בגט פשוט (שם ובכלל ה'), שהביא דלאו מילתא פסיקתא היא דאזלינן בשל תורה לחומרא אחר היחיד כנגד רבים, וכמו שמנה בכמה וכמה דוכתי בפוסקים, דאזלינן בתר רובא, ואפי' שלא נשאו ונתנו יחדיו. ואפ' באיסורי ערוה החמורים. עש"ב. וגם הגאון החק"ל הניף ידו שנית (בסימן פ"ג), להוכיח

דאפי' הפוסק היחיד לעצמו חייב להורות לרבים להקל שלא כדעתו, אלא כחבריו הרבים שהלכה כמותם. עש"ב.

דאין דעת היחיד מצטרפת אפי' לקים לי

ובשו"ת הרדב"ז (ח"ד סימן קט"ו), כתב וז"ל: דהרי שנהגו לפסוק כדעת הרמב"ם ז"ל כי אתרין, או כדעת הרא"ש ז"ל כי אתרייכו, לא מצי למימר קים לי כפלוני וכו', והוי כאילו קבלו עליהם וכו'. דאי לא תימא הכי, לא שבקת חיי לכל בריה, דאפילו שהוא חכם גדול לא תקיף ידיעתו לכל הפוסקים, דאפשר שיש פוסק אחד שלא ראה, ויאמר בעל הדין קים לי כאותו פוסק. אלא ודאי כיון שנעשה השטר לדעת אותו הפוסק תו לא מצי אידך למימר קי"ל. עוד אני אומר, דלא מצי למימר קים לי כפלוני פוסק אלא היכא שהם אחד כנגד אחד, או שנים כנגד שנים, אלא שהדיין אשר בא לפניו המעשה סובר כחד מינייהו, אז מצי אידך למימר תביא ראיה שאין הלכה כפלוני ותוציא הממון. "אבל כשיחיד חולק על רבים, או רבים כנגד מרובים, לא אמרה אדם מעולם". דא"כ בטלת מה שכתוב בתורה אחרי רבים להטות. וקרא איירי בין לאפוקי ממונא ובין לאוקמי ממונא. וכן לענין דיני נפשות אפילו שרבו המחייבים, יאמר קים לי כהפוטרים, וכו', ונמצא שאין הדין בה לידי גמר, ואלו דברים של טעם הם ואינם צריכים ראיה. וע"ש שכתב דאין לומר דאי לא הוי יחיד [אלא יש עימו אחר], דמצי למימר קים לי כי הני, אע"ג דיש רבים כנגדם. נ"ל כי שגגה היא, "דמה לי אחד כנגד רבים ומה לי ב' כנגד עשרה", זה ודאי הלכתא בלא טעמא. עש"ב.

וע"ע בשו"ת מהרי"ט (חיו"ד סימן ל"ג), שכתב דאין ללמד זכות על אותם הרוצים לפסוק אפי' כהרמב"ם, במקום רבים

החולקים. ונידונו לברך על ס"ת פסול וכו', דישראל קדושים נהגו בו איסור, "ואין ראוי לקרותו ספק", שהרי אמרו בירושלמי (מע"ש פ"ה ה"ג), לא סוף דבר הלכה זו, אלא כל מקום שהלכה זו רופפת בידך ראה מה הציבור נוהגים ונהוג כן. והביאו הפוסקים מכאן ראייה לכל דבר שהוא ספק, שמנהג ישראל תורה היא, "שהתורה אמרה אחרי רבים להטות", וכותלי ביהמ"ד לא הוכיחו, ובת קול שיצאה לא השגיחו, וזה יסוד ושורש תורתנו, הלזה תקרא ספק. עכת"ד ע"ש.

הרי הראת לדעת מדברי רבינו הרדב"ז והמהרי"ט, דנקטו בפשיטות רבה, דהלכה כרבים בכל דוכתא. ואין דעת היחידים מצטרפת, ואפי' לומר קים לי כוותיהו אין אומרים במקום רבים. וכ"ש שלא במקום מנהג שנהגו העם עפ"י רוב הפוסקים. ובפרט לפ"ד הרב חקרי לב שגם הפוסקים המועטים חייבים לנהוג כדעת הרבים בין לחומרא ובין לקולא, ואפי' לנהוג כן לעצמם, וכ"ש שיש להם להורות לרבים כדברי המרובים, ושכן מוכח מדברי הש"ס והראשונים ואע"פ שלא דנו יחדיו, ולא הוי רובו מתוך כולו. א"צ לזה אלא במקום ב"ד, אבל בשאר מקום אזלינן בתר הרוב וכן הוא בכל מחלוקת הפוסקים. [ואם הדברים והמחלוקת עלו על גבי כתב, וראו אלו את דברי אלו אפשר דלכו"ע הוי כדנו יחדיו ורובו מתוך כולו], ואפי' לדעת המהרמב"ח זלה"ה הסיק שם דאפי' באיסורי תורה הלכה כרבים בין להקל ובין להחמיר, ואף שחוששין לדברי המיעוט מכיון שלא נחלקו פנים בפנים, מ"מ אם פשט המנהג כרוב הפוסקים המקילין, אז עושין מעשה כרוב הפוסקים ואפי' לכתחילה. כיע"ש.

ועכ"פ בנ"ד באופן שהוא נכנס באיסור לאו דלא תתגודדו שחלק בתי כנסיות יפרשו מהרוב ויקראו מגילה בברכה בנ"ד,

בודאי שבכה"ג אף למהרמב"ח זלה"ה חייבין המעטים לנהוג כמרובים, ולא לעבור על איסור ח"ו. וכ"ש לרוה"פ הנ"ל שכתבו להדיא דאזלינן בתר רובא, ובפרט שהרבים תופסים בטעמים מרובים שנאמרו בפוסקים שיש לקרוא בט"ו לכתחילה, והכי נהגו ולפ"ז אסור למעטים להיבדל מהם. ודו"ק היטב.

ואע"פ שאנן יתמי דיתמי ובדורנו זה שנסתם כל חזון, ורפו כל ידים ופסקו בעלי ההוראה, ונסעו המה למנוחות ועזבו אותנו לאנחות, ואי אפשר לכוף ולומר אנו הרבים ואנו בעלי ההוראה הגדולים בחכמה ובמנין, אלא רבו המתפרצים, ואיש לבצעו פנו, וא"כ יבאו אחב"י התמימים ויאמרו הנח להם ואיש איש על משמרתו יעמדו, דהן לא נדע המשפט והצדק עם מי. חס ושלום לומר כן, דאין לבטל איסורי תורה דלאו דלא תתגודדו, ואיסור המחלוקת, משום הנח להם לישראל. אלא אם רוב בני השכונה ההולכים באור רבותינו הגאונים ע"ה קבעו לעצמם מנהג, וכך נהגו, הרי שהלכה כמותם שרבים הם. וכמש"כ המהרי"ט בשם הירושלמי דבמקום שההלכה רופפת ילכו אחרי מנהג הרבים, ואסור ליחידים להורות בה.

ובפרט שרוב בעלי ההוראה הסכימו לדבר ע"פ הוכחות וראיות, שבכה"ג כתב הרדב"ז דאין לומר קים לי כיחיד. ובפרט במקום איסור של קריאה שלא בזמנה, ולאו דלא תתגודדו, והיחידים יכופו עצמם להישמע לרבים, ויקבלו שכר גדול על הפרישה, וכשם שקיבלו שכר על הדרישה. ויעשו ק"ו בנפשם דכשישבו הסנהדרין ודנו היו פוסקים כדעת הרוב, וכתב הרמב"ן (בסה"מ שורש א'), דאחר שהסכימו הרוב הוא מה שנצטוונו מהתורה והעובר ע"ז וסומך על דעתו, נעשה זקן ממרא. כיע"ש. וכן קאי באיסור דלא תסור, ואע"פ שאין לנו דינים אלו. מ"מ

כבר כתב הרשד"ם דלא נאות הדבר, ואפי' במקום שליכא לאו
דלא תתגודדו, וכ"ש בנ"ד.

ד'בהסכמות הקהל ע"ש ב'הן מ'גדר מילתא ו'דינא א'ולינן לכו"ע ב'תר הרוב

ט. והנה בהסכמות הקהל מצינו שרבים מגדולי האחרונים העלו בהסכמה שבכל אלו ההסכמות והמנהגות אזלינן בתר רוב, ורוב דיעות, וכופין הרוב את המיעוט. ועי' בשו"ת הרא"ם (סימן נ"ג), דיש לבני העיר "להימשך אחרי רוב דיעות הקהל כפי מה שגזרה תורתנו הקדושה אחרי רבים להטות, ואפי' היו המועטים יותר עשירים ויותר חכמים מהמרובים". עש"ב. וע"ע למהר"י עייאש זלה"ה בשו"ת בית יהודה (חו"מ סי' א), שבכל חילוקי הדיעות גם בזה"ז הכלל הוא שאחרי רבים להטות. עש"ב.

וע"ע בשו"ת פרח מטה אהרון (ח"א סי' ר"ד), שכתב בנ"ד אי בעינן רוב בהסכמות ושאר ענייני העיר, וזת"ד: כמה דיו משתפך וקולמוסים משתברים בענין כפיית הרוב אל המיעוט, כמו שבא הדבר בארוכה בספרי גדולי האחרונים ז"ל. ובפרט בתשובות הרא"ם (הנ"ל), הפליא עצה והגדיל תושיה. גם הבאים אחריו ראנ"ח, ומהר"ם אלאשקר, ובעל תומת ישרים, והרד"ק, ומהריב"ל, והרשד"ם, והמבי"ט, והרש"ך ז"ל, ובעל משפטי שמואל, רלנ"ח, הר"י אדרבי, ובעל משא מלך, בעל משפט צדק, מהר"ם אלשיך, ובספר בני שמואל, ובנימין זאב, האריכו בזה. ותמצית היוצא מדבריהם הוא זה, דלמיגדר מילתא ולאפרושי מאיסורא כו"ע מודו דיכולים הרוב לכופף את המיעוט, ולדבר ברשות בעלמא דאיכא הרווחא איכא בזה פלוגתא דרבנותא

וכו'. עש"ב.

וע"ע בזה בתשובות המיוחסות לרמב"ן (סי' ר"פ-רפ"א), שהמיעוט חייבין לציית לתקנת הרוב גם אם לא היו בשעת התקנה, כיון שרוב הציבור מסכימים וכו'. "וכל יחיד מושבע מהר סיני לעשות מה שרוב הציבור מסכימים" ורובו ככולו. ע"ש. וכ"כ בשו"ת הרא"ש (כלל ו' סימן ה'), דעל עסק של רבים אמרה תורה אחרי רבים להטות והיחידים צריכים לקיים כל מה שיסכימו עליהם הרבים וכו'. ע"ש. וכ"כ בש"ע (ביו"ד סי' רכ"ח סעיף ל"א), דבקהל הולכים אחרי הרוב. כיע"ש. וכ"כ בשו"ת חתם סופר (חאו"ח סי' קט"ז), דכבר נהגו בכל קהילות ישראל למיזל בתר רובא בכל העניינים, ואם נמתין עד שיסכימו כולם לא יגמר שום ענין ויהיה השחתת הכלל. עש"ב. וע"ע בשו"ת דברי חיים (מצאנז ח"א חו"מ סיק כ"ג-כ"ה). עש"ב. ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן ש"ח), דלא מיבעי באיסורי תורה, אלא אפי' באיסורי כרת ומיתה אזלינן בתר רובא ואפילו אינם יחד, אלא אפילו בתקנה לעשות סייג לתורה ג"כ אזלינן בתר רובא. עש"ב. וע"ע בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ד סי' פ"ט). ע"ש. וע"ע בזה בשו"ת הב"ח (סימן ס'). ובשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ע"ד). ובשו"ת פני יהושע (או"ח סי' ד'). ע"ש. וע"ע שקבץ ואסף דברי הפוסקים בזה בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ז סימן נ"א). ובספר משמרת שלום למהרש"ם. והדברים ארוכים.

ועכ"פ מצינו בראשונים ובאחרונים שהחמירו בתקנות הסכמות וקבלות, דאזלינן בתר הרוב, ובפרט בדברים שהם למיגדר מילתא. ועשו דבריהם כשל תורה ממש. וא"כ כ"ש בנ"ד שהוא הלכה מדברי קבלה ומנהג המקום מתי לקדש את החג,

ויש בו הסכמות וקבלות של מצוות היום. ועולה על כולם איסור לא תתגודדו, שבזה לכל להקת הגאונים הנ"ל שרבו ממספר, שבודאי שהולכים אחרי הסכמת הרוב שיש להם להיקהל ולעמוד על נפשם, להיות עושים את יום הפורים כמשפטו ביום אחד, ולבל ינהג מאן דהוא מנהג אחר בפרהסיה והרי זה כמו שבעיר אחת חלקם שומעין קול שופר היום וחלקם רק למחר, ולכך חובה היא להתחזק כולם ליום אחד. והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. בב"א.

העובר וקורא בי"ד במקום שקורין בט"ו לא יצא יד"ח

י. וכתוב במגילה "ולא יעבור", ובגמ' דילן דרשו שזמנו של זה לא כזמנו של זה, ובגמ' יבמות (יג: הנ"ל), אמרו דאיכא איסורא. ופרש"י שם, אף דהאיסור הוא לבן ט"ו לקורא בי"ד וכו'. ועוד אמרו שם דאיכא איסורא דלא תתגודדו וכמש"כ לעיל.

ומעתה יש לברר מי שעומד בדעתו וקורא בשכונת רמות את המגילה בפרהסיה ביום י"ד בברכה, נגד רוב בני התורה ובעלי ההוראה, וכמו שבארנו לעיל דקאי באיסור דלא תתגודדו, וכן עובר הוא על הכלל שאחרי רבים להטות. וההלכה כדברי הרוב. ומלבד מה שלדעת הרבה פוסקים בן כרך שקרא בי"ד לא יצא יד"ח, וכמש"כ הפר"ח, מהר"ם בן חביב, והרב ערך השולחן, וכן מבואר בראשונים הנ"ל [ובפרט דהוי ספק מהדין ולא ספק במציאות], האם יצא יד"ח בקריאה זו לדעת הירושלמי והאחרונים שכתבו כירושלמי, או דלמא דמכיון שעבר על איסור דלא תתגודדו, וכן מכיון שהוכרעה ההלכה כרבים, א"כ לא יצא יד"ח וברכתו ברכה לבטלה, ונפק"מ שאסור לענות אמן אחרי ברכתו, ועוד נפק"מ שאפי' אם קרא בי"ד בברכה חייב לחזור ולברך בט"ו, ואפי' שיביאו בן עיר שיקרא להם בביהכ"נ בי"ד בברכה, אפשר לומר דמכיון שהם עוברים על איסור דלא תתגודדו, דסו"ס נעשו כן אגודות אגודות, וכן החזיקו במחלוקת, ונראה כשתי תורות ח"ו, א"כ הו"ל כמצוה הבאה בעבירה, שהרי עצם המצוה

באה ע"י עבירה דלא תתגודדו, וא"כ אפי' לירושלמי י"ל דלא יצא יד"ח. ועוד אמרו בגמ' תמורה (דף י"ד), אמר רבא כל מאי דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני. כיע"ש. וא"כ בנ"ד אמר רחמנא אחרי רבים להטות, וכמש"כ לעיל בשם הפוסקים דאסור ליחידים להורות הלכה אפי' לעצמם כנגד הרבים, ובפרט במצוה זו. וא"כ אי עביד לא מהני ואפשר שאפי' הקורא עצמו שבא מהעיר לדרך אינו יוצא יד"ח, ולפי שהוא נכלל בכלל המחלוקת, ולא תתגודדו, ומחזיק בדבר הנראה כשתי תורות ח"ו, ואי עביד לא מהני.

ובשו"ת תשובות והנהגות (לגר"מ שטרנבוך הל' פורים עמ' רנ"ו), כתב בנ"ד שכשמביאים בן עיר שיקרא בכרך מספק, יש להעיר על מנהגם, ראשית שהבן עיר ראוי לו לקרוא בעיר דוקא, דלכו"ע עיקר מצותו בעיר. ועוד, יש לחוש דאפשר שהבן עיר מפסיד כאן מצות פירסומי ניסא, שמצותו בעשרה. "ועוד נראה, דמאחר דנתפשט המנהג לקרוא בט"ו, ע"כ אלו שקוראין בי"ד במקום זה עוברים על לא תתגודדו, וכו'". וע"כ החושש שצריך לקרוא בי"ד, נראה מסברא שעדיף שיקרא את המגילה בביתו ביחידות, ויעשה תנאי, דאם מצוה מן המובחר לקרוא היום, רצונו לצאת בזה, ואם לאו אין רצונו לצאת. עכת"ד עש"ב. הרי שמשום מצוה הבאה בעבירה אין להתכנס ולקרוא בי"ד במקום שהתפשט המנהג לקרוא בט"ו. ומידי דברי בזה הענין עם ת"ח וגדולי תורה, כולם ענו ואמרו דאפי' שיש מקום לדון בסוגית שכונת רמות, לענין סמוך וחיבור וכו' וכו', מ"מ בודאי שצריכים כולם לברך ביום אחד, ואסור לברך בי"ד בזמן שהרוב במברכים בט"ו, משום חשש איסור ומצה הבאה בעבירה.

אם הוי בכלל "כל דאמר רחמנא לא תעביד" ולא מהני

יא. ובריש תמורה (דף ד:), אמר אביי כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני, דאי סלקא דעתך לא מהני אמאי לקי. רבא אמר לא מהני מידי, והאי דלקי משום דעבר אמימרא דרחמנא הוא. ועש"ב שהקשו בגמ' אליבא דאביי ורבא, מסוגיות שונות, באונס, והתורם מן הרע על היפה, וממין על שאינו מינו, ומחרמים, תמורה, בכור, ביכורים, קדימה בתורמה, אלמנה לכה"ג, הקדיש בעלי מומין למזבח, מקדיש תמימים לבד"ה, גזל, משכון, פאה, ריבית קצוצה, שינוי קונה, ועוד הרי לך כעשרים סוגיות שנידונו בד"ז, ובפשטות הלכתא כרבא, שהרי הכי קימ"ל, דבר מיע"ל כג"ם דהלכתא כאביי בכל שאר דוכתי הלכתא כרבא, וא"כ כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני. וע"ע בתוס' (תמורה שם ד: ד"ה רביע), רבא אמר לא מהני מידי, קשה א"כ שוחט פסח על החמץ לפסול וי"ל דבירושלמי יש קרא להכשיר. ע"ש. [ופי' דבירושלמי דרשין לא תשחט על חמץ דם זבחי, אע"פ ששחטו מקרי זבחי. שטמ"ק].

ובשו"ת מהרי"ט (הנ"ל, ח"א סי' ס"ט), נשאל בדבר ההסכמה שנעשתה ע"י רוב הציבור אך בפני ערכאות של גויים, וכתב החכם ברוך בן ברוך זלה"ה דאע"פ דלענין דינא כל הנהגות הציבור לעולם אזלינן בתר רובא, ואין חילוק אם הרוב עניים או עשירים או הדיוטות, מ"מ כתב דהואיל וההסכמה נעשתה ע"י

דיני הגויים, אפי' אם יסכימו כל הקהל לעשותה, הר"ז בטלו מעשיהם דקי"ל כרבא בריש תמורה דאי עביד לא מהני וכו'.

והרב מהרימ"ט השיב וזת"ד: ואני אובין ואדון לפניך דבעינן זה ולא כיוצא בו לא שייכא ההיא דתמורה כלל, דע"כ לא אמרינן כל מידי דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד, היינו אם עביד אותו המעשה הפך מה שאמרה תורה, לא מהני ליה, ומעשיו בטלין ודברי תורה קיימין, כגון לא יחליפנו ולא ימיר אותו, אם המיר, אי לאו קרא דהיה הוא ותמורתו היה לא מהני ואינו מומר, לקיים מה שאמרה תורה לא ימיר. וכן חרמי כהנים דאמרה תורה לא ימכר ולא יגאל אע"פ שפדהו לא עשה ולא כלום, שהרי אמרה תורה ולא יגאל, וכו'. וכל מי שעשה מעשה באיסור שאותו האיסור כבר נעשה ואי אתה יכול לתקנו, כגון זה שהלך לערכאות של גויים ועבר על האיסור, כלום יש בידך לתקן מה שעוות וכו', ואטו לפי שהיה בפניהם יתבטל, דבעינן זה שנעשה לא אמרה תורה לא תעביד, שאין האיסור בגוף המעשה אלא במה שהיה בפני גויים והעמדה בפניהם א"א לבטלה. ועש"ב שהאריך בסוגיא זו, והביא מדברי התוס' הנ"ל (פסחים סג.), דמוכח דאע"פ שאין נתקן הדבר ע"י שלא מהני, יש צד לומר דאי עביד לא מהני להוסיף, וז"ל: ויודע אני כי עוד יש שמועות רבות בתלמוד לסתור הענין הזה ומ"מ וכו'. עש"ב.

וכדברי מהרימ"ט הנז' כתבו גדולי רבותינו האחרונים, ועיין בשו"ת מהריט"ץ (סימן ט"ז) שכתב כן להדיא, וזת"ד: הא למה זה דומה לבונה כותל בשבת האם נאמר שיסתור את הכותל לאחר השבת ובזה סר עונו. הא בודאי זה אינו, אמנם מאי דסבר רבא אי עביד לא מהני הוי כשהדבר ההוא שעשה מיתקן במאי דאמרינן אי עביד וכו', דלא מהני ככל הנהו דתמורה

דכולהו נתקנין במאי דאמרינן ליה דלא מהני. ע"ש. וכ"כ מורנו הראש"ל מהרי"ט אלגזי זלה"ה בשו"ת שמחת יום טוב (דף קס"ד ד'), דלא אמרינן אי עביד לא מהני אלא בדבר שאם אומרים לא מהני נתקן הדבר למפרע, ונמצא שלא נעשית מחשבתו ולא העבירה וכו'. ע"ש. וכ"כ בשדי חמד (מערכת כ' כלל נ"ט), בשם הגאונים הנ"ל, וע"ש שהרחיב את הדברים מפי ספרים וסופרים. ומש"כ בספר מקנה אברהם (אות קמ"ח דף כ"ג ב'), שהביא כן בשם הרב פרחי כהונה. ושכ"כ רבינו עקיבא איגר זלה"ה בשו"ת (סימן קכ"ט), שכתב מדנפשיה לחלק דכללא דאי עביד לא מהני, לא נאמר אלא בדבר שאם נאמר דלא מהני תבוטל העבירה, וכתב דכמדומה שכבר העיר בסברא זו בשו"ת מהרי"ט. וע"ש שהאריך לישב דעת התוס' בתמורה דגם הם ס"ל לכלל זה. עש"ב. וע"ע בשער המלך (פ"ג מהל' גרושין הי"ט). כיע"ש. וע"ע בשד"ח שם מהש"ך מהרש"ל ועוד דכללו האי כללא. כיעוש"ב. וע"ע בספר הלכה רבה, שכתבו ג' כרכים במיוחד על הלכה רבה זו ד"אי עביד". ומשם בארה.

והרב פרי חדש בספרו מים חיים (הל' בכורות פ"ו), האריך בד"ז, והקשה על כלל זה מהא דפסחים (דף סא.): אין הפסח נשחט אלא למנויו. שחטו שלא למנויו, יכול יהא כשר, ת"ל במכסת תכוסו, שנה הכתוב לעכב. וא"כ למה לי עיכובא הרי כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד ל"מ, וי"ל דהו"א דאינו לעיכובא אלא למצוה מן המובחר, קמ"ל. ויש אחרונים שדייקו בדבריו דמכיון דלא כתב לישב ע"פ האי כללא דמהרימ"ט, דלית ליה ההוא כללא. וכמו שייעוין בשד"ח שם, והביא מהפתחי תשובה (יו"ד סי' י'), בשם הנחלת צבי ועוד, דלכאורה, לית להו ההאי כללא וכן נראה מעוד פוסקים. ומ"מ

הוא כלל גדול שהוסכם אצל רזה"פ.

ומעתה תבוא לנ"ד, דאע"פ שעברו על איסור לאו דלא
תתגודדו, מ"מ לית להאי כללא דרבא דאי עביד לא
מהני, ולפי שעי"ז לא יסתלק ויסור האיסור, אלא ההתגודדות
והמחלוקת נשארה, אלא שלא יצאו יד"ח מחמת טעם אחר, והוא
משום דהו"ל מצוה הבאה בעבירה, וכמו שיבואר בעזה"י.

הקורא בי"ד בכרך בפרהסיא לא יצא יד"ז משום מצוה הבאה בעבירה

יב. הנה קריאת המגילה, מצוה רבה היא. ולאו דלא תתגודדו ומחלוקת, עבירה גדולה. וכל שעושה את המצוה על ידה, ובלא העבירה לא היה יכול לקיים את המצוה, הרי דחשיב במצוה הבאה בעבירה. ואפי' את"ל דהכל יוצאין יד"ח בי"ד כפשט דברי הירושלמי, מ"מ במקום שהרוב קורין בט"ו, דהרי ס"ל הקורא בברכה בפרהסיא בי"ד הר"ז מתגודד וכנ"ל, וקריאתו וברכתו בעבירה, ועי"ז רוצה לצאת יד"ח. ושפיר מקרי מהב"ע.

דהנה שנינו בגמ' סוכה (ל.): לולב הגזול והיבש פסול וכו', גזול בשלמא יו"ט ראשון דכתיב לכם, משלכם. אלא יו"ט שני, אמאי לא. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, משום דהו"ל מצוה הבאה בעבירה, שנאמר והבאתם את הגזול וכו'. כיע"ש. וכתבו התוס', דאע"ג דקרא גבי קרבן כתיב, ה"ה בכל מצות דהוי דאורייתא וכו', וא"ת לקמן (לא:), דפסלינן לולב של אשירה ושל עיר הנדחת משום דמיכתת שיעורא, תיפוק ליה משום מצוה הבאה בעבירה, וכו'. וי"ל דלא דמי לגזול, דמחמת עבירת הגזול באה המצוה שיוצא בו, אבל הכי אטו מחמת עבירה שנעשית בו מי נפיק ביה. עכת"ד ע"ש. הרי שכל עבירה המביאה את המצוה ובלא העבירה א"א לצאת יד"ח, חשיב מצוה הבאה בעבירה. משא"כ באשירה, לא מחמת העבירה באה המצוה, אלא היא חיצונית למצוה. ומעתה הקורא בי"ד במקום שקורין בט"ו ועבר על לא תתגודדו, א"כ עצם קריאתו

באה ע"י עבירה, ובלא ההתגודדות לא היה כאן קריאת המגילה.

וע"ע בטור (או"ח ס"ס תרצ"א), וז"ל: כתב בעל העיטור ז"ל שאם קרא במגילה גזולה יצא. ע"כ. וכתב בב"י (שם), וז"ל: נראה שלמד כן מדין שופר, שנתבאר בסי' תקפ"ו. וכן כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סימן תמ"א) בהדיא, דיוצאין במגילה גזולה כמו שיוצאין בשופר הגזול, דכאן וכאן בקול הוא יוצא, ואין בקול דין גזול. עכ"ל. וכ"פ בש"ע (שם סי"א): אם קרא במגילה גזולה יצא יד"ח. וכתב הרמ"א, ואם מברכין עליה ע"י סי' תרמ"ט לענין לולב הפסול וה"ה כאן. עכ"ל. ועי' בביאור הגר"א (שם), שהביא מהירושלמי (רפ"ג דסוכה), מה בין שופר ללולב, הכא בקולו הוא יוצא ויש קול האסור בהנאה, [בתמיה]. ע"ש. וכמש"כ הרמב"ם לענין תקיעת שופר בשופר הגזול, דיצא יד"ח, שאין המצוה אלא בשמיעת הקול. ועוד יש לחלק בפשיטות דבלולב הרי הוא יוצא בו מחמת העבירה ובאמצעותה, משא"כ במגילה גזולה אינו יוצא בה מחמתה. אלא מחמת קריאתו בקולו ובזה אין גזול ועבירה, שהוא לא בחפצא כלולב אלא ע"י הגברא התוקע. ודו"ק. ומעתה בנ"ד ברגע שנקבע זמן הקריאה ע"י הרוב בט"ו, ויש שמתאספים בי"ד בקריאה בברכה הרי עצם קריאתם היא קריאת תגר על הרוב, ובכה"ג שפיר הוי לאו דלא תתגודדו, דהוי כמצוה שמביאה באמצעותה עבירה, וכן להפך עצם ההתכנסות לקריאתה היא עבירה והיא מביאה את מצות הקריאה, וכל כה"ג לא יעשה. ודו"ק.

והנה בירושלמי (סוכה פ"ג ה"א): מה בין שופר ללולב, א"ר יוסה בלולב כתיב ולקחתם לכם משלכם לא משל איסורי הנאה, ברם הכא יום תרועה יהיה לכם מכל מקום, א"ר לעזר

תמן בגופו הוא יוצא והכא בקולו הוא יוצא, ויש קול אסור בהנאה (בתמיה). ע"ש. וע"ע בירושלמי שבת (פי"ג פ"ג), הקורע בחמתו וכו', בעדן קומי רבי בא וכו', השוחט חטאתו בשבת כיפר ומביא אחרת, וגמר או"ד הכא לא יצא ידי קורעו וכו', א"ל תמן הוא גרם לעצמו, [פי' גבי חטאת ומתקן במה שהביא חטאת ודין שיהיה חייב להביא אחרת], ברם הכא את גרמת לו [גבי קריעה מן השמים, א"כ א"צ שיתחייב עוד פעם], וכו'. חבריא בעון קומי רבי יוסה, לא כן אמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יהוצדוק, מצה גזולה אינו יוצא בה ידי חובתו בפסח. א"ל תמן גופא עבירה, ברם הכא הוא עבר עבירה. ופי' בקרבן העדה, גופא עבירה, "המצוה עצמה היא עבירה", שאלמלא לא היה יכול לברך עליה ולקיים המצוה, ובמה שאכלה נעשית עיקר עבירה, שאינו יכול לקיים מצות והשיב את הגזילה אשר גזל, ברם הכא. אבל כאן הוא עבר עבירה שקרע בשבת אבל אין בקריעה עבירה אילו קרע בבגד זה בחול, הלכך יוצא ידי קריעה. עכ"ד.

ועוד אמרו בירושלמי (שם), כך אני אומר הוציא מצה מרשות היחיד לרשות הרבים אינו יוצא בה ידי חובתו בפסח. ופי' בק"ע שם, בתמיה, וכי כך אני אומר שאם הוציא מצה מרה"ר לרה"ר שלא יצא בה יד"ח בפסח. אלא דוקא במצה גזולה אמרו כן, ועל כרחך לחלק כמו שאמרתי דהתם אין עבירה בגופה ובגזולה עבירה בגופה. עכת"ד. והנה בנ"ד קריאת המגילה היא עצמה העבירה של לאו דלא תתגודדו, וכמש"כ בק"ע שהמצוה היא העבירה והוי כאוכל מצה של גזל שבאכילה עצמה יש עבירה, ולא כמו שמוציא מצה לרה"ר שאין העבירה בחפצא. ודו"ק היטב.

וע"ש בשדה חמד (מערכת מ' כלל ט"ז), שכתב לדון האם יש חילוק בין תירוץ התוס' לחילוק הירושלמי, והביא דבשו"ת שאגת אריה (סימן צ"ט), נראה מדבריו שמה שחילקו התוס' הוא חילוק הירושלמי. ע"ש. ואמנם החיד"א במחזיק ברכה (סימן תרס"ד), הביא דברי הרב קרבן העדה הנ"ל, וכתב על דבריו: ונראה דאין תימה [מה שתמה בק"ע על התוס' שלא הביא מהירושלמי], כי לפי הירושלמי שבגוף העבירה אמרו דיש בה מצוה הבאה בעבירה, היה מקום לומר דלולב של אשירה פסול משום מצוה הבאה בעבירה דאיסור אשירה רביע עליה, היא גופא קשיא במצה גזולה, ולא דמי לחלוק שקרעו בשבת דבגוף החלוק אין בו איסור. וכן מצה שהוציאה אין בגוף המצה שום איסור לא כן בלולב אשירה וכיו"ב דפסולו בגוף, וא"כ אין מהירושלמי ראייה. אך התוספות לימדונו להועיל דגם איסורו בגופו אטו מחמת העבירה שנעשה בו מי נפיק, ולא דמי לגזל דמחמת העבירה שנעשית בו נפיק. ע"ש.

וע"ע למרן המהרי"ט אלגזי זלה"ה בהל' יו"ט הנספח להל' בכורות (פ"ח אות ס"ד, ד"ה ואולם לפי חומר), שהביא דברי הירושלמי, וכתב דעיקר החילוק הוא דוקא גבי גזל דהיא גופא עבירה, דאפי' אם בא לאכול ממנו לדבר הרשות גזל בידו. לא כן המוציא מצה מהר"י לרה"ר דאין גופא עבירה וכן הקורע וכו' דאין עבירה בגוף הבגד אלא בגברא. ע"ש. וע"ע שם שכתב דהבא על הערוה והוליד בן ממזר אינו יוצא יד"ח בפו"ר, דשפיר חשיב מצוה הבאה בעבירה, ולפי שבגוף קיום המצוה הוי עבירה. ואפשר דמש"כ בירושלמי יבמות פ"ב, והביאו הרמב"ן והרשב"א והריטב"א שקיים מצות פו"ר. י"ל דהיינו בשוגג וכו'. ושכ"כ בשו"ת הרדב"ז כת"י. עש"ב. ואיך שיהיה

בין לסברת התוס', ובין לפמש"כ בירושלמי י"ל דבנ"ד שפיר חשיב כמצוה הבאה בעבירה. ודו"ק.

וע"ע בשד"ח שם, שהביא דברי שו"ת תורת חסד, שעמד ביסוד שורש דין מצוה הבאה בעבירה, וכ' דיש לחלק היכא שהאיסור הוא מחמת עצמו או מחמת הזמן שלו, כגון קורע ומוציא מצה בשבת, משא"כ בגזל וכו', דהו"ל בגופו. ולכך מיישב מש"כ רש"י בסוכה (כב:), גבי סוכה שבראש האילן כשירה, ואין עולין לה ביו"ט. ואם עלה, יצא יד"ח. ואע"פ דס"ל לרש"י דאמרינן מהב"ע בדרבנן, חזינן דיצא יד"ח, והוא משום שהזמן גורם ובכה"ג ליכא חסרון זה. ע"ש. ואינו דומה לנ"ד שקריאת המגילה הוא דבר התלוי בזמן, מ"מ העבירה בנ"ד איננה תלויה בזמן אלא בעצם הכינוס שלא בזמן רוב הציבור. ודו"ק. וע"ע בשד"ח שם שאסף כעמיר גרנה דברי רבותינו הפוסקים המדברים במהב"ע ובחילוקי הדינים. כיע"ש. ועכ"פ בנ"ד ודאי שייך לומר בה מהב"ע, וכנ"ל.

כשא"א לקיים את המצוה בלא שיעבור על איסור
אלא שעדיין יש מקום לדון בה באופן אחר, לפי מש"כ מורנו מלך בירושלים הראש"ל מהרי"ט אלגזי זלה"ה בשו"ת שמחת יו"ט (סימן מ"ב), דהא דקימ"ל שאין אדם יוצא יד"ח במהב"ע, היינו כשהוא בענין שאין לומר בו אתי עשה ודחי לא תעשה. אבל אם בענין ששייך לומר בו אתי עשה ודחי לא תעשה, לא קפדינן בכה"ג משום מצוה הבאה בעבירה. כגון מי שאין לו אלא מצה של איסור יקיים המצוה בה, ולא חיישינן לבאה בעבירה. ואם שמעשיו גרמו לו, וכגון שלא השתדל והשגיח שלא תתבטל המצוה, וכגון במצוה של טבל שהיה יכול

להפריש, מ"מ כיון שעכשיו אין לו היתר לא אסרינן ליה משום מצוה הבאה בעבירה, אלא אמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה, וכגון במילה במקום צרעת. עש"ב. וע"י בשו"ת שדה יחזקאל (ח"ב סימן ט"ל) במה שכתבתי בזה. ואכמ"ל. וע"ע בזה בשו"ת שאגת אריה (הנ"ל סי' צ"ו), בספר עקרי הד"ט (או"ח סי' י"ט אות ו'). ובשד"ח (מערכת מ' כלל ע"ז אות ד'). שהוכיח כן להדיא ודלא כעיקרי הד"ט, וכמש"כ המהריט"א. ובשם דברי הרמב"ן המפורשים, ושכ"כ בשג"א הגז', ובספר פתח הדביר (ח"ג סי' שד"מ בד"ה ותו קשה), בשם הרב חקרי לב (יו"ד ח"א דף צד"ק ע"א), דכי קימ"ל דלא עבדינן מצוה הבאה בעבירה אינו אלא היכא דאפשר לקיים את המצוה בלא עבירה, כגון לולב הגזול דאפשר לקיים המצוה כשיקנה במחיר כסף. אבל באי אפשר לקיים את המצוה בלא עבירה, אדרבה מצוה לעבור על האיסור ולקיים את המצוה, כדקימ"ל אתי עשה ודחי ל"ת בציצית ואשת אח במקום מצוה. עכ"ל.

וע"ע בשאגת אריה (שם), שכתב שהוא בתנאי שא"א כלל לקיים את המצוה בלא לעבור על איסור כגון מצות תכלת צמר בבגד פשתן, שא"א לקיים המצוה בבגד זה בלתי העבירה, אי נמי מילה בצרעת, שא"א לקיים מצות עשה דמילה זו בשום אופן בלי דחיית לא תעשה. אבל היכא שאפשר לעשה זה להתקיים בלא דחיית הלא תעשה, אלא שלא נזדמן לזה היתר אלא איסור לחוד, כל כה"ג כיון דלא דמי למילה בצרעת ולכלאים בציצית, לא אמרינן דאתי עשה ודחי לא תעשה. עש"ב. וע"ע בכסא אליהו (סי' תרמ"ט). ע"ש.

ומערתה תבוא לנ"ד, הנה יבואו המתעקשים ויטענו שאין כאן איסור ומצוה הבאה בעבירה. מכיון שהצדק עימהם,

והרי הם מחוייבים לקרוא מגילה בי"ד, ואי אפשר להם לקיים את המצוה בלא לעבור על איסור לא תתגודדו, וכה"ג לא שייך מהב"ע וכן"ל. וע"ז יש להשיב בפשיטות שאפי' לדעתם כל מה שקוראים את המגילה בי"ד הוא מפני הספק. ומשום דברי הירושלמי שהכל יוצאים בי"ד, ואמנם כולם חוזרים וקוראים בט"ו, וא"כ לכו"ע סברת האומרים בט"ו. לא בטלה. ובודאי שבמקום ספק כזה, ובמקום עבירה יש להטות את הכף לזכות ולהצטרף עם בני ירושלים, וע"ז אמר התנא הוי מחשב שכר מצוה כנגד הפסדה, שיש כאן איסור וספק מצוה, ועוד שבנ"ד הם דברי הרב שאגת אריה, המפורשים שאם יש צד לקיים את המצוה בלא איסור ובכל זאת עשה באיסור. כל כה"ג שפיר מקרי מצוה הבאה בעבירה, ובנ"ד כל האיסור הוא כשקוראים בפרהסיה ובברכה במקום שהכל יוצאים בט"ו. והיו צרכים לקרוא בצנעה ובבתים, שבוה י"ל שאינם עוברים על איסור, ועוד, הרי הם יכולים לצאת ממקומם פחות ממיל לכל צד ולהצטרף עם אנשי ירושלים. וכל כה"ג לא אמרין דאתי עשה ודחי ל"ת כמבואר לעיל. ודו"ק היטב.

מצוה הבאה בעבירה דרבנן וע"י אחר

וטרם אכלה לדבר בזה, הנה יש עדיין מקום לומר דהנה כתבו התוס' בסוכה הנ"ל, דמה שאמר רשב"י שאינו יוצא במצוה הבב"ע, היינו במצוה דאורייתא. ומכאן יש מרבתינו האחרונים שלמדו, דדוקא במצוה דאורייתא אמרו דלא נפיק במהב"ע, משא"כ במצוות דרבנן נפיק ונפיק. וא"כ קריאת המגילה אע"פ שהיא מדברי קבלה והיא כד"ת ממש, מ"מ איננה מ"ע כשופר ולולב, וא"כ שפיר נפיק, ואע"פ שהוא מהב"ע. ואמנם מוכח להדיא מדברי הרשב"א וב"י ובש"ע (תרצ"א סעיף

י"א), ובנו"כ שם, שגם בקריאת המגילה שייך מהב"ע. שהרי כתבו דהקורא במגילה גזולה יצא יד"ח ואינו נחשב כמהב"ע, ולפי שיוצא בקול הקורא, ולא בגוף המגילה וכתקיעת שופר, הרי שבלא טעם זה שפיר שייך במקרא מגילה דין של מהב"ע. וכגון בנ"ד באיסור לא תתגודדו, וכן אם קראו בכרכים המוקפים בשבת מגילה. ועברו על גזירת רבא, דשפיר לא נפקי דהו"ל מהב"ע, ושייך אפי' בעבירה דרבנן, וכמו שאמרו בפסחים (שם), דלא נפיק בטבל הטבול מדבריהם יד"ח מצה. כיע"ש.

ועיין למהר"י אלגזי זלה"ה בספרו ארעא דרבנן (כלל טש"ן) שדן בד"ו, והביא בשם התוס' הנ"ל דלא אמרינן מהב"ע במצוה דרבנן, אא"כ יש לה עיקר מהת', דבזה תלוי הוא בפלוגתא בגמ', ובזה יתיישב מש"כ בפר"ח (סימן תע"ה סוף ס"א), דכי היכי דלא נפיק במצה גזולה, לא נפיק נמי במרור גזול. דלכאורה קשה, הרי מרור בזה"ז לכו"ע הוא מדרבנן, אלא מכיון דקימ"ל כר"י דכל שעיקרו מהת' אמרינן ביה מהב"ע ה"ה הכא. ע"ש. ומה שר"א שחרר עבדו במילתא דרבנן לצורך תפילה וכו'. ע"ש. ועי' בשד"ח שכתב ליישב לפמש"כ הרמב"ן בסה"מ דמדברי הרמב"ם נראה דתפלה היא מהתורה וכו', א"כ הו"ל מצוה דרבנן שיש לה עיקר מהתורה. ע"ש. וע"ע בנה"ש (סי' תרע"ג), גבי נר חנוכה הגזול דאין מורים לו להדליק. דחייב בהשבה וכו'. כיע"ש. ובשו"ת שמחת יו"ט (למהריט"א הנ"ל), דכתב כשיטת אביו זלה"ה. ע"ש.

ועכ"פ בנ"ד לא חשיב כמצוה דרבנן, אלא חשיב כדאורייתא ממש, ולפי שהם דברי קבלה. ודנינן להו כדאורייתא, וזהו טעם הב"י בשם הראשונים דבמגילה שייך נמי מהב"ע. וכל כה"ג לא נפיק, ואפי' שא"א בענין אחר, ואפ' שהוא מדרבנן,

ואפי' שהאיסור הוא מחמת הזמן, אסור הוא, וכמו שבארנו לעיל. וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (או"ח תנינא סי' קל"ג - ד'), דמהב"ע פסול אף בדיעבד. כיע"ש. וע"ע בשד"ח (שם), שהביא משם שו"ת עט סופר (ח"ב כלל ל' דף נ'), בדע"פ יצא יד"ח, והרב שד"ח כתב דאלו הטעמים שכתב הם מסברת ליבו ואין אחד מהם עולה כהוגן. ע"ש. ועע"ש דמהב"ע לאו דוקא שהמקיים את המצוה הוא עושה את העבירה, "אלא אף שהעבירה נעשית ע"י אחר", וזה עושה המצוה בלי שום עבירה, אית ביה דינא דמהב"ע. כ"כ הרב משה ידבר (בהל' תפילין סי' א'), והבו"ד בשו"ת יהודה יעלה (סימן ג'), ושכ"כ המהריט"א בשו"ת שמחת יו"ט (הנ"ל סי' מ"ב). ע"ש. ובנ"ד אע"פ שהחזן קורא את המגילה ומוציא יד"ח את השומעים, מ"מ גם בכה"ג איכא מהב"ע. ואפי' את"ל שכל שהעבירה ע"י אחר לא חשיב מהב"ע, י"ל דבנ"ד עצם האסיפה והכינוס הוא בכלל הלאו דלא תתגודדו, שע"י כך נראה ח"ו כשתי תורות, ועי"ז יש מחלוקת, ועל כן יש להתרחק מכך כמתחזי קשת.

ועוד י"ל, דאפי' מי שקרא מגילה בברכה בציבור ובירך שהחיינו בי"ד בכרך, מכיון שקרא בציבור ועברו על לא תתגודדו, והו"ל מצוה הבאה בעבירה, הרי שלא יצאו יד"ח ויש להם לחזור ולקרוא בט"ו בברכה. ולכל הפחות יש להם לשמוע בציבור קריאת המגילה עם ברכות. וע"ע בשד"ח (שם), שהביא בשם ידידו מהרי"ח הכהן איש ירושלים, שכתב בקובץ המאסף (ש"ש גליון ה' סי' כ"ו אות ב'), בשם הרב פרי הארץ, שהסתפק במי שתקע שופר בשבת ובירך זמן, אם יצא יד"ח ברכת זמן, ושיתקע למחרת לא יברך זמן, או לא. וכל בנין התשובה ההיא הוא בדין כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני או

לא. וכתב, שהרב שולחנו של אברהם (סי' תרמ"א), כתב על דבריו דפשוט דלא יצא דהו"ל מהב"ע, דאפי' בטבל דרבנן קימ"ל דלא יצא. וידידו הנ"ל תמה ע"ד מדברי הירושלמי בפרק האורג במה שמחלק בין מצה גזולה למצה שהוציאהו מרשות לרשות וכו', דלא חיישינן אלא כעין מצה גזולה או של טבל שהעבירה בגופה, ולא איסור מחמת הזמן, דכל שאיסור ביומא קא גרים אין בו משום מהב"ע. והרב שד"ח שם האריך בחילוק זה מפי ספרים וסופרים. כיעש"ב.

ועכ"פ לעניינינו נראה כמש"כ לעיל, דאינו משום איסור יומא הוא, אלא הוא חסרון בעצם קריאתה בלבד, ואינו משום הכלל שכל דאמר רחמנא לא תעביד וכו', אלא הוא חסרון משום מהב"ע, ולפ"ז אתי שפיר שלכו"ע היכא שלא יצא יד"ח צריך לחזור ולקיים את המצוה כתקנה, ויש לו לחזור ולברך עליה ברכתה וברכת שהחיינו.

מסקנא למילתא:

(א) אחר שבמציאות רוב הפוסקים כיום ס"ל שבשכונת רמות יש לקרוא את המגילה בט"ו באדר, וכך נהגו רוב בני התורה, כך צריך לנהוג. ואסור להתכנס ולקרוא בי"ד.

(ב) הקוראים בציבור בי"ד עוברים על איסור מהתורה, בלאו דלא תתגודדו, הן לדעת הרמב"ם שכתב כן להדיא, דפסק כאב"י. והן לשאר שיטות הפוסקים, דפסקו כרבא. ובכה"ג אפ' את"ל דהו"ל ב' בתי דינים בעיר אחת, מ"מ עוברים על איסור זה וכמו שהתבאר.

(ג) האיסור הוא משום שנראה כלפי חוץ כשתי תורות ח"ו, וכמחלוקת ממש, ומכוער הדבר. וע"ז כתב רבינו תם, עשאוני כשתי תורות, מחמירים בקל ומקילים בחמור. והקל הוא קריאת המגילה, וכדאמר רשב"י בירושלמי (ריש מגילה). והחמור הוא איסור שתי תורות ח"ו, שהוא לא תתגודדו.

(ד) בכל כה"ג יש להם להתכנס ולדון בה, ואם לא התכנסו מ"מ הרוב כופה על המיעוט. ואין להמתין עד שיתכנסו ויכריעו, וכמש"כ החת"ס (ח"ה חו"מ סי' קטז) "ואם נמתין עד שיסכימו כולם לא יגמר שום ענין ויהיה השחתת הכלל". עכ"ל.

(ה) בנ"ד נאמר הכלל שהלכה כרבים, והרבים כופין למעטים לעשות כדבריהם, הן בהלכה והן במנהג.

(ו) אפי' שאין כאן רובו מתוך כולו, מ"מ מכיון שהדברים

מפורסמים וכתובים לכו"ע כמו שאמרינן כלל זה, וכמו שבהסכמות הקהל אומרים כלל זה, והרוב כופה למיעוט כש"כ במקום איסור וכ"כ רוב ככל רבותינו האחרונים.

(ז) הלכה כרבים אפילו במקום נשיא ישראל. וגדול ביותר ומרא דאתרא, מ"מ בטלה דעתו חד בתרי ויש לעשות שלא כדבריו אפי' לתלמיד מובהק. ומשום דהלכה כרבים וכמש"כ באורך ל הוכיח כן, ובשם הגאון החקרי לב.

(ח) הלכה כרבים אפי' בדבר שהוא איסור תורה והמקלין בה הם רבים ואין לומר קים לי כיחיד, אלא מ"מ הלכה כרבים.

(ט) הלכה כרבים. והוא ברובא דאיתא קמן, והיינו רוב החכמים והציבור היראים שלפנינו. ואפי' שהיחידים לומדים כן מפי ספרים וסופרים. מ"מ לא חשיב כרבים, אלא לפי המציאות כיום וחכמי הזמן.

(י) לפי זה, מי שקרא מגילה בפרהסיה בשכונת רמות ושאר שכונות ירושלים עיה"ק, ועבר על לאו דלא תתגודדו, לא יצא ידי חובה. וצריך לחזור ולקרוא המגילה בט"ו בברכה, וברכת שהחיינו. ולקיים את כל מצוות היום. ולכך אלו שחושבים לקרוא בי"ד יקראו בבתייהם.

ויה"ר שיהיה המחנה אחד. וביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. ושלוש על ישראל.

נספח

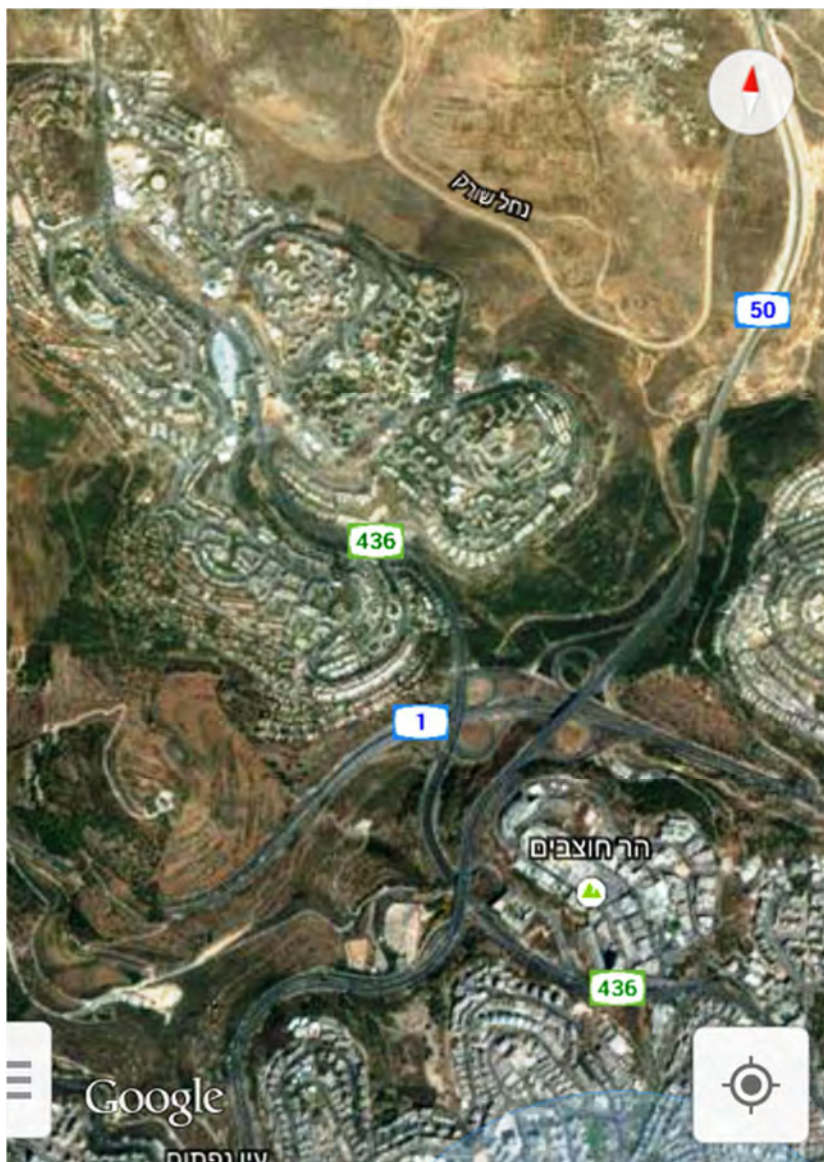
תצ'לומים

ומד'לות

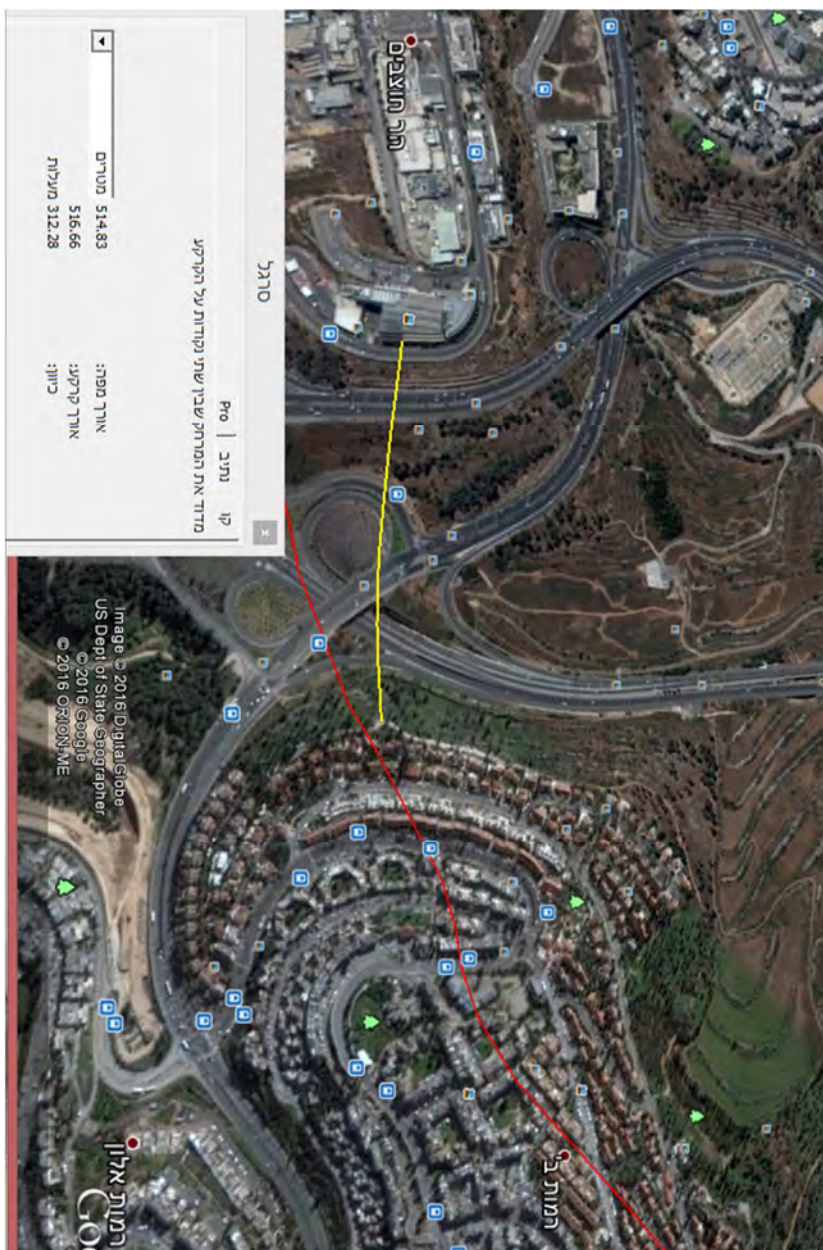

צילום מרחקים בקו אווירי משכונת רמות

בין שכונת רמות להר חוצפים: 480 מטר

בין שכונת רמות לרמת שלמה: 650 מטר

בין שכונת רמות למטרסדוף: 920 מטר

צילום מדידה קרקעית מהר חוצבים לרמות ב': 516 מטר
קצת יותר מ"חצי" מיל

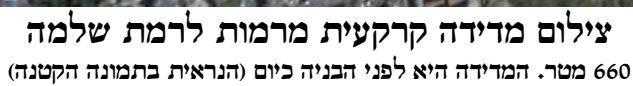

בה נראה השיפוע שתוכנת המדידה מחשבת

צילום מדידה קרקעית בדרך רגלית הראויה להליכה
 בין שכונת רמות להר חוצבים: 790 מטר. (פחות ממיל בכמאה וחמישים מטר).

~~~~~

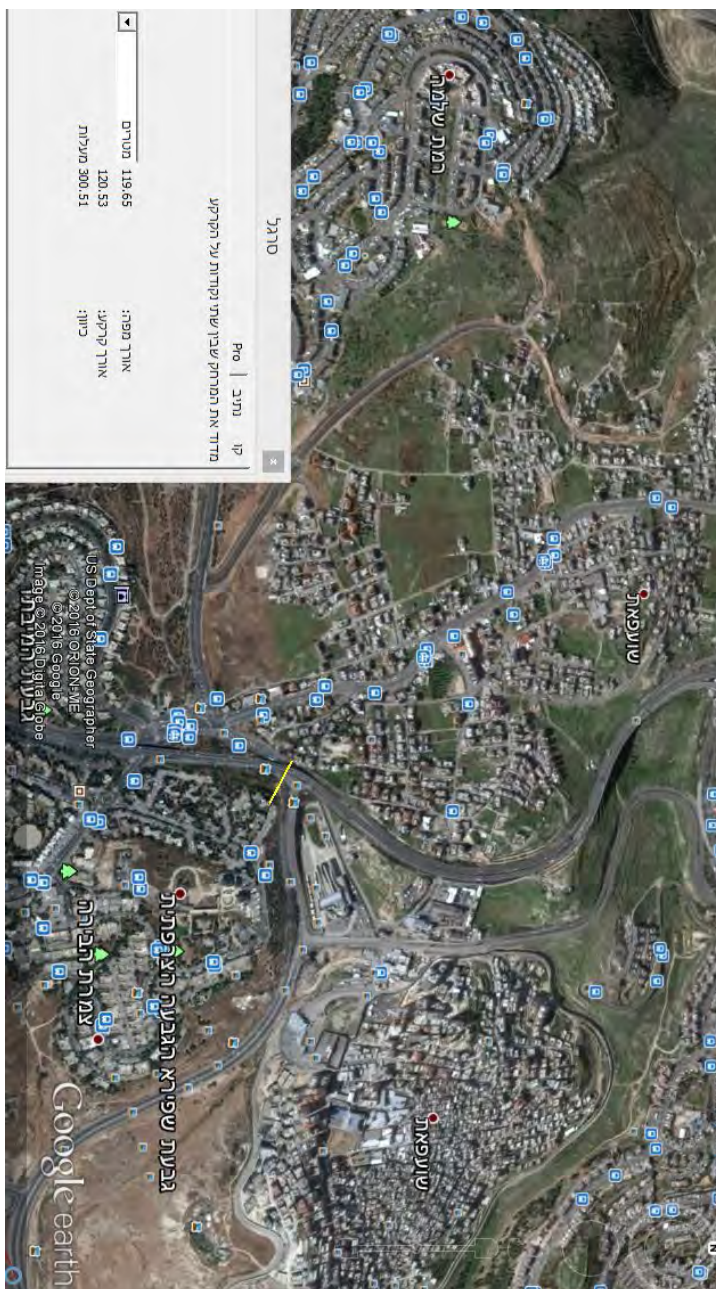

צילום מדידה קרקעית מרמות לרח' מנחם משיב

צילום מדידה קרקעית מרמת שלמה לשועפת: 165 מטר
 למעלה מב' פעמים מהמרחק הדרוש לסוברים שצריך קמ"א אמה, ובכ"ז המנהג פשוט
 שם לקרוא בט"ו

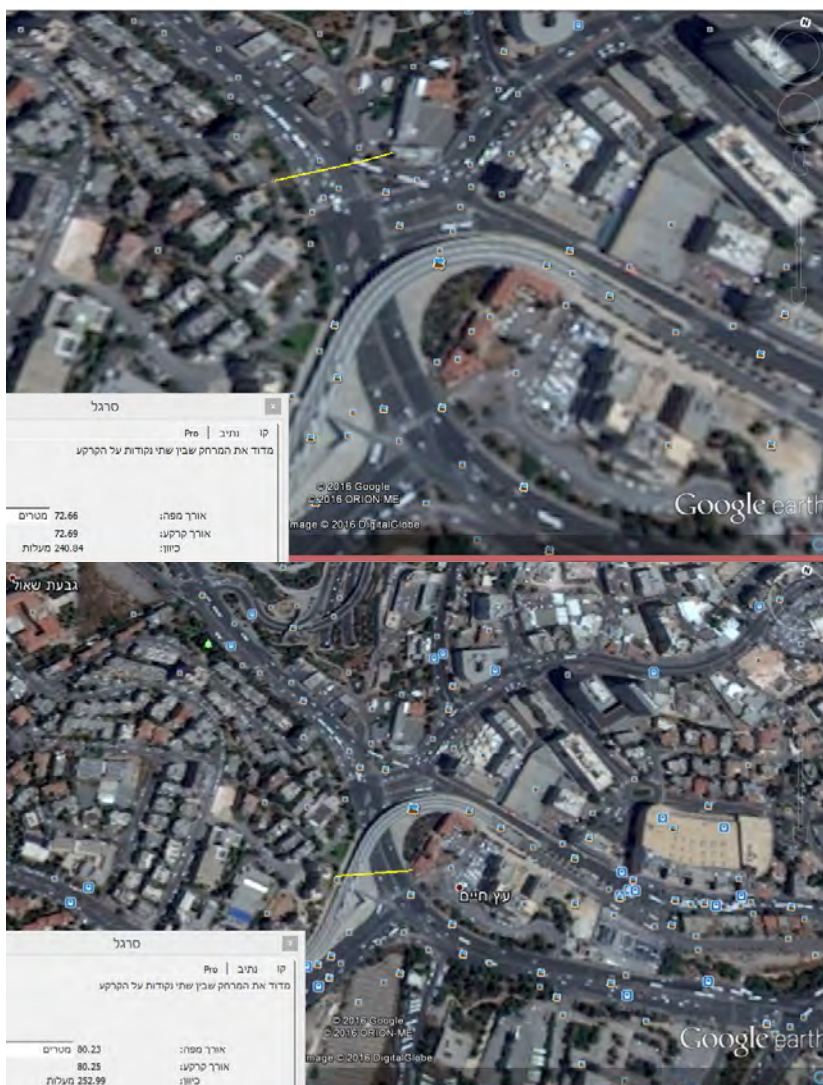

צילום מדידה קרקעית משועפת לגבעה הצרפתית: 120 מטר

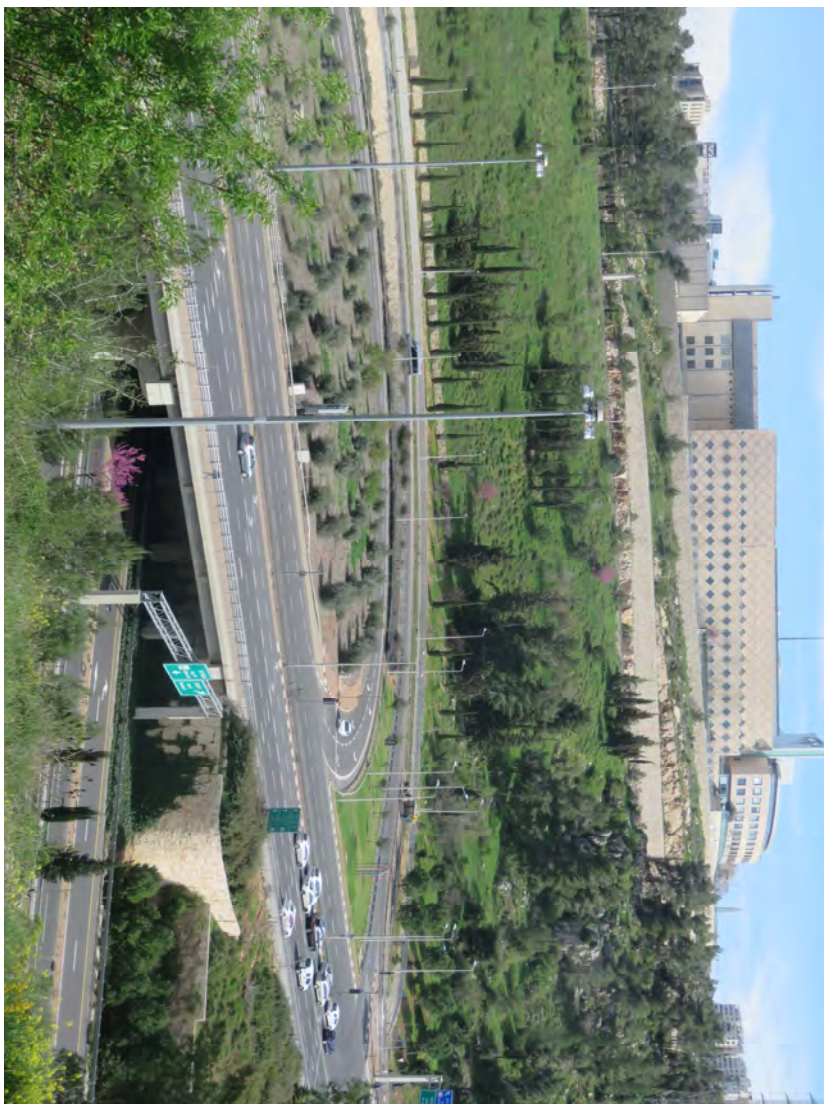
נראה בבירור שאין לשועפת חיבור רציף לעיר העתיקה

צילום מדידת המרחק מגבעת שאול וקרית משה לעיר

מרחק 72/80 מטר, אין חיבור קמ"א (כ-67 מטר) ובכל זאת אין מפקפק שקוראים בט"ו, (גם מרן זלה"ה שגר בהר נוף שמחוברת ע"י גבעת שאול קרא רק בט"ו).
יציין שאין חיבור יותר קרוב מהצד השני כביש בגין חוצה את כל ירושלים.

השטח המפריד בין רמות ב' להר חוצבים
צולם מהבתים האחרונים ברמות ב'.

השטח המפריד בין רמות ב' לשכונת מטסרדוף

כשבתווד נראה (מסומן באדום) א. מתחם הספורטק, ב. חוות אמיר, ג. ובית חבדת חשמל, ובכולם יש דיורים בפועל.

תמונת אופק העיר העתיקה והר הזיתים מרמות ג'

(מהגן ברח' אידלסון)

נראה בבירור מלון שבע הקשתות הנמצא במרומי הר הזיתים.

(ועי' בפנים הס' ענף ב אות ב, שהוכחנו שהר הזיתים היה בתוך ירושלים קמייתא).

נראית כיפת הזהב (בתמונה הקטנה בהגדלה)

וקבר שמואל הנביא הוא בתוך מיל במדידה קרקעית לרמות ד' (כמו שהאריך בזה ידידי הר"מ שאול שליט"א בקונטרס "מגילת הרמה". התמונה באדיבותו)

מפת מיקום הבורגנין שהונחו בשנים תשע"ה תשע"ו

צילום הבורגנין שהונחו בשנת תשע"ה

גודלם 3 מטר X 2 מטר. עשויים מברזל.